

*Çevrenize bakın,
PROTA'yı göreceksiniz...*

PROTA
MÜHENDİSLİK

Farabi Sokak 7/5 06660 Çankaya / ANKARA
Tel: 0312-467 01 81, Faks: 0312-427 49 31

Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı

Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne (TMMOB) bağlı Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası'nın öncülüğünde 32 kurucu tarafından 1978 yılında kurulmuştur.

Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, 26.6.1979 tarih ve 16678 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan tescil kararı ile yasal bir tüzel kişilik kazanmış olup, çalışmalarını 903 sayılı Vakıflar Yasası çerçevesinde sürdürmektedir.

Vakfın amaçları şunlardır:

a) Belediyelerin planlama ve imar sorunlarını çözümlemede katkıda ve yardımda bulunmak,

b) Planlama ve imar konularında ülkemizdeki ve dünyadaki bilgi birikimlerini yerel yönetimlere ve ilgili kamu kuruluşlarına aktarmak, bu konudaki sorunların nasıl çözümlenebileceğinin teorik ve uygulamalı araştırmalarını yapmak, bunların sonuçlarını yerel yönetimlere, ilgili kişilere, kurumlara ve kamuoyuna duyurmak.

c) Şehir plancılığı uğraş dalının dengeli ve düzenli kentleşmede özellikle yerel yönetimler için önem ve gerekliliğini belirtici çalışmalar yapmak.

Vakıf amaçlarını gerçekleştirmek için;

a) Belediyelerin planlama ve imar sorunlarına ilişkin bütün konularda (imar planı yaptırmada, değişiklik önerilerinin ve 4 yıllık imar programlarının hazırlanmasında, uygulanmasında vb) gelecek talep üzerine yardımcı olmaya çalışır. Bu işleri yapacak elemanlar görevlendirir. Gereğinde görevlendirilen elemanları mahallinde çalıştırır ya da belediyeler adına planlama ve imar konularındaki işlerin takibinde çalıştırır.

b) Teorik ve uygulamalı araştırma ve çalışmalar yaptırır, gereğinde bilgi ve tecrübelerinden yararlanmak üzere bilim adamlarından veya uzmanlardan oluşacak komisyonlar kurar, toplantılar, seminerler, kongreler, konferanslar düzenler ve bu nitelikteki çalışmalara katılır; yerli ve yabancı kuruluşlarla çalışma alanına giren konularda işbirliği yapar.

c) Çalışma alanına giren konularda yayın yapar ve yapılacak yayınları destekler,

d) Kitaplıklar ve arşiv kurar, bu tesislerden belediyelerin ve kamunun yararlanmasını sağlar.

Vakfın bugüne kadar gerçekleştirmiş olduğu bazı çalışmalar şunlardır:

a) 1980 yılında Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsünün Nazım İmar Planı hazırlanması,

b) 1984 yılında belediyelere yönelik tanıtım çalışması ve planlama sorunları üzerine anket uygulaması,

c) 1988 yılında EGO Genel Müdürlüğü'nce basılmış olan "Ankara 2015" başlıklı yayının dağıtımı ve Vakıfa gelir sağlanması,

d) 1991 yılında Şehir Plancıları Odası ile birlikte Dünya Bankası'ndan temin edilen mali destekle "Çevre ve Katılım" konulu bir toplantı düzenlemesi ve sonuçlarının bir kitap halinde toplanması.

e) 1993 yılında Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'na "Geleneksel Konut Stokunun Koruma ve Yaşatılması" na yönelik olarak örgütlenme ve finansman boyutlarını da kapsayan bir fizibilite çalışmasının gerçekleştirilmesi,

f) 1995 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne Nazım Plan çalışmalarına katkı yapacak nüfus, ekonomik yapı ve sosyal demografik yapı konularında Bursa Nazım Plan Analitik Araştırma çalışmasının gerçekleştirilmesi,

g) İstanbul'da düzenlenecek olan Habitat-II toplantısında etkin rol oynama çalışmaları.

Vakıf halen çalışmalarını Meşrutiyet Cad. 46/3 Yenışehir ANKARA adresinde sürdürmektedir. Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı yukarıda belirtilen amaçlar ışığı altında belediyelerimize ve ilgili kamu kuruluşlarına gerekli desteği sağlayacaktır.

95/3-4

Sayı: 13

TEMMUZ - ARALIK 1995

JULY - DECEMBER 1995

ISSN 1300 - 7319

Üç ayda bir yayınlanır.

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI
Journal of the Chamber of City Planners
UNION OF CHAMBERS OF TURKISH ENGINEERS AND ARCHITECTS

Sahibi ve Sorumlusu:

TMMOB Şehir Plancıları

Odası adına:

M. Remzi SÖNMEZ

Yayın Kurulu:

Seydihan ÇAMUR

Erhan DEMİRDİZEN

Nihal EKİN

Funda ERKAL

Nilgün GÖRER

Gülten KUBİN

Fatma ŞENOL

Gültekin YILMAZ

Dilek YILDIZ

Yayın Sekreteri

Serdar KARADUMAN

Kapak

Tasarım: Gülten KUBİN

Fotoğraf: Kenan ÖZDEMİR

Dizgi & Baskı

ARMONİ 232 19 15

Yayın Yeri

Meşrutiyet Cad. 46/3

Yenişehir/ANKARA

Tel&Fax: 432 43 08 - 09

Baskı Tarihi

Şubat 1996

Ederi

100.000.- TL

Öğrencilere % 50 indirimli

Üyelere bedelsiz

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

2

HABİTAT II'YE DOĞRU NELERİ SORGULAMALI?
TMMOB Şehir Plancıları Odası Habitat II Komisyonu

3

HABİTAT II'YE DOĞRU
A. Hayri GÜVEN

6

HABİTAT II GÜNDEMİ
Yiğit GÜLÖKSÜZ

8

TÜRKİYE'NİN EV SAHİPLİĞİ YAPACAĞI
DÜNYA KONFERANSI: HABİTAT II
Leyla ERSON

10

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADA KATILIM
VE PLANLAMANIN ÖNEMİ
Fatma ÇETİNKAYA - Nilgün GÖRER

16

GÜNCEL BİR TARTIŞMA: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA
Ayşe Özner ÖZER

21

HABİTAT II, GENİŞ TABANLI KATILIM VE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASINDA YERELLİK BOYUTU
Ayşe EKMEKÇİ GÜVEN

27

KENTLİ HAKLARI BİLDİRGESİNDE İKİ EKSİK...
İLETİŞİM VE ÖRGÜTLENME HAKLARI
Bülent TANIK

32

İNSAN HAKLARI VE HABİTAT II
Hüsnü ÖNDÜL

35

YAVUZ ÖNEN: "KATILMAK ELEŞTİREL OLMAYA ENGEL DEĞİL..."
Söyleşi

40

HABİTAT II KAPSAMINDA İSTANBUL'UN KAZANIMLARI
Ferhan GEZİCİ

46

STK BİLGİ MERKEZİ "HABİTAT" A DOĞRU SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARI'NIN BİLGİ BANKASI
Söyleşi

48

ŞEHİR PLANLAMA MESLEĞİNİN TANIMI,
ÇALIŞMA VE YETKİ ALANLARI
Meslekte Uzmanlık Ayırımı Komisyonu

50

ÇUKUROVA BÖLGESİ PLANLAMA DENEYİMLERİ
A. Saffet ATIK

54

BİLGİSAYAR DESTEKLİ KENT PLANLAMASI
Ulrich MEYER
Çeviren : Bayar ÇİMEN

59

KENTSEL MEKANIN ÜRETİMİNİ ANLAMADA TOPLUMSAL
EKONOMİ KURAMI MERKEZLİ SERMAYE BİRİKİM
SÜRECİ YAKLAŞIMININ SAĞLADIĞI OLANAKLARI - 2
Funda ALTINÇEKİÇ - Sezai GÖKSU

62

ÖZELLEŞTİRME VE PLANLAMA
Meli ERSOY

68

DERGİLERDEN SEÇMELER
Ömür TÜRKSOY

73

REKLAM ÜCRETLERİ

Arka Kapak	: 40.000.000.- TL
Kapak İçeri	: 25.000.000.- TL
İç Sayfa (S/B)	: 12.500.000.- TL

SUNUŞ

Yeni bir "Planlama Dergisi" ile yine birlikteyiz. Bu sayının dosya konusu 1996 Haziran'ında İstanbul'da gerçekleştirilecek "Habitat II". Dosya üç ana başlıktan oluşuyor; Habitat II süreci, sürdürülebilir kalkınma tartışmaları ve insan ve iskan hakları.

Dosya kapsamında sunulan yazılar arasında, Oda adına oluşturulmuş metinlerin yanı sıra, dosya kapsamında derinleştirilmesi düşünülen konular da yer alıyor.

Güncel bölüm ise TMMOB uzmanlık ayrımı çalışmalarını çerçevesinde üretilen raporun yayına hazırlanmış hali ile başlıyor. Ankara'da 22-24 Haziran 1995 tarihlerinde yapılan Bölge Bilimi Kongresinde Odamız adına Saffet Atık tarafından sunulan "Çukurova Bölgesi Planlama Deneyimleri" bildirisi bu sayı ile size ulaşıyor. Ayrıca Bayar Çimen tarafından yapılan bir çeviri, "Bilgisayar Destekli Kent Planlaması" bu sayıya değişik bir katkı sunuyor.

Geçen sayıdaki İzmir Dosyası'ndan Funda Altınçekiç ve Sezai Göksu'nun "Kentsel Mekanın Üretimini Anlamada Toplumsal Ekonomi Merkezli Sermaye Birikim Süreci Yaklaşımının Sağladığı Olanaklar" başlıklı yazısının ikinci bölümü yer alıyor.

Geçen sayıda yayınladığımız ancak teknik nedenlerle bazı basım hataları içeren Melih Ersoy'un Odamızca düzenlenen "Kamu Arazileri ve Özelleştirme Sempozyumu"nda sunduğu "Özelleştirme ve Planlama" başlıklı bildiriye tekrar yayınlıyoruz. Elimizde olmayan nedenler sonucu meydana gelen bu hatadan ötürü hem yazardan hem de siz okuyuculardan özür diliyoruz.

Yeni bir "Planlama"da buluşmak dileği ile...

YAYIN KURULU

Dergiye göndereceğiniz yazıları daktilo ile çift aralıklı ve iki nüsha olarak yazınız.

- Yazı ile birlikte, 1/2 sayfalık bir kısa özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.

- Yazınızda yer alacak görsel malzeme ve şekillerin; kolaylıkla basılabilecek nitelikte fotoğraf, negatif film, dia, veya aydıngere veya beyaz kağıda çini mürekkeple çizilmiş olmasına; özellikle çizimlerin 1/2 oranında küçültöklerinde okunabilirliklerini yitirmeyecek nitelikte olmasına; ilgili yazı ile birlikte gönderilmesine ve kaynaklarının belirtilmesine özen gösteriniz.

- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.

- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayınına ilişkin kararını mektupla bildirecek; gönderilen yazılar lade edilmeyecektir.

- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.

- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.

Habitat II'ye Doğru Neleri Sorgulamalı?

TMMOB Şehir Plancıları Odası Habitat II Komisyonu*

Bu yazı, Habitat II Konferansına yönelik oluşturulan "ulusal" sıfatlı metinlerdeki (eylem planı ve rapor) kimi temel varsayımları ve öncülleri fiziki planlamanın "yapabilirliği" açısından yeniden "okuma" iddiasındadır. Bunu yaparken, iki eksen üzerinde hareket edilecektir. Bunlardan birisi, metinlerdeki teorik ve politik öncülleri Türkiye'nin az gelişmişliğinden ya da gelişmekte oluşundan beslenerek tartışmaktır. İkinci eksen ise, planlama ve daha da özel olarak mekan planlamasının teorik temellerinden yola çıkarak söz konusu öncüllerin tartışılmasıdır.

Ulusal rapor ve eylem planına, bilindiği gibi, küresel eylem planından gelen üç kavram, yurtaş bağlılığı (civic engagement), sürdürülebilirlik (sustainability) ve hakçalık (equity) temel oluşturmaktadır.

Yurtaş bağlılığı, sivil toplum eksenli toplum örgütlenmesi üzerinden "denetim" in gerçekleştirilebilmesinin zeminini olarak tanımlanmaktadır. Hakçılık, toplumsal ve mekansal adaletsizliklerin tartışılabilmesinin kavramsallaştırılması olarak işlev görmektedir. Sürdürülebilirlik, yerleşmelerin yaşanabilirliğinin minimum düzeyinin gerçekleştirilebilmesi bağlamında ilkeler koyabilmenin çerçevesini tanımlamaktadır.

"Sürdürülebilir yerleşme" hedefine ulaşabilmenin yolu da, ulusal eylem planında, "yerleşmelerin kapasitelerinin artırılması" çerçevesinde oluşturulmaktadır. Bu noktada, yerleşmelerin uluslararası ilişki kurma kapasitelerinin artırılması da, insan yerleşmelerinin farklı bağlamlarda "yapabilir kılınması"nın olanağı olarak görülmektedir.

Bu çerçevede, "sürdürülebilir kalkınma" ve

"küreselleşme" söylemleri tartışılacaktır. Üzerinde hareket edilecek olan bu kavram çifti, son yıllarda meşruiyeti çokça sorgulanan PLANLAMA meslek alanını önemli düzeyde etkilemektedir.

Planlama meslek alanının amacı; insanların yaşama, tüketim, eğlence, dolaşım, iletişim gibi etkinliklerini "insanca yaşanabilir" çevrelerde geliştirebilmesi için, mekansal, toplumsal ve ekonomik örgütlenmeleri, bunun için gerekli yasal ve yönetsel düzenlemeleri tasarlamak, önermek ve yönlendirmektir. En önemli özelliği ise bir anlık bir faaliyet değil, olay ve olguları zaman boyutunda değerlendiren senaryolarla geleceği yaratmaya çalışan, tasarımı ve uygulamayı birlikte yürüten bir süreç olmasıdır.

Şimdiye kadar planlamanın bir süreç olarak görülmemesi ve popülist politikalarla kazanılacak rantlar için plancının meslek ve meşruiyet alanına sık sık müdahale edilmesi de başarısızlığın diğer önemli nedenleridir.

Küreselleşme Nereye...

1980 sonrasındaki gelişmeler de planlamanın müdahale alanını daraltan niteliktedir. Bu dönemde, dünyada iletişim ve bilişim teknolojisinin devrim üretici sermaye ile mali sermayenin ayrışmasına yol açmıştır. Spekülatif karlar için çok hızlı hareket edebilen mali sermaye Türkiye gibi ülkelerde bu nitelikteki eylemleri destekler durumdadır. Buna paralel olarak da planlama söz konusu eylemlere ayak bağı olarak görülme-ye başlamıştır.

Diğer taraftan, küreselleşmeye uyum sağlayan yerlerin gelişecekleri, diğerlerinin ise taşralaşacakları bol bol telaffuz edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin bu süreçte entegre ola-

TMMOB Şehir Plancıları Odası Habitat II Komisyonu: Fatma Çelinkaya, Erhan Demirdizen, Bora Demirel, Umut Duyar, Gülçen Eren, Nilgün Görür, Hayri Güven, Vedat Özbilen, Dudu Soysal, Fatma Şenol ve Neslihan Yıldırım'dan oluşmaktadır.

Aynı zamanda, dünyada küreselleşme söylemi tek taraflı işletilmekte, eşitsizliği ve mekansal dengesizlikleri yaratan bir işlev yüklenmektedir. Ulusal sınırlar, sermayeye engel oluşturacağı zaman yok sayılmakta, emeğin hareketliliği gündeme geldiğinde itibar görmektedir.

bilmelerinin, bir tarafta ekonomik ve teknolojik gelişme networklerine, diğer yandan kentsel networklere bağlı olduğu ortaya konulmaktadır. Böylece yaratılan yarış ortamında, sermayeye en iyi iş iklimi yaratmak, en iyi altyapı, ulaşım ve iletişim imkanlarını sunabilmek amacıyla kentlerin kendilerini pazarlamaları gündeme gelmektedir. Planlama böyle bir ortamda geniş kapsamlı yapısından sıyrılarak, daha parçacı, hatta proje bazındaki uygulamalarla işlevini yerine getirmektedir. Planıcı ise girişimci rolü üstlenmektedir. Eşitliğe dayalı kamu yararı ortadan kalkmaya başlamakta, en büyük işlevi kamu yararını korumak olan planıcı işlevsizleştirilmektedir.

Kısacası, meşruiyetini kamu yararından alan planlamanın yoksulluğa, eşitsizliğe, kaynak dağılımına müdahalesinin, sermayenin engel tanımayan yapısına karşı engelleyici ve törpüleyici bir işlev kazanabilme durumu, bu dönemde planlamanın prestij kaybının bir gereğesini de oluşturmuştur.

Aynı zamanda, dünyada küreselleşme söylemi tek taraflı işletilmekte, eşitsizliği ve mekansal dengesizlikleri yaratan bir işlev yüklenmektedir. Ulusal sınırlar, sermayeye engel oluşturacağı zaman yok sayılmakta, emeğin hareketliliği gündeme geldiğinde itibar görmektedir. Böylece, geliş-

Sermayenin globalleşmesi ya da mekansal sınırlarının kaldırılması olgusu planlamayı iki düzlemde ilgilendirmektedir. Bunlardan birincisi, uluslararası mali sermaye ve onunla eklemlenen yerli sermaye açısından karlı olabilecek kentsel toprak spekülasyonu planlama pratiğini yeni sıkıntılarla karşı karşıya getirebilecektir. İkinci düzlem de, ülke içinde ciddi bir göç dalgasıyla karşılaşma olasılığının ortaya çıkmasıdır. Özellikle 1980'lerde başlayan İstanbul'a altyapı yatırımları, yabancı sermayeyi İstanbul'a çekme politikasının bir parçasıdır. Yatırım düzeyinin İstanbul'a görece artması, hem İstanbul'un nüfus emme kapasitesinin aşılmasını ve dolayısıyla kenti içinden daha da çıkılmaz bir noktaya gitmesini, hem de bölgeler arası eşitsizliğin daha da keskinleşmesini sağlayacaktır. Böyle bir gelişme, metropollerdeki toplumsal ve mekansal eşitsizliği daha da arttıracaktır.

Ulusal ölçekte ise, bölgesel dengesizliklerden dolayı yaşanan sosyal, ekonomik problemlerin olduğu ülkemizde, bu söylem, empoze edildiği gibi kullanıldığında dengesizliği daha fazla arttıracaktır.

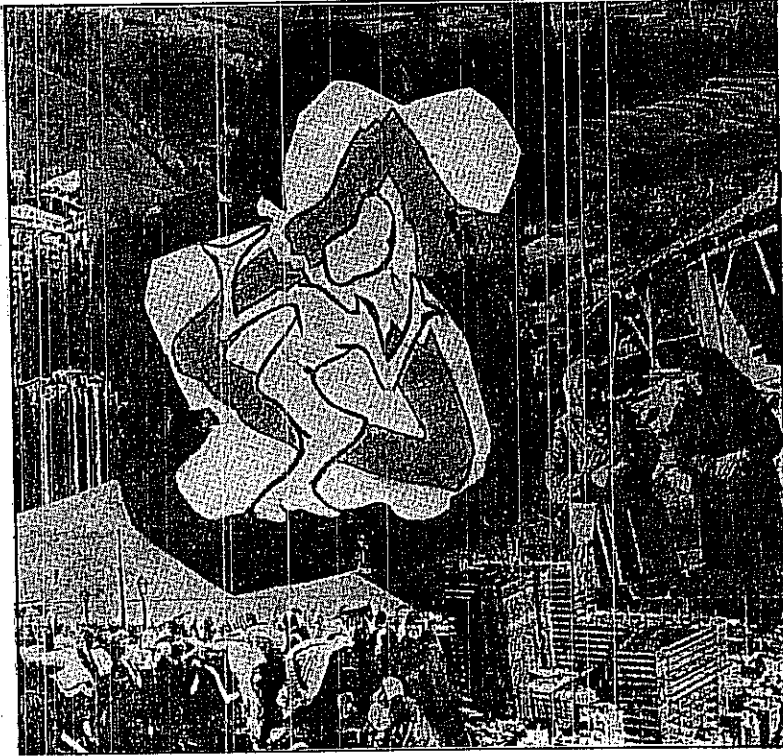
Sürdürülebilir Kalkınma Planlamayı Dışlıyor mu?

Hedeflediği maksimum düzeydeki sermaye akımının ister istemez birçok şeyi etkilediği bu dönemde ortaya çıkan diğer bir kavram da "sürdürülebilir kalkınma" oldu.

Günümüzün ihtiyaçlarının gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye ve/veya pazarlığa sokmaksızın gerçekleştirilebilmesi anlamını taşıyan bu kavram, her ne kadar 1983 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu kurulup 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" kitabını yayınladıktan sonra yaygın olarak kullanılmaya başlandıysa da, aslında içeriği dikkate alındığında eski bir kavramdır.

1950'lerde ve 1960'larda, Avrupa'da ve Amerika'da büyük çevre sorunları yaşandıktan sonra, batı sermayesinin önde gelen örgütlü kesimleri (örneğin Roma Kulübü) doğal kaynak potansiyeli ve büyüme yolları üzerine değerlendirmeler yapmaya başladı. İlk araştırmalar, sürekli büyümenin olanaksızlığını gösterdi. Dünyanın kapalı bir sistemi olduğu, büyümenin sınırsız olmadığı belirtildi. Bunlara paralel olarak da, "steady-state economy" (durağan ekonomi) yaklaşımı, kaynakları koruma yönetimi olarak önerildi.

Bu yaklaşımın aracı olma özelliği vardı ama

Çizim : Fatma ŞENOL

PLANLAMA
95 / 3 - 4

mekte olan ve az gelişmiş ülkeler için gelişme olanağı sunabilecek fırsat yaratılmamaktadır.

tüketim toplumunun değerleri ve alışkanlıkları ile uyumadı. Çünkü tüketim düzeylerinin sorulanmasını beraberinde getirebilecekti. Sermaye örgütlerinin sonradan yaptırdığı araştırmalar, sorunun üzerini örten şekilde sonuçlandı ve bü-yüme anlamındaki gelişme kavramı geçerli ol-maya devam etti.

1987'den sonra yaygın olarak kullanılan sür-dürülebilir kalkınma kavramı ise daha geniş bir kapsam taşımakta ve kendi içinde bir amaç ola-rak tanımlanabilmektedir. Kirlilik ve doğal kay-nakların yok olması, yoksulluk ve eşitsizlikle ilişkilendirilmekte ve düşüncede değişiklik yap-ılması öngörülmektedir. Ancak, henüz uygula-malar düşünce değişikliğini doğrular nitelikte değildir.

Sürdürülebilir kalkınma kapsamında, biyolo-jik çeşitlilik ve ekosistemlerin korunması, özel-likle potansiyel faydaları açısından önemsen-mekte, etik konuları dışlamakla birlikte fay-dacı anlayıştan da kurtulamamaktadır.

Bu kavramın ele alınış biçimi içinde kurum-lara ve hükümetlere verilen rollerin uygulanabi-lirliği söz konusu edilmemektedir. Her birey ve kurum, bu kavramı yaşama geçirmek için istekli ve gerekli güce sahip gibi algılanmaktadır. Oysa yaşal düzenlemeler ve kültürel özellikler buna izin vermeyebilir. Gelişmiş ülkelerin ve her ülke özelinde güçlü çevrelerin değişebilirliği de önemli bir etken olmakta, statükonun korunması daha kolay olmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma, halk katılımını bir yöntem olarak şiddetle öngörmekte, ancak bu-nun yollarını ve örgütlenme biçimini açıklamamaktadır. Daha genel bir bakışla, kavramın ele alınış biçimi gelişkilere pek dokunmamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma toptancı bir yakla-şım getirmekte, tüm ülkeler ve kurumlar için toptan bir değişiklik öngörmektedir. Ancak bu-nu yaparken de Birleşmiş Milletler'e merkezi, otoriter, etkin ve üstten bakan bir konum sunul-maktadır. Kısacası, uluslararası ilişki adı altında karar mercilerinde gelişmiş bir üst rol verilmekte, bu durum söz konusu kavrama olan inancın sar-sılmasına yol açmaktadır.

Ayrıca "sürdürülebilir kalkınma" kavramının bir üst anlatıya dönüşme olasılığı vardır. Bu kav-ram, eğer uygulamada eleştirel bir yaklaşımla ve titizce kullanılmazsa, içeriğinden boşaltılıp, amaçlarından uzaklaşıp, çevre sorunlarını yara-tan ilişkileri bir kabuk altında yeniden üreten bir yapı ortaya çıkabilir.

Üstelik, yoksulluk, eşitsizlik, dengeli kaynak dağılımı, kirliliğin önlenmesi, doğal ve kültürel

kaynakların korunması kavramları sürdürülebi-lirlik kavramıyla ilk kez gündeme gelmemiştir. Bu kavramlar yıllardır planlamanın gündemini oluşturmaktadır. Planlamanın prestijinin düştü-ğü bu dönemde, ilkelerinin başka söylemler al-tında tekrar gündeme gelmesi, planlamanın ka-çınılmaz gerekliliğinin göstergesidir.

Bu kavramların planlama sürecinden koparılması sorunun çözümü yerine dağıtılmasını gündeme getirmektedir. Yetkiler ve karar meka-nizmalarının dağıtılması, planların sürdürülebi-lir olmasını ortadan kaldırmaktadır.

Öneriler

1) Habitat II'de ana tema insan ve insan yer-leşmeleri olmalıdır. İnsan yerleşmelerinin, toplumsal ilerleme ve ekonomik büyümenin önemli girdileri olarak tanımlanmasından kaçınılmalıdır. Konut sorununa, "barınma" gibi nice-liksel boyutta ele almaktan çok niteliksel yönle-riyle yaklaşılmalıdır.

2) İnsanların yaşam düzeylerini yükseltmek ve doğal dengenin bozulmaması amaçlarına yö-nelik operasyonel ilkeler ulusal ve uluslararası düzeyde tanımlanarak meşrulaştırılmalı, ulusla-rın ve uluslararası faaliyet gösteren sermayenin bu ilkelere uyması için yükümlülükler ve yaptırımlar getirilmelidir.

3) İnsan yerleşmelerinin, kırsal-kentsel ayrı-mının yapılmasının yanı sıra daha tehlikeli köy-kent, metropol-megapol-global kent gibi hiyerar-şik ayrımı yapılmamalı, sorunların tanımlandığı ve sınıflandığı yeni yaklaşımlar ve sorunlara parçacı çözümler arayan projeci yaklaşımlar yer-inde, tasarımı ve uygulamasıyla bütünlüğü olan bir süreç olarak planlamanın tanımlanması nok-tasından hareket eden yeni yaklaşımlar oluşturu-lmaya çalışılmalıdır. Planlamanın kurumsallaş-ması için yoğun çaba harcanmalı, ulusal ve uluslararası kaynak (mali, teknik, vb) yaratılması ve transferleri sağlanmalıdır.

4) İlkelerin oluşturulması ve izlenmesinde, planlamanın kurumsallaştırılmasında NGO'lara daha çok yetki ve sorumluluk verilmelidir.

5) Planlama konusunda uluslararası bir eği-tim kurumu örgütlenmelidir. Böyle bir örgütlen-menin merkezi için ülkemiz talip olabilir.

6) Habitat II toplantısında alınan kararlar ve belirlenen ilkelere göre ulusal eylem planlarını ve uygulamalarını izleyerek yükümlülük ve yaptırımların sağlanması ve ilkelerin koşullara göre yeniden belirlenmesi için bütün ülkelerin eşit temsil edildiği bir örgütlenmeye gidilmelidir.

"Sürdürülebilir kalkınma kavramı", eğer uygulamada eleştirel bir yaklaşımla ve titizce kullanılmazsa, içeriğinden boşaltılıp, amaçlarından uzaklaşıp, çevre sorunlarını yaratan ilişkileri bir kabuk altında yeniden üreten bir yapı ortaya çıkabilir.

Habitat II'ye Doğru

A. Hayri Güven, 1978 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu Üyesi olan Güven aynı zamanda Habitat II'den sorumlu yönetim kurulu üyesidir.

A. Hayri GÜVEN

Habitat II - Asrın Zirvesi - Zirvelerin Zirvesi İstanbul'da 3-14 Haziran 1996 tarihleri arasında toplanacak...

Tanıtımında belirtildiği gibi "Daha İyi Bir Yaşam İçin" dünyanın kalbi İstanbul'da atacak!

Küreselleşme tartışılacak;

* Ekonomik çıkarlar bilinciyle mi? Toplumsal çıkarlar bilinciyle mi?

* Uluslararası sermayenin ve malların serbest dolaşımı için mi? İnsanların, bilginin serbest dolaşımı için mi?

* Uluslararası sermayeyle bütünleşme ve verimliliğin arayışı mı? Eşitsizliğin ve yoksulluğun en aza indirilmesi, insanlık, barış gibi değerlerle toplumsal bütünleşme arayışı mı?

* Küreselleşmiş kentlere (!) standarda uygunluk damgası vurarak ulusal sınırlar içinde ayrıcalıklı bir doku oluşturmak, diğerlerini dışlamak mı? Bölgelerarası dengesizlikleri, kır-kent ayrımını kaldırarak tüm "İnsan yerleşmeleri"ni aynı standarda yükseltmek mi?

* Küreselleşmesi hedeflenecek kentlerin bu hedefe ulaşmasının maliyeti uluslararası kaynaklardan mı karşılanacak? Ulusal / Yerel kaynaklar mı zorlanacak?

Kuzey-Güney çelişkisi gündeme gelecek; kaynaklar, kirlenmeler, yatırımlar tartışılacak, yeryüzünde yeniden dağılımı görülecek;

Küresel Eylem Planı ve ülkelerin Ulusal Eylem Planları kabul edilecek;

Bu planlara uyumun ölçülmesi için "göster-geler" belirlenecek;

Gözlemevi kurularak ülkeler ve kentleri gözlenecek, uymayanlara uygulanacak yaptırımlar ve uygulanma koşulları kararlaştırılacak;

Toplantıların en önemli katılımcıları sivil toplum kuruluşları olacak, bu kuruluşlara verilecek roller tartışılacak; (Umarım sivil toplum kuruluşlarının rollerini hükümet kuruluşları tanımlamaz, kendi rollerine kendileri karar verebilir. Alacakları roller gözlemevine bilgi sağlamakla sınırlı kalmaz.)

Bugüne kadar açıklığa kavuşmayan en önemli konu; yaptırımları uygulayacak ve denetleyecek örgütlenme. Güvenilirliğini yitirmiş Birleşmiş Milletler Teşkilatı mı bu görevi üstlenecek? Yoksa yeni örgütlenme(ler) mi aranacak? Ülkelerin temsili ne düzeyde olacak? Tartışılacak mı, hangi seviyede? Bekleyecek ve göreceğiz!

Ülkeler, bilgilerini, deneyimlerini, projelerini, kentlerini pazarlayacak İstanbul'da. Ya bu arada, tüm değerleri, tüm güzellikleri ile asırlarca dünya kenti ünvanını elinden bırakmamış bu kente ne olacak? İstanbul'un yok oluşuna neden olacak gelişmelere dur diyecek bir kararı alabilir miyiz acaba: "İSTANBUL'UN BÜTÜNÜ SİT ALANI İLAN EDİLMİŞTİR."

Habitat II'ye doğru ülkemiz hangi süreçte:

Gümrük Birliğine girişin sıkıntıları; milliyetçi ve dinci akımların yükselişi; solun düşünce üretmeyen kısır yapısı; liberal sağda istikrarsızlık; artan yoksulluk, terör, baskılar ve doğal afetlerin neden olduğu göçler ile toplumsal huzursuzluklar; bir yaşam biçimine dönüştürülemeyen demokrasi; toplumdan kopmuş, sadece yeniden kaynak dağılımı yaratma gibi bencil ve ilkel bir içgüdüyle egemen davranış biçimine dönüştürmüş siyasetçi kitlesi; özelleştirme adı altında çarçur edilen kamu kaynakları; yurt dışına kaçırılan sermaye; yabancı sermayeye peşkeş çekilen insan emeği; sandıkların açılmasıyla birlikte tartışmaların başlayacağı herkes tarafından bilinen demokrasi ayıbı erken seçim...

Kırsal ve kentsel yerleşme yerlerinde en ciddi sorunlar yaşanırken, çevre sorunları gittikçe ağırlaşırken, tüm doğal kaynaklar hızla yokedilirken;

* DPT bölgesel planlar yapma görevi yerine teşvikler ve kamu yatırımlarıyla uğraşmaktadır;

* Anayasanın asli görevini yerine getirecek devlet organı (Şehircilik ve Konut Bakanlığı) oluşturulamazken, "Ayrıca, ..." ile başlayan hükümüne dayalı kurulan Toplu Konut İdaresinden bu boşluğun doldurulması beklenmektedir. Anayasada, devletin görevi toplu konut teşebbüslerini desteklemek şeklinde belirlenmiş olmakla birlikte Devlet İdare kanalıyla bizzat toplu konut teşebbüsü konumuna getirilmiştir.

Habitat II gibi bir organizasyon bile, sadece bu idarenin emrindeki fondan yararlanmak gibi bir temel noktadan hareketle bu kuruluşun sorumluluğuna verilmiştir.

* Planlama yetkisi, finansal, örgütsel vb. altyapısı yetersiz belediyelere verilirken; denetim düzeni oluşturulmamış, daha önce planlama, uygulama ve denetim sorumluluğunu taşıyan İmar ve İskan Bakanlığı üniteleri görevsizleştirilerek kamu ihaleleri ve müteahhitlik hizmetleri görevleri ön plana çıkarılmış Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. Yerleşme ve özelleştirme temel politika haline gelmiş olmakla birlikte; siyasal iradenin zorlamasıyla merkezi yönetimi okul, hastane, hükümet binası vb. bayındırlık yapılarıyla uğraşmakta ısrar etmekte, yerleşme yerleri sorunları ve planlama konularında yerleşmeyi de güçlendirecek asli anayasal

görevi üstlenmekten kaçınmaktadır; ancak, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı olumlu bir adım atarak 1996 yılının ilk aylarında "İmar Kurultayı"nı toplamayı programına almıştır.

* Planlamanın bir bütüncül süreç olduğu bilinmekle birlikte bu alanda bir yetki kargaşası ve olumsuzluklar gerekçe gösterilerek yetkilerin merkezileştirilmesi eğilimleri güçlenmekte, her fırsatta değişik kuruluşlarca kendi çalışma alanları kapsamında merkezileştirilmektedir;

* Dünya Şehircilik Günü, ülkemizdeki Şehir Planlama Meslek alanının tek örgütü olan Şehir Plancıları Odası tüzel kişiliğine saygı duymayan tek kişilik komitenin Odayı dışlayarak oluşturduğu bir örgütlenmeyle kutlanmaktadır;

* YÖK'ün yüksek lisans ve doktora bile meslek kazanmak için yeterli olmayacağına, mesleğin lisans eğitimi ve diplomasıyla kazanılacağına ilişkin kararına rağmen; Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, iki yıl kamuda ya da planı yanında çalışan mimarlara "Yetki Belgesi" vererek ikinci bir meslek kazandırma uygulamasını sürdürmekte ısrar etmektedir.

* Belediye Meclisleri, hiçbir teknik değerlendirme ve belge olmaksızın "İmar hakları" veren kararlar almakta ve yasal olmayan bu kararlar denetlenememekte ve yaptırımlar uygulanamamaktadır.

* I. Planlama Kongresini organize ederken, Odanız "Planlamanın Meşruiyeti ve Plancıların Konumları"nı tartışmak zorunda kalmıştır.

* Odamız, ise kısıtlı kaynaklarıyla, bir yandan mesleki yaşam kavgasını sürdürürken, öte yandan genel sorunlara karşı duyarsız kalmama gayreti içindedir.

Dergimizin Habitat II özel sayısında önsöz olarak küresel düzeyden mesleki düzeye genel bir özetleme yapmak istedim.

Habitat II çalışmalarıyla sorumlu Yönetim Kurulu Üyesi olarak beni görevlendiren Yönetim Kurulu Üyelerine, özverili çabalarıyla Habitat II çalışmalarını sürdüren komite üyelerine ve bu sayının basımında katkısı olanlara teşekkür ederim.

"Daha iyi bir yaşam" sloganının Habitat II sonrasında eylemlere dönüşmesi umuduyla...

Küreselleşmiş kentlere (!) standarda uygunluk damgası vurarak ulusal sınırlar içinde ayrıcalıklı bir doku oluşturmak, diğerlerini dışlamak mı? Bölgelerarası dengesizlikleri, kır-kent ayrımını kaldırarak tüm "insan yerleşmeleri"ni aynı standarda yükseltmek mi?

Habitat II Gündemi

Yiğit GÜLÖKSÜZ

Yiğit Gülöksüz, 1961 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden mimar olarak mezun oldu. ABD'de şehir planlama yüksek lisansı yaptı. 1978 - 1980 yılları arası ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde öğretim görevliliği yaptı. Halen TOKİ Başkanlığı görevini yürütmektedir.

3 Habitat II Konferansı'nın Önemi
- 14 Haziran 1996 tarihlerinde İstanbul'da toplanacak olan Habitat II Birleşmiş Milletler İkinci İnsan Yerleşimleri Konferansı, ülkemizde düzenlenen en önemli ve en geniş katılımlı uluslararası etkinlik olma niteliğini taşıyor. Geçtiğimiz yıllarda gerçekleşen ve büyük yankı uyandıran bir dizi Birleşmiş Milletler Konferansı'nın ardından Habitat II Konferansı, hem yüzyılın son konferansı olması, hem de önceki konferansların birlikte yorumlanacağı bir sentez toplantısı olması nedenleriyle, gerçek bir zirve olma iddiasındadır.

"Kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşimleri" ve "herkese yeterli konut" hedeflerinden yola çıkarak, Habitat II Konferansı'nda, dünya liderleri, kentlerimizi, kasabalarımızı ve köylerimizi daha sağlıklı, güvenli, adil ve yaşanabilir kılmak için bir dizi taahhütün küresel ve yerel ölçeklerde kabulü için bir araya gelecekler. Yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve insan haklarının sağlanması öncelikle yaşama mekanlarımızın niteliklerinde somutlaşabileceği için, bu konferansın ilginçliği, sektörel bir toplantı olmaktan daha çok, insan yaşantısını ilgilendiren tüm alanları entegre politika önermeleri ile kapsamıdır.

Bilindiği gibi, 1976 yılında Vancouver'da yapılan Habitat I Konferansı'nda, çözüm önerilerinde devleti merkez olarak alan ve bu nedenle sorumluluk ve yetki tanımlarının kamu kesimi için yapıldığı bir anlayış hakim olmuştu. Aradan geçen yirmi yıl içinde, hem toplumdaki diğer aktörlerin etkinliklerinin artması sonucu bu aktörlerin hak ve sorumluluk alma talepleri tanınır hale geldi, hem de sorunların tanımlarının daha karmaşıklaşması nedeniyle kamu sektörünün bunları tek başına ve

doğru biçimde göğüsleyemeyeceği anlaşıldı. Bu saptamalardan yola çıkarak devletler, ortaklar adı verilen yeni aktörleri de tanımak, onların görüş ve deneyimlerini çözüm önerilerine katmak üzere Habitat II'ye hazırlanıyorlar.

"Yaşanabilirlik", "sürdürülebilirlik" ve "hakçalık" olarak tanımlanan ilkeler ile ulaşılması arzulan iyi toplum halleri, Habitat II Konferansı'nun çıkış noktasını oluşturuyor. Ancak, artık bu amaçsal hedeflerin iyi tanımlanması kadar, hedeflere ulaşmadaki araçlar da aynı derecede önemli. Bu nedenle, "yapabilir kılma", "yurttaş bağlılığı" (civic engagement) ve "yönetişim" (governance) ilkeleri ile de, demokrasinin derinleşmesi ve yaygınlaşması, karar, uygulama ve izleme aşamalarında toplumun tüm kesimlerinin etkin katılımı, yatay ve dikey iş bölümünde eşgüdüm ve ortaklıklara dayalı yeni yönetim anlayışları amaçlanıyor. Konferans'ta devletler, bu amaçsal ve araçsal ilkeler doğrultusunda, konut ve insan yerleşmelerinin geleceği için izleyecekleri politikaların aynı yönünü tayin edecekler.

Habitat II'ye Nasıl Hazırlanıyoruz?

Habitat II Konferansı'nın hazırlık ve uygulama çalışmalarının yürütülmesi ve bu konuda gereken finansal kaynakların temini ile harcamaların gerçekleştirilmesi görevinin Başbakanlık'ça Toplu Konut İdaresi'ne verildiği Haziran 1994 tarihi itibarıyla, ilk olarak Konferans hazırlıklarının başarısını belirleyecek temel öğeleri sağladık: sağlam bir örgütsel altyapı ve finans kaynaklarının mobilizasyonu. Bu temeller üzerinde evsahibi ve katılımcı ülke olarak üzerimize düşen görevler başta İdaremiz ve Dışişleri Bakanlığı olmak üzere tüm kamu kesimi, üniversiteler, sivil toplum ve özel sektör işbirliği ile yetkinlikle yerine getirilmektedir.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Evsahibi ülke olarak, önceki konferans organizasyonlarını dikkatle inceledikten sonra edindiğimiz bilgi ve kanılardan yola çıkarak çalışmalarımızı sürdürdük. Üst düzey ve sayısı 20 - 25 bini aşacağını tahmin ettiğimiz konukların ağırlanması, Konferans mekanlarının dünya standartlarında inşaat ve hazırlanması, yan etkinliklerle Konferans programının zenginleştirilmesi konularındaki bu çalışmalarımız Birleşmiş Milletler yetkililerinin beğenilerini toplamıştır. Evsahibi ülke olarak amacımız, ülkemizin ve İstanbul'un çağdaş yüzünü tanıtarak ve bu ve benzeri organizasyonları başarı ile örgütleme kapasitemizi dünya ölçeğinde göstererek, dünya ile bütünleşmemizde önemli bir mesafe almanızı sağlayacak bu fırsatı en iyi şekilde değerlendirmektir.

Katılımcı ülke olarak, toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden 150'yi aşkın üyesiyle Ulusal Komitemiz, Konferans'a sunulacak olan Ulusal Rapor ve Eylem Planı'nın yazımını katılımcılık ilkesi çerçevesinde tamamlamak üzeredir. Ulusal Komite üyelerinden Danışma Kurulu'na aktarılan çok sayıdaki rapor ve toplantılarda yapılan tartışmalardan yola çıkılarak hazırlanan Taslak Rapor, Aralık 1995'de yapılan Ulusal Komite'nin beşinci toplantısında değerlendirildi. Şubat 1996'da yapılacak altıncı toplantıda Komite'nin Rapor'u kesinleştirmesinden sonra Hükümete sunuşu yapılacak. Açık uçlu olarak tanımladığımız ve çalışmalarına katılmak isteyen tüm kurum ve kuruluşlara açık olan Ulusal Komitemiz, öyle anlaşıyor ki, Konferans sonrasında da, sürekliliğini sağlayarak, kendi ürünü olan Ulusal Rapor ve Eylem Planı'nın hayata geçirilmesinin de en yakın takipçisi olacaktır.

Katılımcı ülke olarak iddiamız, Türkiye'nin konut ve kentleşme konularındaki özgün deneyiminin aktarılması, özgün çözüm modellerimizin tanıtılması ve bilimsel ve entelektüel birikimimizin en iyi şekilde sergilenmesi yoluyla, ülkemizin Konferans'a olan etki ve katkısını belirleyici hale getirmektir. Türkiye'de hızlı kentleşmenin yarattığı sorunları çözmek ve potansiyeli değerlendirmek için oluşturulan yasal ve kurumsal yapıların, finans modellerinin, gelişen inşaat ve yapı malzemeleri sektörlerimizin, çeşitlenmiş konut arz sistemlerinin, yeni belediyeçilik anlayışımızın, özgünlükleri ve başarılarıyla dünya ülkelerinin dikkatle incelemek isteyecekleri örnekler oluşturacağına inanıyorum.

Birleşmiş Milletler Habitat II Sekreteryası'ndan alınan bilgiye göre, katılımcı ülke olarak Türkiye'de sürdürülen faaliyetler, gerek katılımın genişliği, gerekse de hazırlık sürecinin çok yönlülüğü açısından dünyada eşsiz bir örnek oluşturuyor. Bu

zengin süreç sonucunda çıkan ürün ve bu vesileyle özellikle sivil toplum örgütlerinin iletişim ağlarının gelişmesi, Habitat II'ye evsahipliği yapmamızın ötesinde, kuşkusuz ki ülkemize çok şey kazandıracaktır.

Habitat II'ye Katılım

Habitat II Konferansı çerçevesinde düzenlenecek etkinlikleri üçe ayırmak mümkün. Resmi delegasyonların, Birleşmiş Milletler Kuruluşlarının ve Konferans'a akredite ortakların katılacakları resmi Konferans bunlardan birincisi. Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen bu etkinlikte, alışıldık genel kurul ve ana komite strüktürüne ek olarak, bizim tarafımızdan da desteklenen bir öneriyle ikinci bir komite oluşturularak, burada ortaklar forumlarında alınan sonuçların delegasyonlara sunulması amaçlanıyor. Öneri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda onaylanır ise, Konferans'ın yapabilir kılma söylemi, strüktürüne de yansımış olacak.

İkinci olarak, gayri resmî programda, yedi adet ortaklar forumunun yapılması yer alıyor. Yerel yönetimler, parlamenterler, araştırmacılar ve akademisyenler, vakıflar, özel sektör, sendikalar ve sivil toplum kuruluşlarının bu forumları, Birleşmiş Milletler Habitat II Sekreteryası'nın belirlediği uluslararası bir ortak ve bizim tarafımızdan berilene ulusal irtibat noktasını oluşturacak yerel bir ortak birlikte düzenleyecekler. Bu forumlara katılmak isteyenlerin doğrudan uluslararası ve ulusal irtibat noktaları ile ilişkiye geçmeleri yeterli olacaktır. Evsahibi olarak biz bu forumlara talep üzerine, mekan ve çok dilli iletişim gibi olanakları sağlayacağız. Bunun ötesinde, kendi gündemlerine hakim olan ortakların forumlarda düşüncelerini özgürce ifade edebilme olanağı olacaktır.

Üçüncü grup etkinlikler, bir kısmı Birleşmiş Milletler Habitat II Sekreteryası ile birlikte, ancak önemli bir bölümü yerel insiyatiflerle birlikte düzenlenecek olan yuvarlak masa toplantıları, bilimsel sempozyumlar, uluslararası ticaret fuarı, sergiler ve sanatsal ve kültürel etkinliklerdir. Bu yan etkinliklerle, katılımcılar açısından Konferans programının zenginleşmesi ve özellikle İstanbulluların Konferans ile bütünleşmesi ve toplumumuzun ilgi ve desteğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Devlet ve hükümet başkanları, resmi delegasyonlar, forumlara katılacak ortak ve uluslararası basın kuruluşlarının 2000'i aşkın temsilcisinin yanı sıra, bu etkinliklerin yerli ve yabancı çok sayıda ziyaretçiyi de çekeceğini ümit ediyoruz.

Bu zengin süreç sonucunda çıkan ürün ve bu vesileyle özellikle sivil toplum örgütlerinin iletişim ağlarının gelişmesi, Habitat II'ye evsahipliği yapmamızın ötesinde, kuşkusuz ki ülkemize çok şey kazandıracaktır.

Türkiye'nin Ev Sahipliği Yapacağı Dünya Konferansı: Habitat II*

Leyla ERSON

Leyla Erson, 1969 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 1974 yılında aynı bölümde şehir planlama yüksek lisans derecesi aldı. Halen Bayındırlık ve İskan Bakanlığı TAU Genel Müdürlüğü Yatırım Projeleri ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı görevini yürütmektedir.

* Bu yazı Bayındırlık İskan Bakanlığı ile Belediyeler Dergisi 26. sayısında yayınlanmıştır.

Ülkemiz 3-14 Haziran 1996 tarihlerinde İstanbul'da Dünya Konferansı veya Kent Zirvesi olarak nitelendirilebilecek bir konferansa, daha doğru bir tanımla, tüm dünya ülkelerinin en üst düzey dahil, çeşitli seviyelerde temsil edileceği çok sayıda toplantı, sergi, fuar v.b. faaliyetten oluşan bir aktiviteler topluluğuna evsahipliği yapacaktır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde yerleşme ve konut konularında ilk toplantı, 1976 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde yapılmıştır. Vancouver Konferansı, ya da daha sonradan Habitat I olarak isimlendirilen ve ülkemizden de dönemin İmar ve İskan Bakanı başkanlığında bir heyetin katıldığı bu toplantıda; ulusal kalkınmada çok önemli bir faktör olan yerleşme sorunlarının çözümü yönünde ulusal eylemleri belirleyen 64 karar alınarak, Vancouver Deklerasyonu ve Eylem Planı kabul edilmiştir.

Bu makalede Vancouver Konferansı'ndan bu yana uluslararası düzeyde yerleşme ve konut alanındaki yaklaşım değişiklikleri, neden ve sonuçları, Habitat II Konferansından beklenenler ve konferansın yapısı konularında bilgi verilecektir.

Vancouver'dan İstanbul'a

1970'lerin ortalarına kadar, "konut, inşaat ve planlama" konuları, birbirleriyle yeterli ilişkileri kurulmaksızın ele alınırken, ilk kez Vancouver Konferansında yerleşme konuları, çok boyutlu yapısı ile değerlendirilerek, bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Böylece yerleşme ve konut sektörü ilk kez uluslararası gündeme getirilmiş ve gerek hükümetler, gerekse uluslararası kuruluşlar kentsel

alanlar için kendi yaklaşım ve stratejilerini oluşturmaya teşvik edilmişlerdir.

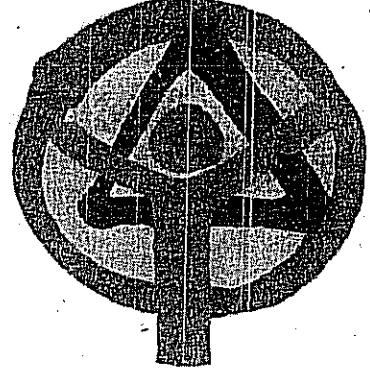
Vancouver kararlarına dayalı olarak, 1978 yılında, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri/İskan Komisyonu'nun ve bu Komisyonun sekreteryaya hizmetlerini yürütmek üzere Kenya'nın başkenti Nairobi'de bir merkezin (UNCHS/Habitat) kurulması da, konunun uluslararası gündeme getirilmesi açısından somut bir adım olmuştur.

1978-1989 yıllarında her yıl, izleyen yıllarda ise iki yılda bir toplanan İskan Komisyonu'na, 1983-1984 yıllarında İmar ve İskan Bakanlığı, 1985 yılından itibaren de Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, ülkemiz adına ulusal koordinatör olarak, düzenli ve etkin biçimde katılmıştır. 1985 yılındaki 8. ve 1986 yılında Bakanlık evsahipliğinde ve Bayındırlık ve İskan Bakanı başkanlığında İstanbul'da yapılan 9. Komisyonu izleyen dört toplantıya da Bakan düzeyinde katılım sağlanmıştır.

Komisyon yerleşme sektörünün çok çeşitli boyutlarını değerlendirerek; ülkelerin ekonomik ve sosyal planları ile bütünleştirilmiş ve kamu olanaklarına ve servislerine eşit ulaşabilirliği teşvik eden ulusal iskan politikalarını acilen oluşturmaları ve uygulamaların düzenli olarak izlenmesine ilişkin Vancouver kararları uyarınca, ulusal ve global ölçekteki gelişmeleri izleyerek, değişen koşullara göre yeni stratejiler oluşturmıştır.

Tüm uluslararası konferanslar ve konvansiyonlar kendi zaman dilimi içinde hakim olan koşullar ışığında değerlendirilmelidir. Vancouver konferansı döneminde, kamu sektörünün uygun müdahalelerle iskan sorunlarının üstesinden gelebileceği ve küresel ekonomik düzenin her ül-

Bu değişim sürecinin etkisi ile, 1980'lerde oluşturulan politika ve stratejiler, prensip olarak kamu ve özel sektörün rolleri ve sorumlulukları ve yerleşme ve konut sektörleri ile makro-ekonomik planlama arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamıştır.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

kede gerekli kaynağı yaratabileceği yönünde iyimser bir yaklaşım hakimdi. Ancak, 1976 yılından bu yana dünyada, Vancouver kararlarının uygulanmasına olanak vermeyecek biçimde önemli değişiklikler olmuştur. O tarihte gelişmekte olan ülkelerde iskan koşullarını ve kentsel yoksulların olanaklarını daha da kısıtlayacak boyutlarda bir ekonomik ve politik değişimin gerçekleşeceği öngörülememişti. 1980'lerde yaşanan ekonomik kriz, birçok ülkede, artan kentsel yoksulluk ve azalan kamu kaynakları, bir yandan büyük kentlerde yaşam ve konut standartlarının düşmesine, bir yandan da politikaların uygulanmasında güçlüklerle neden olmuştur.

Dünya ekonomisindeki eğilimler, Vancouver Deklarasyonu'nun uygulanmasını o zaman öngörülememiş olan iki yönden engellemiştir. Birincisi 1970'lerin sonundaki petrol krizi öncesi, dünya ekonomisinin geleceğine ilişkin belirgin bir iyimserliğin hakim olduğu 1976 yılında, gelişmekte olan ülkeler için de genel ekonomik görünümün daha umut verici olarak değerlendirilmesidir. İkincisi ise uluslararası finans kuruluşlarının, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik gerileme ve borçlarına çözüm olarak oluşturduğu stratejilerin; ekonomik ve yapısal düzenleme, liberalizasyon ve döviz kurlarının piyasa mekanizması içerisinde belirlenmesi gibi yollarla dünya pazarları ile daha fazla bütünleşme, ihracatın teşvik edilmesi, özel sektörün geliştirilmesi, sübvansiyonların kaldırılması ve kamu harcamalarının kısılmasına dayalı olmasıdır. Bu politikaların uzun vadedeki etkileri sürekli tartışma konusu olmuştur. Kısa vadede ise bu düzenlemelerin sosyal etkileri, yerel farklılıklar ve politik gerçekler gözletilmeksizin, süratle ve çok fazla çaba ile uygulamaya koyulduğu yönünde yaygın bir fikirbirliği oluşmuştur. Sonuç olarak, özellikle Afrika'da olmak üzere, gelişmekte olan birçok ülkede kentlerde yaşayan insanlar, reel gelirlerinin azalması; enerji, yiyecek vb. temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının artması ve işgücü piyasasının yaygın biçimde yapısının değişmesi ile karşı karşıya kalmış ve giderek kentsel yoksul kesim büyümüştür.

Bu eğilimler 1980'lerden itibaren yerleşme ve konut sektörünü ve politikalarını aşağıdaki konularda etkilemiştir:

1- Uluslararası kuruluşlar ve bazı gelişmekte olan ülke hükümetleri kırdan kente göçü teşvik edeceği endişesi ile kentsel alanlarda yatırım yapmaktan kaçınma yaklaşımlarını değiştirmişlerdir.

2- Son 20 yılda kalkınma politikaları ve prog-

ramlarında önemli değişiklikler olmuştur. 1960'lar ve 1970'lerin ilk yarısında hakim olan kamunun müdahaleci ortamı, 1980'lerde "neoliberalizme" dönüşmüş, 1990'larda ise piyasa mekanizmasının devletin ve üçüncü sektör kuruluşlarının görece avantajlarını uyumlu hale getirmeye yönelik bir yeniden değerlendirme dönemi başlamıştır. Bu yeni politika gündemi tümü ile ekonomik nitelikli olmayıp, politik reform ve halkın karar mekanizması içindeki etkinliğini güçlendirmek üzere, demokratikleşme yollarını da kapsamaktadır.

3- Kalkınma örgütleri, geleneksel müdahaleci yaklaşımların sınırlamalarını dikkate alarak, bilgilenme, deneyim ve esnekliğin önemi ve gelişmenin zaman içinde oluşma özelliğini vurgulayan "süreç" yaklaşımını benimsemişlerdir.

4- "Kalkınma" kavramı, 1976 yılından bu yana, özellikle kadınların da gereksinimlerini gözönüne alan planlama "sürdürülebilir kalkınma" ve çeşitli faktörlerin, insanın bireysel ve toplumsal gelişimi ile bütünleştirilmesi yaklaşımları ile önemli ölçüde değişmiştir.

Bu değişim sürecinin etkisi ile, 1980'lerde oluşturulan politika ve stratejiler, prensip olarak kamu ve özel sektörün rolleri ve sorumlulukları ve yerleşme ve konut sektörleri ile makro-ekonomik planlama arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamıştır. Birleşmiş Milletler İskan Komisyonu ve Genel Kurulu tarafından Uluslararası Evsizlere Barınak Yılı (IYSH) olarak ilan edilen 1987 yılında, ulusal ve uluslararası düzeylerde düzenlenen çeşitli aktiviteler, iskan konularının gündemde ön planı çıkmasını sağlayarak, ulusal konut stratejilerinin oluşturulması yönünde çabaları teşvik etmiştir. Aynı yıl Komisyon tarafından kabul edilen "2000 Yılı İçin Küresel Konut Stratejisi", B.M. Genel Kurulunun 11 Aralık 1987 tarih ve 42/191 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Küresel Konut Stratejisi, ulusal stratejiler için net ve kapsamlı ilkeler saptamıştır. Bu strateji; devletin yol göstericiliği ve desteğinde toplumun tüm ilgili kesimlerinin sorunlarını çözücü bir

*Küresel
ölçekte son 20
yılıda edinilen
deneyimlerden
çıkarılan en
önemli sonuç,
makro-ekonomik
ik düzeyde
kalkınma ve
gelişmenin
sağlanamadığı
bir ortamda,
iskan alanında
önemli bir
iyileşmenin
sağlanamaya-
cağıdır.*

kapasiteye ulaşmasını sağlayacak biçimde, "yapabilir kılma yaklaşımı/ kolaylaştırıcı yaklaşım" ve "tam ilgili aktörlerin karar mekanizmasına katılımı"nı temel prensipler olarak benimsenmiştir.

Ancak bu yeni yaklaşımlara dayalı olarak geliştirilen bir çok ulusal stratejinin en zayıf noktaları; uygulama mekanizmalarının, programlarının, izleme ve değerlendirme göstergeleri ve sistemlerinin ve kurumsal düzenlemelerin yeterince belirlenmemiş olmasıdır.

Bir çok alanda belirli başarılar elde edilmiş olmakla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde genel tablo umutsuzluktur. Arsa piyasası, konut finansmanı ve kalite ve kantite açısından konut arzunda yeterli gelişmelerin sağlanamaması ve artan sayılardaki kentsel yoksulun yaşam koşullarının iyileştirilememesi bu umutsuz tablonun başlıca kaynağı olmuştur.

Halen dünyada 600 milyon insanın kentlerde yaşamı tehdit eden koşullarda, dünya nüfusunun diğer 1/3 ünün ise düşük standartlı konutlarda yaşadığı, en az 250 milyon kentli nüfusun sağlıklı içme suyundan, 400 milyonun ise yeterli kanalizasyon sisteminden yoksun olduğuna dair istatistik veriler, (*) kabul edilen politika ve stratejilerin başarılı olmadığı ya da etkin biçimde uygulanamadığının bir göstergesidir.

1990 ile 2030 yılları arasında dünya nüfusunda 3,7 milyarlık bir artış olacağı, bu artışın %90'ının gelişmekte olan ülkelere ve kentsel alanlarda gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2030 yılına kadar kent nüfusunun eklenecek en az 3 milyarlık nüfus, istihdam, arsa, konut ve diğer servis ihtiyaçları ile kentsel ekonomi ve yönetim kapasitesini aşırı derecede zorlayacaktır.

Küresel ölçekte son 20 yılda edinilen deneyimlerden çıkarılan en önemli sonuç, makro-ekonomik düzeyde kalkınma ve gelişmenin sağlanamadığı bir ortamda, iskan alanında önemli bir iyileşmenin sağlanamayacağıdır.

Bu temel gözlem ışığında, yerleşme ve konut politikalarının geliştirilmesinde bundan sonraki aşama, "2000 Yılı İçin Küresel Konut Stratejisi" nin temel ilkesi olan "yapabilir kılma yaklaşımı" çerçevesinde, insanın bireysel ve toplumsal gelişimi ile ekonomik kalkınmanın birlikte sağlanması yollarının, çok geniş bir katılımı ile tartışılacağı Habitat II olacaktır.

Habitat II Konferansının Amaç, İçerik ve Hazırlıkları

1992 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Vancouver Konferansından tam 20 yıl sonra 1996 yılında, İskan konuları ile ilgili olarak Dünya Konferansı niteliğinde ikinci bir konferans dü-

zenlenmesini kararlaştırmıştır. (B.M. Genel Kurulu'nun 22 Aralık 1992 tarih ve 47/180 sayılı kararı).

Türk Hükümeti'nin daveti üzerine 3-14 Haziran 1996 tarihleri arasında ülkemizde yapılacak olan konferansın ana amacı:

a) Uzun vadede, küresel ölçekte iskan koşullarının kötüleşmesini önlemek, tüm insanların yaşam çevrelerinin, sürdürülebilir bir temelde, iyileştirilmesini sağlamak üzere gerekli koşulları yaratmak; bu çerçevede kadınların ve toplumun diğer dezavantajlı gruplarının ihtiyaç ve katkılarına özel bir önem vermek,

b) Genel bir prensipler ve taahhütler bildirgesini ve gelecek yüzyılın ilk iki on yıl içindeki ulusal ve uluslararası çabaları yönlendirecek bir küresel eylem planını kabul etmek,

olarak; ana temaları ise:

1- Arsa politikaları ve doğal afet zararlarının en aza indirilmesi ile ilgili konuları da kapsayacak biçimde, kentleşen dünyada sürdürülebilir yerleşmeler,

2- Herkese yeterli konut,

olarak saptanmıştır.

Bu çerçevede ülkemizin evsahibi olarak üstleneceği organizasyona ilişkin hazırlıklara ilave olarak, diğer ülkeler gibi, ana temalarla ilgili bir ulusal rapor ve ulusal eylem planı hazırlanması ve Konferansın sonunda kabul edilmesi gereken "Prensip ve Taahhütler Bildirgesi" ile "Küresel Eylem Planı" hazırlıklarına aktif olarak katılımı gerekmektedir.

Konferansa sunulacak tüm belgelerin hazırlanması ve uluslararası düzeyde koordinasyonun sağlanması amacı ile söz konusu karara dayalı olarak oluşturulan Hazırlık Komitesi ilk organizasyonel toplantısını 3-5 Mart 1993 tarihlerinde New York'ta yapmış ve ülkemiz, bu Komitenin Bürosunun doğal üyesi olarak belirlenmiştir. Daha sonra Büro 17-18 Eylül 1993 tarihlerinde Vancouver'de bir toplantı yapmıştır.

Hazırlık Komitesinin 1. toplantısı 11-22 Nisan 1994 tarihlerinde Cenevre'de, 2. toplantısı ise, 24 Nisan-5 Mayıs 1995 tarihlerinde, B.M. İskan Komisyonu'nun 15. toplantısı ile eşzamanlı olarak Nairobi'de yapılmıştır.

Habitat II Konferansının ilk teknik ve organizasyonel çalışmaları, B.M. İskan Merkezi nezinde ulusal koordinatör olarak, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca başlatılmış olmakla birlikte; bu görev, Hazırlık Komitesi'nin birinci toplantısı öncesinde (Nisan 1994) Başbakanlık tarafından Toplu Konut İdaresi (TKOI) Başkanlığı'na verilmiştir. Anılan idare, organizasyonel çalışmalar

için bir koordinasyon birimi, teknik çalışmalar için ise bir danışma kurulu ve ulusal rapor ve eylem planının çok geniş bir katılımı ile hazırlanmasını öngören B.M. kararı uyarınca, bir "Ulusal Komite" oluşturulmuştur.

Tüm ilgili kamu kuruluşları ve Hükümet Dışı Kuruluşların (NGO) katılımı ile oluşan Ulusal Komite dört toplantı yapmış; TOKİ yetkilileri Komite üyelerini organizasyona ilişkin çalışmalar ve teknik hazırlıklar hakkında bilgilendirmişlerdir. Komite üyesi kuruluşlar tarafından ulusal rapor ve ulusal eylem planına katkıda bulunmak üzere, 38 adet özet rapor, 48 adet kapsamlı rapor sunulmuştur.

Ulusal Komite toplantılarında, ayrıca uluslararası ölçekteki teknik hazırlıklarla ilgili, Türk görüşü oluşturulmak üzere, geniş katılımlı tartışma imkanı sağlanmaktadır. Bu kapsamda, Konferansta tüm üye ülkelerin en üst düzey temsilcileri tarafından kabul edilecek olan "Trensipler ve Taahhütler Bildirgesi ve Küresel Eylem Planı" taslağı üzerinde görüşmeler yapılmıştır.

Konferansın ana temaları ve sonuç belgeleri uluslararası düzeyde temelde, B.M. İskan Komisyonu ve Habitat II Hazırlık Komitesi bünyesinde yapılmakta, bu düzeydeki çalışmalara katkıda bulunmak üzere Birleşmiş Milletlerin çeşitli bölgesel grupları da toplantılar düzenlemektedir. Ayrıca başta B.M.'nin diğer kuruluşları olmak üzere konu ile ilgili diğer uluslararası kuruluşlar da çalışmalarını Habitat II temaları üzerinde yoğunlaştırmaktadır.

B.M. İskan Merkezi'nin (Habitat Teşkilatı) bulunduğu Kenya'nın başkenti Nairobi'de; 25 Nisan-1 Mayıs 1995 tarihlerinde yapılan 15. İskan Komisyonu toplantısına ve 24 Nisan- 5 Mayıs 1995 tarihlerinde yapılan Hazırlık Komitesinin 2. Toplantısına; Dışişleri Bakanlığı, TOKİ- TBMM, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve Hükümet Dışı Kuruluşlar temsilcilerinden oluşan uzmanlar grubu Türk delegasyonu olarak katılmıştır.

Büyük ölçüde eş zamanlı olarak sürdürülen iki toplantı Genel Kurul ve alt komiteler biçiminde yürütülmüş, ayrıca çeşitli konularda çalışma grupları oluşturulmuş, Hazırlık Komitesi büro toplantıları yapılmış, organizasyona ilişkin bir panel düzenlenmiştir. Nairobi Büyükelçimiz başkanlığındaki Türk delegasyonu, iki hafta boyunca, her gün eş zamanlı olarak yapılan 5-6 toplantıya aktif olarak katılma olanağı bulmuş ve Konferansa evsahipliği yapacak ülke olarak etkin bir rol oynamıştır.

Toplantılarda çalışma grubu, komite ve genel kurul gibi çeşitli düzeylerde; Konferansın ana

temaları ve Küresel Eylem Planı üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

Habitat II Sekreteryası tarafından hazırlanan ve ülkemizde de Ulusal Komite'de tartışılan Küresel Eylem Planı (KEP) taslağı, Hazırlık komitesi 2. toplantısında tartışmaların temelini oluşturmuştur. Söz konusu belgede; Küresel Eylem Planı, hükümetlerin ve diğer tüm ilgili ve sorumluların sürdürülebilir ve toplumun her kesimine eşit olanaklar sunan yerleşmeler yaratmak üzere, uzun vadeli bir strateji uygulama; uluslararası kuruluşların ise bu çerçevede uygulanacak programları destekleme taahhüdü altına girmelerini sağlayacak bir araç olarak tanımlanmakta ve kentleşen dünyada evrensel ölçekte uygulanabilir olması gerektiği vurgulanmaktadır.

KEP taslağında; yurttaş bağlılığı (civic engagement) sürdürülebilirlik (sustainability) ve hakçılık (equity) olmak üzere üç temel prensip öngörülmüştür. Bu prensiplere ve "iyi topluma" ulaşmak için; sorunları tanımlama, hedefleri belirleme, kaynak dağılımı ve sonuçları değerlendirme aşamalarında halk katılımını sağlamak üzere "yapabilir kılma stratejisi" benimsenmiştir. Yapabilir kılmanın sağlanabilmesi için ise; toplumun tüm kesimlerinin karar mekanizmasına katılma, ilgili bütün aktörler arasında işbirliğinin özendirilmesi, toplumun ihtiyaçlarına, kamu hizmeti anlayışına duyarlılığın geliştirilmesi, idari ve toplumsal örgütlenmelerde kapasite oluşturulması, hesap verme ve sormanın kurumsallaşması, devletin yol gösterici ve destekleyici rolünün güçlendirilmesi, tüm insanların yaşam çevresini iyileştirmek üzere yeterli parasal kaynak yaratılması, finansal ve insan kaynaklarının harekete geçirilmesini sağlamak üzere engellerin kaldırılması, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve karar mekanizmasında rol alması öngörülen tüm toplum kesimlerinin doğru bilgilendirilmesi şeklinde sıralanan 12 alt hedef belirlenmiştir.

KEP taslağının son bölümünde ise; ulusal bölgesel ve yerel ölçekteki yönetimlerin, hükümet dışı kuruluşların ve toplumsal tabanlı örgütlerin, iş çevrelerinin, akademik ve bilimsel kuruluşların, meslek örgütlerinin, basın ve yayın kuruluşlarının, vakıf ve hayır kuruluşlarının ve son olarak da uluslararası kuruluşların taahhüt etmeleri beklenen eylemler sıralanmıştır.

Hazırlık Komitesi toplantısı sırasında bu taslağa ek olarak dağıtımı yapılan belgede ise; sürdürülebilir kentsel ve bölgesel gelişme, sürdürülebilir iskan ve toplumsal gelişme ve sürdürülebilir yerleşme yönetimi olmak üzere üç ana program, bu programların uygulanması için

*KEP taslağında;
yurttaş bağlılığı
(civic
engagement)
sürdürülebilirlik
(sustainability)
ve hakçılık
(equity) olmak
üzere üç temel
prensip
öngörülmüştür.*

"Kent Zirvesi" olarak isimlendirilen Habitat II Konferansının; 1992 yılında Rio'da yapılan "Çevre ve Kalkınma Konferansı", 1994 yılında Kahire'de yapılan "Nüfus ve Kalkınma Konferansı", 1995 yılında Kopenhag'da yapılan "Sosyal Kalkınma Zirvesi" ve Eylül 1995'te Beijing'de (Çin) yapılacak olan "Dünya Kadın Konferansı" kararlarının yerleşme boyutunda bir sentezini oluşturması beklenmektedir

PLANLAMA
95 / 3 - 4

sektörlerarası ve sektörel alt programlar ve eylemlere ilişkin öneriler yer almaktadır.

Taslak, hazırlık komitesi toplantısı çerçevesinde oluşturulan çalışma grubu ve yazım komitesinde geniş biçimde tartışılmıştır. Türk delegasyonunun bu çalışmalara katılan üyeleri; belirlenen temel prensiplerde mekan boyutunun eksikliğine dikkat çekerek, "yaşanabilir yerleşmeler" in dördüncü prensip olarak benimsenmesi ve "yaşanabilir kılma stratejileri"nin yeterliliğinin sınanmasını sağlamak üzere, yeni boyutların da dikkate alınmasının gerekli olduğunu vurgulayan müdahalelerde bulunmuşlar; prensiplerin seçimi metnin bütünlüğü, "yaşanabilir yerleşmeler" prensibinin önerilme gerekçesi ve hangi performans kriterleri ile ölçülebileceğini açıklayan yazılı metinler sunmuşlardır. Diğer ülkelerin ve bazı bölgesel grupların da önerileri ile, taslakta yer alan üç temel prensibe ek olarak; barış, aile, uluslararası dayanışma ve işbirliği, hükümet sorumluluğu, tüm ilgili aktörler arasında işbirliği ve yaşanabilir yerleşmelerin de prensipler arasında yer alması uygun bulunmuştur.

Gerek Konferansın ana temaları olan, "kentleşen dünyada sürdürülebilir yerleşmeler" ve "herkese konut" konularının ağırlıklı olarak tartışıldığı 15. Komisyon toplantısında, gerekse Konferansa sunulacak olan ve küresel eylem planının da içinde yer aldığı dokümanlarını tartışıldığı Hazırlık Komitesinde, "konut hakkı" kavramı çok büyük tartışmalara neden olmuştur. ABD delegasyonu, konut hakkının uluslararası düzeyde insan hakkı olarak kabul edilemeyeceği, bu nedenle "konut hakkı" yerine "konut ihtiyacı" ifadesinin kullanılması gerektiği yönünde, ısrarlı tutumuyla büyük tartışmalara neden olmuştur. Tartışmalar sonununda, ifade değişikliği uygun bulunmamış, ancak konunun yasal, sosyal, ekonomik, politik ve uygulamaya yönelik boyutlarının dikkate alacak biçimde değerlendirilmesini sağlayan bazı ekle-melerle açıklanması kabul edilmiştir.

Taslak metnin tümü üzerinde yapılan görüşmelerde; Habitat II Konferansına sunularak, kabul edilmesi, beklenen dokümanın giriş, prensipler, hedef ve taahhütler ve küresel eylem planı bölümlerinden oluşması kararlaştırılmış ve yazım komitesi ve çalışma grubunca hazırlanan giriş, prensipler ve taahhütler konulu belgeler Hazırlık Komitesi Genel Kurulunca kabul edilmiştir. Ancak doküman üzerinde çalışmaların yazım komitesince sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Habitat II Konferansının bu çerçevede sürdürülecek olan ulusal ve uluslararası ölçeklerdeki teknik hazırlıkların 1996 yılının ilk aylarında New York'da yapılacak olan üçüncü Hazırlık Komitesi toplantısında sonuçlanması kararlaştırılmıştır.

"Kent Zirvesi" olarak isimlendirilen Habitat II Konferansının; 1992 yılında Rio'da yapılan "Çevre ve Kalkınma Konferansı", 1994 yılında Kahire'de yapılan "Nüfus ve Kalkınma Konferansı", 1995 yılında Kopenhag'da yapılan "Sosyal Kalkınma Zirvesi" ve Eylül 1995'te Beijing'de (Çin) yapılacak olan "Dünya Kadın Konferansı" kararlarının yerleşme boyutunda bir sentezini oluşturması beklenmektedir. Uluslararası düzeyde İstanbul Deklerasyonu olarak anılacak olan Habitat II kararlarının, küreselleşme eğilimlerini dikkate alarak "yeni" politika ve stratejiler içerecek biçimde oluşturulması, Konferansın başarısı açısından olduğu kadar ülkemiz için de büyük önem taşımaktadır.

Konferansın Organizasyonel Yapısı

Konferansın organizasyonel yapısı, Türkiye'nin doğal üyesi olduğu Büro tarafından yapılan çalışmalar sonucu, Hazırlık Komitesi 2. Genel Kurul toplantısında belirlenmiştir.

Habitat II Konferansının düzenlenmesi ile ilgili kararlar, daha önce yapılmış olan dünya konferanslarına göre önemli yenilikler getirmektedir. Bu kararlara göre; Genel Kurul ve Ana Komite'ye ek olarak, "Ortaklık Komitesi" adı altında yine hükümet temsilcilerinden oluşan ikinci bir komite kurulacaktır. Öte yandan, yerleşim konusunda hükümetlerin "ortaklar"ı olarak anılan yerel yönetimler, Hükümet Dışı Kuruluşlar, Meslek Örgütleri, İşçi Sendikaları ve Özel Sektör Temsilcileri ortak görüş, değerlendirme ve önerilerini belirlemek üzere ayrı ayrı forumlar düzenleyeceklerdir. Her grubun kendi forumu sonucunda kabul edeceği kararları, Ortaklık Komitesine sunularak tartışılacak ve özet biçimde Genel Kurul'a sunulacaktır. Böylece yerleşme konuları ile ilgili tüm aktörlerin görüşleri Konferans'ın resmi sonuç belgelerine yansıtılmış olacaktır. Bu düzenleme Habitat II Konferansının getireceği önemli bir yenilik olacaktır.

Bir diğer yenilik ise; yerel yönetim temsilcilerine, Genel Kurul ve Komite toplantılarına oy hakkı olmaksızın, söz hakkına sahip olarak katılma olanağının sağlanmasıdır. Bu tür toplantılarda çok ender durumlarda oylamaya başvurulması nedeniyle, oy hakkı olmasının yerel yönetim temsilcilerinin Genel Kurul'daki etkinlikleri açısından bir önemi olmayacaktır. Toplantılara katılacak

yerel yönetim temsilcileri, "Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (International Union of Local Authorities-UTO) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından, ulusal düzeydeki yerel yönetim birliklerinin görüşleri alınarak belirlenecektir.

Ülkemizde yapılacak bu Konferansta belediyelerimizin de etkin bir rol almasında yarar, hatta zorunluluk görülmektedir. Bu amaçla, yoğun biçimde kentleşme sorunlarını yaşayan ve konuya ilgi duyan belediye başkanlıklarının, Konferansa ve hazırlıklarına katılmak üzere Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve İstanbul'da bulunan Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı (U-LA-EMM) ile ivedilikle ilişki kurması gerekmektedir.

Öte yandan, mümkün olduğunca geniş katılımla ve demokratik bir ortamda yapılması arzu edilen Hükümet Dışı Kuruluşlar (HDK) Forumunun organizasyonu ile ilgili olarak, Türkiye'de HDK'lar tarafından bir "Evsahibi Ülke Komitesi" ve profesyonel bir Sekreteryaya kurulması; bunlarla işbirliği halinde çalışacak ve Türk HDK'larının temsilcilerinin de katılacağı bir "Kolaylaştırıcı Grup" (Facilitating Group) oluşturulması ve hazırlık amacıyla çeşitli toplantıların yapılması kararlaştırılmıştır.

Ülkemizdeki, konu ile ilgili HDK'ların gerek hazırlıklara, gerekse Foruma katılımının sağlanabilmesi, bu kuruluşların B.M. Habitat II Sekreteryası nezdinde yapacakları başvurunun resmen kabul edilmesine bağlıdır. Bu tür kuruluşların da ivedilikle Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın yol göstericiliği ile başvurularını yapmaları gerekmektedir.

Habitat II Konferansı'na paralel olarak yürütülecek önemli aktivitelerden biri de "Parlamentarler Forumu"dur, Ülkelerin ulusal mevzuatında yeni düzenlemeler gerektirmesi beklenen Konferans kararlarına Parlamento temsilcilerinin katılımı özel bir önem taşımaktadır. TBMM Başkanı başkanlığında yapılması kararlaştırılan Forum'la ilgili olarak "Küresel Parlamentarler Grubu" ve "Parlamentolararası Birlik" tarafından başlatılan hazırlık çalışmalarında Türk Parlamentosu'nun etkin bir rol almasını sağlayacak bazı düzenlemeler de planlanmaktadır.

Konferansın resmi tarihleri 3-14 Haziran 1996 tarihleri olarak görünmekle birlikte; yerel yönetimler, meslek örgütleri ve akedemisyenler, özel sektör, vakıflar, HDK'lar, parlamenterler, işçi sendikaları ve dini liderler gibi grupların forumları ve konferans büro toplantıları 30 Mayıs 1996 tarihinden itibaren başlayacak 2 ve 3 Haziran'da

çeşitli sergiler ve uluslararası ticaret fuarı açılacaktır. 3 Haziran'da Konferansın resmi açılış törenini takiben başlayacak olan iki Komite'nin toplantıları ikinci haftada devam edecektir. İkinci hafta ayrıca devlet ve hükümet başkanları düzeyinde genel kurul toplanacaktır. Halka açık olan faaliyetler arasında; sergi, fuar, yarışma ödül törenleri vb. dışında, belirlenen 9 konuda yuvarlak masa toplantıları da yer alacaktır.

Eş zamanlı olarak yürütülecek çok sayıdaki aktivite için Lütfi Kırdar Kongre Merkezi, Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Hilton Convention Center, Harbiye Kültür Merkezi, Açık Hava Tiyatrosu, Atatürk Kültür Merkezi, İTÜ Taşkışla, Dünya Ticaret Merkezi vb. mekanlar, gerekli düzenlemeler yapılarak kullanılacaktır.

Konferansın gerek organizasyonel açıdan, gerekse sonucundan tüm hükümetlerce kabul edilecek belgelerin yerleşme ve konut sorunlarına politika ve stratejilere getireceği yeni bakış açıları yönünden başarısı, ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır.

Habitat II Konferansının Türkiye'nin "yüz akı" ile üstesinden geleceği ve kentleşen dünyada yaşam kalitesini yükseltme yönünde alacağı kararlarla 20. Yüzyılın sonunu İstanbul Konferansı adı ile simgeleyecek bir Konferans olması dileğiyle...

KAYNAKÇA

1. "The Vancouver Declaration on Human Settlements"; "The Vancouver Action Plan"; United Nations Conference on Human Settlements, Vancouver, 1976
2. Canada, 1976 United Nations General Assembly Forty-Third Session, "Global Strategy for Shelter to the Year 2000", 1988
3. United Nations General Assembly, Resolution no : 47/180, Forty Seventh Session, New York, 1992
4. UNCHS Fifteenth Session, Report of the Executive Director "Review of National Action to Provide Housing For All Since Habitat: United Nations Conference on Human Settlements, 1976" (HS/C/15/5, - 1995)
5. UNCHS Fifteenth Session, Report of the Secretary General of the Conference and Executive Director. "Towards Housing Rights Strategy : Practical Contributions by UNCHS on Promoting, Ensuring and Protecting the Full Realization of the Human Right to Adequate Housing" (HS/C/15/2/Add. 2, 1994)
6. UNCHS (Habitat II), Second Session of the Preparatory Committee, Report by the Secretary General of the Conference "Review of Current Global Trends in Economic and Social Development as They Affect Planning, Development and Management of Human Settlements, and Recommendations for Future Action at the National and International Levels" (A/CONF.165/PC.2/9, 1995)
7. UNCHS (Habitat II), Second Session of the Preparatory Committee, "Statement of Principles and Commitments, and Global Plan of Action" (A/CONF.165/PC.2/L.3, 1995)
8. UNCHS (Habitat II), Second Session of the Preparatory Committee, "Preparations for the Conference : On the Road to Istanbul" (A/CONF.165/PC.2/CRP.4, 1995)
9. B.M. İskan Komisyonu ve Hazırlık Komitesi 2. toplantılarına katılan Türk delegasyonu üyelerinin değerlendirmeler raporu, Mayıs 1995,

Konferansın gerek organizasyonel açıdan, gerekse sonucundan tüm hükümetlerce kabul edilecek belgelerin yerleşme ve konut sorunlarına politika ve stratejilere getireceği yeni bakış açıları yönünden başarısı, ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınmada Katılım ve Planlamanın Önemi*

Fatma ÇETİNKAYA - Nilgün GÖRER

Fatma Çetinkaya, 1986 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden mezun oldu. 1989 yılında Aynı bölümden yüksek lisans derecesi aldı. 1993 yılında yine aynı üniversitede doktora çalışmalarına başladı. Halen G.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Bildirinin sunulduğu tarihte Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi Yönetim Kurulunda 2. Başkan olarak görev almaktadır.

Nilgün Görer, 1986 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 1990 yılında aynı bölümden yüksek lisans derecesi aldı. Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi Kent ve Çevre Bilimleri Kürsüsünde doktora çalışmalarını sürdürmektedir. Halen Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Nilgün Görer aynı zamanda Şehir Plancıları Odası Merkez Yönetim Kurulu'nda Genel Saymanlık görevini yürütmektedir.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Seminerin amacı, kalkınma açısından sürdürülebilirliği tanımlamak; kalkınmada sürdürülebilirliğin sağlanması için gereken yöntem, araç ve kaynakları saptamak; Türkiye genelinde ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamına giren bölgede gösterilen kalkınma çabalarını tartışmalar ışığında değerlendirmek, bundan sonra yapılması gerekenleri belirlemektir. (Seminer Raporu 1. cilt, önsöz)

"Sürdürülebilir Kalkınma ve Güneydoğu Anadolu Projesi". Semineri, Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma Dairesi Başkanlığı (GAP İdaresi) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yetkililerinin kalkınma için işbirliği yapma konusundaki ilk ürünüdür.

Seminerde; Sürdürülebilir Kalkınma İçin Genel Çerçeve: Yeni Kavramlar ve Yaklaşımlar, Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal Dinamikleri, Doğal Kaynakların ve Çevrenin Sürdürülebilirliği, Türkiye'de ve GAP'ta Sürdürülebilirliği, Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyutları, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Mekansal Düzenleme başlıkları altında sunulan bildiriler yer aldı.

Seminerin "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Mekansal Düzenleme" konulu oturumunda, Odamız adına sunulan ve aşağıda yayınlanan bildiri dışında, Odamız üyesi olan ve GAP İdaresinde çalışan Vedat Özbilen ve Basri Beyaz'da ayrıca birer bildiri sundular.

Bu bildiri kapsamında ele alınacak konulara bir giriş olarak; sürdürülebilir kalkınma ve kentleşmenin tanımları yapılmakta, kavramın gelişmesi özetlenmekte ve bildiriye konu olan planlama ve katılım temaları iki alt bölümde tartışılmaktadır. Bu bölümlerin ilkinde, sürdürülebilirlik kavramının planlama disipliniinden ayrı

olarak ele alınmasının yaratacağı olumsuzların altı çizilerek, planlama ile sürdürülebilir kalkınma arasında nasıl bir diyalogun kurulması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bildirinin ikinci bölümünde ise, halkın kentsel uzlaşmada nasıl yer alabileceğinin yöntemlerinin bulunması ile ancak 'katılım'ın planlama içerisinde etkin bir araç olabileceği vurgulanmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma fikri çevre korumasından daha geniş bir anlam taşımaktadır. Bununla beraber, sürdürülebilir kalkınma önceden belirlenmiş bir nihai durum değil "denge ve uyumlu bir evrimsel süreçtir". Bu bağlamda sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınmanın doğal çevre temelini dengeli kullanımı ve işletilmesi demektir. Bunun temelindeki ilke de doğal kaynak stoklarının kendini yeniden üretme kapasitesinin üzerinde tüketilmemesidir (Geenhuysen ve Nijkamp, 1994: 129).

Kent bağlamında sürdürülebilirlik ise, bir kentin kentsel sisteminin temelini uzun vadede destekleyen çevresel koşullarla beraber, nitel olarak yeni bir sosyo-ekonomik, demografik ve teknolojik çıktı seviyesine ulaşma potansiyelini tanımlar. Sosyo-ekonomik çıkarlarını çevre ve enerji ile ilgili kaygılarla uyumlu hale getirebilen kentler, sürdürülebilir kentlerdir (Geenhuysen ve Nijkamp, 1994: 131).

Günümüzün ihtiyaçlarının gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye ve / veya pazarlığa sokmaksızın gerçekleştirebilmesi anlamını taşıyan bu kavram, her ne kadar 1983 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonunun kurulması ardından 1987 yılında "ortak geleceğimiz" kitabının yayınlanmasından sonra yaygın olarak kullanılmaya başlandıysa da, aslında içeriği dikkate alındığında eski bir kavramdır.

1950'ler de ve 1960'lar da Avrupa ve Amerika'da büyük çevre sorunları yaşandıktan sonra, batı sermayesinin önde gelen örgütlü kesimleri (örneğin Roma Klübü) doğal kaynak potansiyeli ve büyüme yolları üzerine değerlendirmeler yapmaya başladılar. İlk araştırmalar, sürekli büyümenin olanaksızlığını gösterdi. Dünyanın kapalı bir sistem olduğu, büyümenin sınırsız olmadığı belirtildi. Bunlara paralel olarak 'durağan ekonomi yaklaşımı' (steady-state economy), kaynakları koruma yöntemi olarak önerildi.

Bu yaklaşımın bir araç olma özelliği vardı ama tüketim toplumunun değerleri ve alışkanlıkları ile uyum sağlamadı. Çünkü bu yöntem tüketim düzeylerinin sorgulanmasını da beraberinde getirebilecekti. Sermaye örgütlerinin sonradan yaptırdığı araştırmalar, sorunun üzerini örten şekilde sonuçlandı ve büyüme anlamındaki gelişme kavramı geçerli olmaya devam etti.

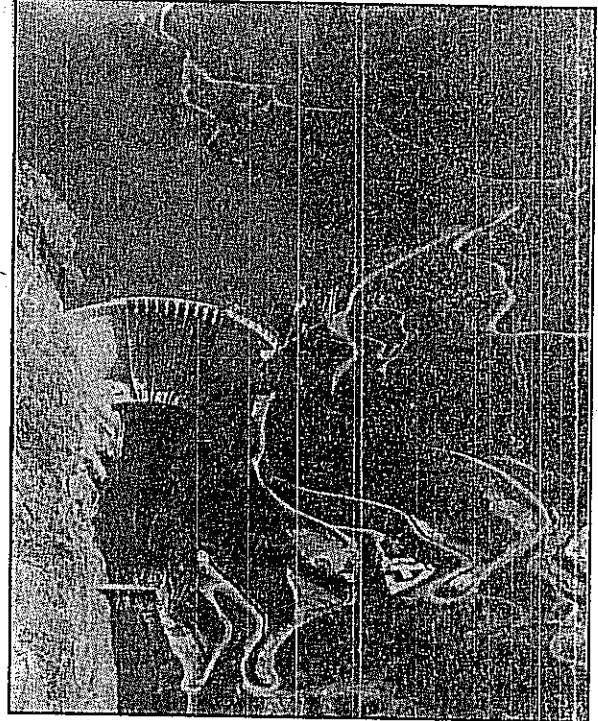
1987'den sonra yaygın olarak kullanılan

'sürdürülebilir kalkınma' kavramı ise daha geniş bir kapsam taşımakta ve kendi içinde bir amaç olarak tanımlanabilmektedir. Kirlilik ve doğal kaynakların yok olması, yoksulluk ve eşitsizlikle ilişkilendirilmekte ve düşüncede değişiklik yapılması öngörülmektedir. Ancak henüz uygulamalar düşünce değişikliğini doğrular nitelikte değildir.

'Sürdürülebilir kalkınma' kapsamında, biolojik çeşitlilik ve ekosistemlerin korunması özellikle potansiyel faydaları açısından önemsenmekte, etik konuları dışlamamakla birlikte faydacı anlayıştan da kurtulamamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma toptancı bir yaklaşım getirmekte, tüm ülkeler ve kurumlar için toptan bir değişim öngörmektedir. Ancak bunu yaparken karar mercilerinde gelişmiş ülkelere bir üst rol verilmekte, bu durum sözkonusu kavrama olan inancın sarsılmasına yol açmaktadır. Bununla beraber 'sürdürülebilir kalkınma' kavramının bir üst anlatıya dönüşme olasılığı vardır. Bu kavram, eğer uygulamada eleştirel bir yaklaşımla ve titizce kullanılmazsa, içeriğinden boşaltılıp amaçlarından uzaklaşıp çevre sorunları yaratan ilişkileri bir kabuk altında yeniden üreten bir yapı ortaya çıkabilir.

Bu kavramın ele alınış biçimi içinde hükümetlere ve kurumlara verilen rollerin uygulanabilirliği sözkonusu edilmemektedir. Her birey ve kurum bu kavramı yaşama geçirmek için istekli ve gerekli güce sahip gibi algılanmaktadır. Oysa yasal düzenlemeler ve kültürel özellikler buna izin veremeyebilir. Gelişmiş ülkelerin ve her ülke özelinde güçlü çevrelerin değişebilirliği de önemli bir etken olmakta, statükonun korunması her zaman daha kolay olmaktadır. (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 1995)

Liberal ekonominin, hiç bir engel tanımadığı her alanda olduğu gibi çok doğal olarak mekanda da istediği etkinliği gösterdiği 1980 sonrası dönem, planlama açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Sürdürülebilir Kalkınma / Planlama Dialoğu

Liberal ekonominin, hiç bir engel tanımadığı her alanda olduğu gibi çok doğal olarak mekanda da istediği etkinliği gösterdiği 1980 sonrası dönem, planlama açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Planlamanın başarısının özgür ve hakça bir toplum düzeninin gerçekleşmesine olan katkısıyla ölçülmesi gerekirken, başarı parametresini 'planlamanın' saldırgan bir bireyciliğin aracı haline getirilmesi oluşturmaya başlamıştır.

Meşruiyetini kamu yararından alan planlamanın yoksulluğa, eşitsizliğe, kaynak dağılımına müdahalesinin sermayenin engel tanımayan yapısına karşı engelleyici ve törpüleyici bir işlev kazanabilme durumu, bu dönemde planlamanın 'prestij kaybının' gerekçelerinden birini de oluşturmuştur. Ancak planlamanın etkinliğinin azaldığı bu dönemde bazı ilkelerinin yıldızının parladığı, başka söylemler altında kendini ortaya koyduğu izlenebilmektedir.

Yoksulluk, eşitsizlik, dengeli kaynak dağılımı, kirliliğin önlenmesi ve doğal kaynakların korunması kavramları sürdürülebilirlikle ilk kez gündeme gelmemiştir. Bu kavramlar yıllardır planlamanın gündemini oluşturmaktadır. Planlama sürecinin kendisi, yerel ve küresel değişimin etkilerini önceden tahmin edebilecek ve bu etkileri düzenleyebilecek bir işleyişe sahiptir. Bu özelliğinden dolayı da 'planlama' çevre sermayesinin kaybının karşılanması ile gelişme arasında yapılacak kaçınılmaz tercihte

neyin kritik olduğu ve neyin tazmin edilebilir olduğuna karar verebilecek bir disiplindir.

Bu kavramların, planlama sürecinden koparılması sorunun çözümü yerine dağıtılmasını gündeme getirebilecektir. Sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin hayata geçirilmesinin olmazsa olmaz koşulu, planlamanın bir araç olarak kullanılabilmesidir. Aksi takdirde yetkililer ve karar mekanizmalarının dağıtılması, sorumlulukların parçalanması her şeyden önce planların uygulanabilirliğini ve sürdürülebilirliğini daha da önemlisi sağlıklı çevreler düzenleyebilmedeki tek aracınızı ortadan kaldıracaktır.

Ancak mevcut yapısı ile planlama sistemi, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin uygulanmasında sınırlı kalabilmektedir. Bunun nedenlerinden birincisi; planlamanın yapısı itibarıyla net olarak doğru amacı ve hedefleri tanımlamasındaki eksikliğinin, ulusal ve yerel amaçların oluşturulmasında önemli ölçüde esnekliğe yol açmasıdır. Bu esneklik gerek çevresel gerekse ekonomik hedeflerin yorumlanmasında baskı gruplarının çıkarına uygun bir ortam yaratmaktadır. İkinci olarak; sistemin büyük ölçüde merkezileşmiş yapısı yaratıcı yerel kapasitenin ortaya çıkmasını engellemektedir. Planlarda daha çok merkezi idarenin değer ve hedefleri yansıtılmaktadır. Bu konuda diğer bir nokta da gelişmenin çevresel maliyet ve yararı hakkında genel ve geçerli saptamalar yapmanın güçlüğüdür. Zira bazı konularda yerel özellikler önemli değişimler gösterebilmektedir. Bu merkezileşmiş yapı içinde birde, çevresel konulara ilişkin sorumlulukların parçalanmış olması eklendiğinde, planlamanın etkinliği kaçınılmaz olarak sınırlandırılmaktadır.

Bunların yanı sıra; sistemin en büyük gücü özel projelerin düzenlenmesine gitmekte, bunların bölgesel gelişmeyi destekleme ve güçlendirmedeki rolleri kamu projelerine göre sınırlı olabilmektedir.

Çevresel ilkelerin planlama içeriğinde yer almasına karşın planlama pratiğimize henüz bu ilkelerin yansıtılmamış olması da bu konuda ayrı bir kısıtlayıcıdır. Planlama ekibinin çevresel konuların doğasını anlaması ve onları nasıl planlama içeriğine yerleştireceği konusu zaman alabilecektir.

Planlama kentsel gelişmenin zamanlama, biçim, ölçek ve yerleşim kararlarının olası so-

nuçları hakkında önceden karar vericilerin bilgilendirilmesini sağlayarak ileride ortaya çıkabilecek çevresel sorunları önleyebilmeli ve bunları toplumun lehine dönüştürebilme performansını gösterebilmelidir. Ne yazık ki planlama disiplini günümüzdeki işleyişle bu sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu koşullara rağmen çevre sorunlarına planlamanın yaklaşımı halen tutucudur. Sorunların nedenlerini önlemekten ziyade semptomları tedavi etmekle uğraştığı için planlamanın tavrı 'önceden' değil 'sonradan'cıdır.

Planlamanın etkinliğini artırması ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin gerçekleşmesini sağlayan bir araç haline gelebilmesi için;

- Merkezi hükümetin politikacıları ve bakanlarının ideoloji ve öncelikleri,

- Yerel planlama otoritelerinin, vatandaşların, baskı gruplarının ve politikacıların fikir yürüterek ve politika geliştirerek sürdürülebilir kalkınma ile diğer ekonomik gelişmeler arasındaki ilişkileri çözme kapasiteleri,

- Ne ölçüde özele inilerek hedef ve kriterlerin belirlendiği ve bunların ne kadar az esneklikle karar verici konumundaki otoritenin seçimine sunulduğu,

- Planlamanın ne ölçüde, yerel çevre ve yerel ekonomik gelişme stratejileri, entegre kirlilik kontrolü, altyapı gelişme stratejileri ve çok kapsamlı kentsel ve bölgesel gelişme stratejileri ile entegre olabildiği, büyük önem taşımaktadır. (Healey ve Shaw, 1993: 774)

Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin gerçekleştirilmesi bunun basit bir teknoloji problemi veya ekosistem anlayışı olarak görülmesiyle değil, kapsamının ve stratejilerinin bugünkü siyaset, yönetim ve planlama sistemi pratiğinde güçlendirilmesi ile sağlanabilecektir.

Sürdürülebilir Kalkınma / Katılım

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, halk katılımını bir yöntem olarak şiddetle öngörmekte ancak bunun yollarını ve örgütlenme biçimini yeterince açıklamamaktadır. Daha genel bir bakışla, kavramın ele alınış biçimi çelişiklere pek dokunmamaktadır. Sürdürülebilir kalkınmada katılımın başarısı öncelikle örgütleyen kurumun toplumdaki meşruiyeti ve saygınlık derecesine bağlıdır (Tekeli, İ; 1990). Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşme aracını planlama ola-

rak görüp değerlendirdiğimizde, halk katılımı herşeyden önce planlamanın meşruiyetinin toplumda tekrar kazandırılması ile gerçekleşme şansı bulabilecektir. Bu bağlamda diğer önemli bir nokta olarak ele alınması gereken; halk katılımının planlamanın meşruiyetini sağlamada da bir araç olabileceğidir. Bugün kentsel çevrenin oluşumu, belli grupların aralarında oluşturdukları koalisyonlar, anlaşmalar, uzlaşmalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu kentsel çevre elbette ki bu gruplar arasında ki çıkar birliğini yansıtmakta ama bunun sonuçları uzun dönemde onun üretimine katkıda bulunanların çıkarlarıyla bile çelişebilmektedir. Kısacası kentsel çevre o üretim sürecinde yer alan grupların çıkarlarını yansıtmakta, ama kullanıcıların çıkarları o uzlaşmalar içinde bir türlü temsil edilememektedir. (Işık, O; 1992).

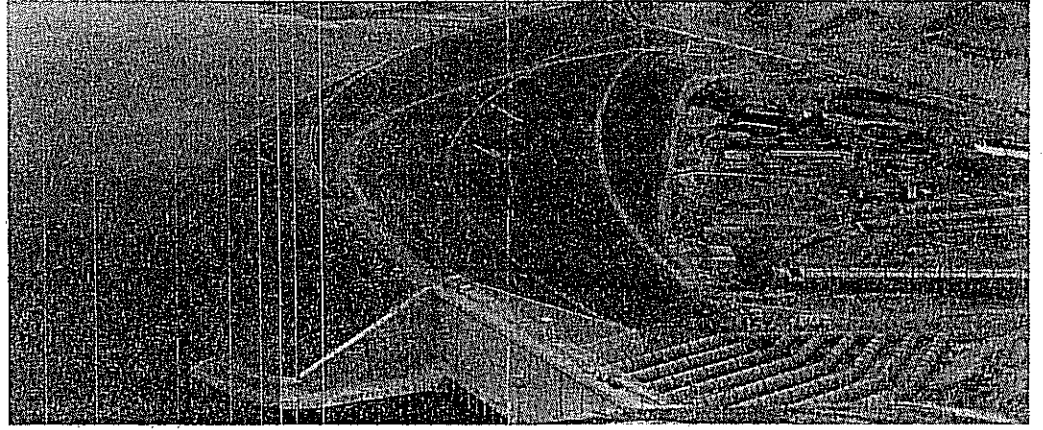
Burada planlamanın dolayısıyla plancının yüklenmesi gereken rollerden biri, kentsel çevrenin oluşumu, üretimi sürecinde gündeme gelemeyen bu çıkarların tanımlanması, bunları savunarak grupların yani halkın etkin hale getirilip kentsel uzlaşmalarda bir anlamda temsil edilmesi ve buna yönelik eylem biçimleri geliştirmesidir (Işık, O; 1992). Aksi taktirde uygulamayı başka mekanizmaların büyük ölçüde yönlendirdiği bu ortamda planlamaya ve dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmaya katılım içinde bir neden kalmamaktadır.

Bugün Türkiye'de kentlerin yarı planlı, yarı plansız gelişmesi katılım talebinin ciddi olarak ortaya çıkmasını engellemektedir. Bir tarafta, plancılar bazı ufak değişikliklerle eski planlama alışkanlıklarını sürdürmeyi kolay bulmakta, diğer yandan kent yönetimleri bu yönde ciddi bir talepte bulunmamakta, halk ise kaçak yapılaşmaya göz yumulması ve zaman zaman yapılan aflarla kendi katılım gereksinmesini bir başka yoldan karşılamaktadır.

Planlamada katılımı etkileyen önemli unsurlardan biri de mülkiyet düzeni ile olan ilişkisidir. Özellikle kentlerin yeni gelişme alanlarında büyük ve eşsiz mülkiyet düzeni ve yine büyük ve eşitsiz değer artışları söz konusu ise mülkiyet düzenindeki koşullar değerlendirilmeden burada katılım mutlak bir değer olarak savunulamaz. Aksi taktirde bu durum hakça olmayan sonuçlara yol açabilir. Katılımın meşruiyetinin dayandığı hakça bir toplum düzenine olan katkı ilkesi sarsılmış olur. (Tekeli, İ; 1990)

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, halk katılımını bir yöntem olarak şiddetle öngörmekte ancak bunun yollarını ve örgütlenme biçimini yeterince açıklamamaktadır.

*GAP projesi
özelinde büyük
toprak
sahipliğinin
egemen
olduğu bir
yapıda daha
dengeli bir
gelişmenin
sağlanması ve
kazancın
bölgede
çökmesi güç
olabilecektir.*

GAP projesi özelinde büyük toprak sahipliğinin egemen olduğu bir yapıda daha dengeli bir gelişmenin sağlanması ve kazancın bölgede çökmesi güç olabilecektir. Muhtemelen büyük toprak sahiplerinin yatırımları bölgedeki büyük kentlerde ve İstanbul, Ankara gibi metropollerde çökme eğilimindedir. Bu nedenlerle mülkiyet düzenine müdahale yapılmasa bile elde edilebilecek rantın paylaşımında halkın katılımını sağlayacak ve üretilen değer en azından bölgede çökmesine daha çok imkan verecek düzenlemelere ihtiyaç duyulabilecektir.

Bunların yanısıra katılım, kendiliğinden oluşabilen bir durum olarak da değerlendirilmemelidir. Aksine özenle planlanması gereken zaman içinde gerçekleştirilebilecek bir proje olarak ele alınmalıdır. Katılanların zamanlarının boşuna tüketildiği duygusuna kapılmasına olanak verilmemelidir (Tekeli, I; 1990).

Halkın kendisi için hayati bir sorun olarak gördüğü konularda katılım daha başarıyla sağlanabilir. GAP projesi gibi bölgenin uzun erimli, kapsamlı makro planlamasının genel hedefleriyle geniş halk kitlelerinin ilgisini çekmek kolay değildir. Ancak projenin kısa erimli hemen sonuç verecek ve halkın yaşantısını doğrudan etkileyecek daha alt konulara bölünerek halkın ilgisinin çekilebilmesi kolaylaşacaktır. Böyle birkaç konuda iyi düşünülmüş ve gerçekleştirilmiş başarılı katılım örnekleri daha sonra daha karmaşık konularda katılım olanakları sağlayabilecektir.

Sonuçta örgütlenmiş bir grup, toplumda etkili kişi ve kurumlarla ilişki kurmaya, siyasal etki mekanizmalarını harekete geçirmeye baş-

lar kısacası siyasal güç kazanmış olur (Tekeli, I; 1990). Yıllardır süren planlama pratiğimiz yapılan işin siyasal yönünün ne kadar ağırlıklı olduğunu ortaya koymuştur. Eğer etkin bir şekilde tüm grupların örgütlenmesi ve siyasal ortamda söz sahibi olabilmeleri sağlanabilirse sürdürülebilir kalkınmanın ve planlamanın etkin olarak işletilebilmesi olanaklı hale gelebilecektir.

Bunun yanısıra, "planlama", sürdürülebilir kalkınmanın şimdiye kadar uygulamaya konu olmayan bir üst -anlatıdan öteye geçebilmesi için, ilkesel olarak zaten kendi söyleminde yer alan yönlerini kendi pratiğine yerleştirebilme performansını gösterebilirse, son zamanlarda çokça sorgulanan meşruiyetini sağlamlaştırabileceği bir taban- bir güç kazanmış olacaktır. Planlamada ki bu gelişmeye paralel olarak sürdürülebilir kalkınma da kendi söylemini uygulamaya geçirebilecek yegane aracını kullanabilecektir.

KAYNAKÇA

HEALEY, P ve SHAW, T. 1993, "Planners, Plans and Sustainable Development", *Regional Studies*, vo. 27/8

GEENHUISEN, M ve NIJKAMP, P. 1995, "Sürdürülebilir Kenti Nasıl Planlamalı?" *Toplum ve Bilim*, sayı: 64-65, Birlik Yayınları

KOZLOWSKI, J. 1993, "Towards Ecological Reorientation of Professional Planning" KOZLOWSKI, J., HILL, G. (eds), *Towards Planning For Sustainable Development*, Aldershot, Avebury

İŞİK, O. 1991, "Kent Planlamada Yeni Bir Gündem- Kentsel İtilaklar ve Planlama" *Çevre ve Katılım*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını

TEKELİ, I. 1990, "Kent Planlaması ve Katılım Üzerine Düşünceler" *Planlama Sayı: 3-4*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını

TMMOB Şehir Plancıları Odası, 1995 *Habitat II Ulusal Eylem Planına İlişkin Çalışma Raporları*.

Güncel Bir Tartışma: Sürdürülebilir Kalkınma

Ayşe Öznur ÖZER

Giriş

1987 sonbaharında toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 42'nci oturumunda kabul edilen *Ortak Geleceğimiz* (*Our Common Future*) raporundan sonra uluslararası diğer kuruluşlar ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gündeminde yeni bir kalkınma stratejisi, sürdürülebilir kalkınma, başlıca tartışma konularından biri durumuna gelmiştir. *Ortak Geleceğimiz* raporu'nda tanımlanan "sürdürülebilir kalkınma"nın (sustainable development) uygulanabilirliği hakkında farklı kesimler değişik görüşler öne sürmekte, bazıları benimsemekle benimsememek arasında tam bir kaniya varmakta zorlanmaktadırlar.

Her konuda olduğu gibi sürdürülebilir kalkınma konusunda da gerçeğe ulaşmanın önkoşulu, bilimsel temeli olan tam ve doğru bilgilerden yola çıkmaktır. Bunun için, önce, sürdürülebilir kalkınmanın tarihçesine kısaca göz atmak yararlı olacaktır. Dünyada neler olmuştur da bu yeni stratejiye gerek duyulmuştur? *Ortak Geleceğimiz* raporunu yazarlar kimlerdir? Nerelerde neleri, nasıl inceleyerek ve hangi gerekçelerle bu stratejiye ulaşmışlardır? Sürdürülebilir kalkınmanın uygulanabilme koşulları belirlenmiş midir, eğer öyleyse bunlar nelerdir? Bu temel soruların yanıtlarını araştırıp öğrenmeden sürdürülebilir kalkınma hakkında yorum yapmak doğru değildir.

Bu yazıda, tarihsel bir perspektiften yola çıkılarak sürdürülebilir kalkınma stratejisi hakkında yukarıda belirtilen soruların yanıtları verilmeye çalışılacaktır.

Sürdürülebilir Kalkınmanın Kısa Tarihçesi 1970-1983

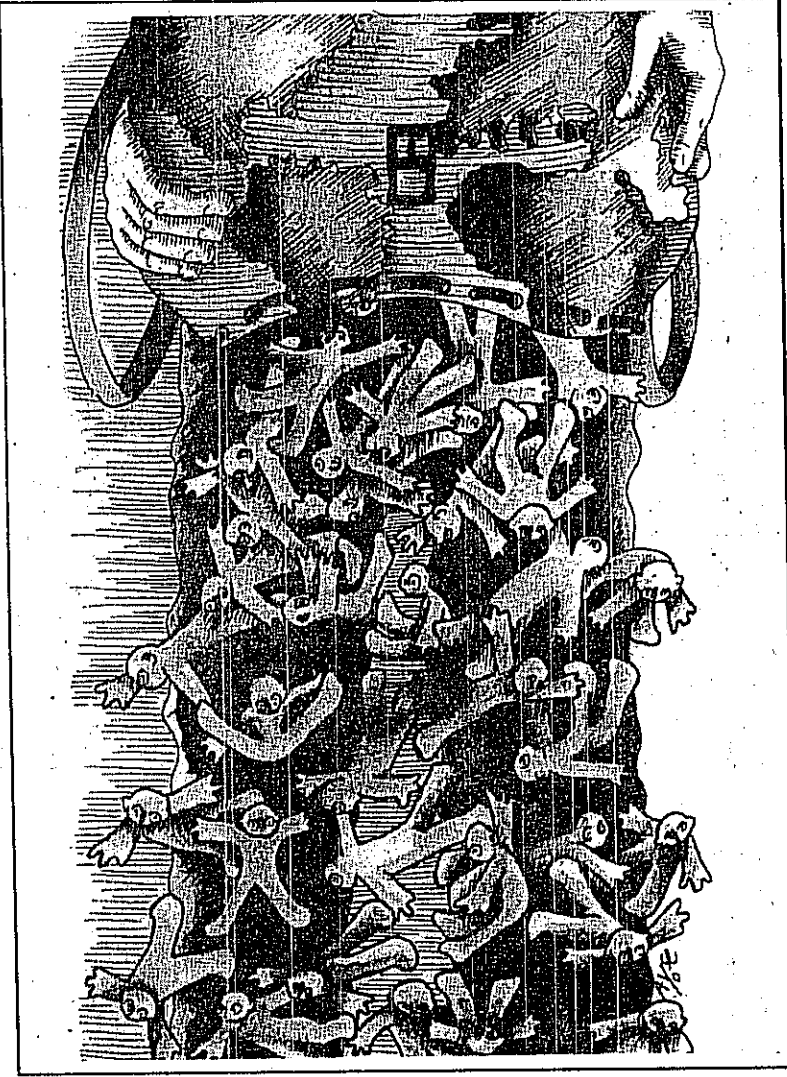
Sürdürülebilir kalkınma stratejisi *Ortak Geleceğimiz* raporu ile birdenbire 1987'de ortaya atılmış değildir. Kalkınma-çevre ilişkisinin ikilem olmayıp bağdaşık olduğu yaklaşımı konusundaki dönüm noktası aslında 1970 yılıdır. Mühendislikten ekonomiye kadar çok geniş bir alanda farklı disiplinlerden bilimadamlarının yaptığı çalışmalar, uluslararası kuruluşların aldığı kararlar ve değişik ülkelerin çevre mevzuatı çerçevesinde kalkınmaya da temel alınması öngörülen politikalar incelendiğinde, 1970 yılından başlayarak o zamana kadar dışlanan çevre boyutunun önem kazanmaya başladığı görülür. Özellikle kalkınmanın temelini oluşturan ekonomi bilimine çevre boyutunun 1970 yılında katılışı, o yıla kadar göz ardı edilen bir konunun neden önemli görülmeye başlandığı sorusunu akla getirmektedir. Bunu yanıtlayabilmek için o yıla kadar genel olarak tüm dünyada izlenen kalkınma-çevre politikasını ve sonuçlarını kısaca irdelemek yararlı olacaktır.

Sanayileşmenin teknolojik gelişmelere paralel olarak hızlandığı 20'nci yüzyılın 1970 yılına kadar geçen süresince, yerel ölçekli çevre sorunlarının kalkınmanın doğal ve katlanılması gereken sonuçları olduğu yaklaşımı esas alınmıştır. Bu yaklaşıma göre kalkınma-çevre ikileminin varlığı kabuledilerek, çevreyi korumak pahasına kalkınmanın doğal ve katlanılması gereken sonuçları olduğu yaklaşımı esas alınmıştır. Bu yaklaşıma göre kalkınma-çevre ikileminin varlığı kabuledilerek, çevreyi korumak pahasına kalkınmadan ödün verilemez düşüncesinden ha-

1973 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden, Şehir Planlama lisans, 1990 yılında "Sustainable Development Strategy in Regional Planning and A Case Study on Seyfe Region" konulu tez çalışmasıyla yüksek lisans derecesi ile mezun oldu. 1978 - 1991 yılları arasında Çevre Müsteşarlığı'nda, 1991-1993'de HÜ Çevre Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde görev yaptı. Halen AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde "ÇED - Siyasal, ekonomik ve Teknik bir Araç Olarak" konulu doktora tezi çalışmalarını sürdürmektedir. Odamız ÇED Komisyonu'nda üyelerimiz Kumru Arapkirlioglu ve Cemalettin Erol ile birlikte konuyla ilgili çalışmalarda bulunmaktadır.

Artık çevre sorunlarının çözümlenmesi konusunda daha fazla ertelenemez, hele hele gözardı edilemez duruma geldiği açıkça görülür olmuştur.

reked edilmiştir. Bu düşünceye göre birinci öncelik kalkınmaya verilmeli, çevre sorunlarına çözüm ise daha sonra ele alınmalıdır. Bu stratejiye çevre yönetiminde "tepki-ve-tedavi" (react-and-cure) adı verilmektedir. Diğer bir deyişle, kalkınmanın gereği olan kirlilikler yaratıldıktan sonra bunlara karşı bir tepkide bulunulup tedavi yoluna gidilmelidir. Bu durumda çevre sorunlarını önceden önlemek için çaba göstermeye gerek yoktur. Böylece kirlitici atıkların artımının yapıp toplamı üretim maliyetinin artırılması da gerekmez. Bu anlayışın sonucunda 1970'li yıllara kadar çevre teknolojisinde üretim teknolojisindeki kadar bir gelişme kaydedilmemiştir.

2.10.1995 (Siyah Beyaz)

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Ancak bu kalkınma stratejisi ile gözardı edilen bir konu -çevre sorunları- 1960'ların sonu ve

1970'lerde kaygı duyulan bir duruma gelmiştir. Bu kaygının nedeni, işin başında yerel ölçekli olduğu için fazla önemsenmeyen, nasıl olsa çözümlenir gözüyle bakılan çevre sorunlarının yerel olmaktan çıkıp ülkelerin sınırlarının ötesine taşması, ortaya çıkan zararların bölgesel ölçeklere ulaşmasıdır. Bu arada çevre sorunları nedeniyle kendi yaşam kalitelerinin bozulduğunu gören geniş halk kitlelerinin tepkisel eylemleri de 1970'den itibaren yerel olmaktan çıkmıştır. 22 Nisan 1970'deki ilk "Dünya Günü" gösterilerine 20 milyon kişinin katılması, giderek küreselleşme gösteren çevre sorunları ile ilgili kaygıların geniş kitleleri nasıl harekete geçirdiğini göstermiştir. Diğer yandan yine bu yıllarda bilimadamlarınca, aşırı kaynak tüketiminin ve çevre kirliliklerinin yaşamı nasıl tehdit etmekte olduğu hakkında tahminlerde bulunulup raporlar düzenlenmiştir. Artık çevre sorunlarının çözümlenmesi konusunun daha fazla ertelenemez, hele hele gözardı edilemez duruma geldiği açıkça görülür olmuştur.

1972'de tüm dünya ülkelerinin ilk defa olarak Birleşmiş Milletler tarafından Stockholm'de düzenlenen Çevre Konferansına katılmaları ve bu konferansın sonucunda Birleşmiş Milletler Çevre Programının kuruluşu, yerel, bölgesel ve küresel her ölçekteki çevre sorunları ile mücadelede ülkelerin ortak bir platformda hareket etmeleri gereğinin ortaya çıkmasının sonucudur. Diğer yandan ülkemizin de üyesi bulunduğu OECD ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşların bünyelerinde de çevre komiteleri kurularak ülkelerin çevrenin korunması ve çevre sorunları ile mücadelede ortaklaşa çalışmalarda bulunmaya başlamaları çevre konusunu, kalkınma dışına itilmiş olmaktan çıkarmaya başlamıştır.

Bu yeni yaklaşıma paralel olarak çevre ve kalkınma ilişkisini ele alan yeni bir strateji uluslararası kuruluşların karar metinlerine geçirilmeye başlanmıştır, o da "tahmin-ve-önleme" (anticipate-and-prevent) stratejisidir. Bu stratejiye göre çevre sorunları ortaya çıkmadan önce tahmin edilmeli ve önlenmelidir. Tepki-ve-tedavi stratejisi mevcut kirlitici tesisler için en uygundur, ancak yeni kurulacak tesisler için mutlaka tahmin-ve-önleme stratejisi izlenmelidir. Bu iki strateji birbirlerinin alternatifi değil tamamlayıcıdır. Her iki stratejinin de izlenilmesi, çevre teknolojisinin ilerletilmesine ve kullanılabilmesine, çevrenin korunması ve çevre sorunları ile mücadele edenler için ekonomik ve teknik desteklerin sağlanmasına, bunun için yeni

çevre yönetim araçlarının geliştirilmesine sıkı sıkıya bağlıdır.

Çevre alanında teknolojik gereksinimler çok çeşitlidir. Alıcı ortamların özellikleri, standartları belirlenebilmeli, kirlenici kaynaktan bırakılan atıkların ve alıcı ortamların biyolojik, kimyasal, fiziksel ölçümleri yapılabilmeli, atıkların cinslerine göre arıtım ve yeniden değerlendirme gibi çevre teknolojileri geliştirilmelidir. Bu teknolojileri kullanıcıların hizmetine sunabilmek için ise, ekonomik maliyetlerinin üretim maliyetine oranları belli düzeylerin üstünde olmamalıdır ve piyasada rekabet eşitliğini sağlamak için çevre teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştırılmalıdır ki bu teknolojileri kullananların yükledikleri artı maliyetlere karşın bunları kullanmayanların avantajlı duruma gelmeleri engellenebilsin. Ayrıca çevre teknolojilerini kullananları ve kullanacak olanları desteklemek amaçlı daha bir çok ekonomik düzenlemeler yapılabilir ki kalkınma-çevre arasındaki ilişkinin bağdaşıklığı sağlanabilsin. Kısacası çevre teknolojisi ile birlikte çevre yönetiminin teknik ve ekonomik araçları da geliştirilmelidir ve bu yolla kalkınma-çevre bağlantısı uygulanabilir duruma getirilebilir.

Yukarıda sıralanan bu konularla ilgili araştırmalara 1970'li yıllardan başlayarak hız verilmiştir. Ancak o yıllara kadar çevre teknolojisinin üretim teknolojisinin gerisinde kalışı, küresel çevre sorunlarının her geçen gün daha da büyümesini yavaşlatamamış, üstelik çevre üzerindeki tahribat daha da artmıştır. Havadaki SO₂ ve NO_x'in sınırlar ötesine taşınmasıyla asit yağışlarındaki artışlar, atmosferde CFC gazının giderek artması nedeniyle ozon tabakasındaki incelmeye, CO₂ gazının havadaki konsantrasyonunun artışı ve buna bağlı olarak dünya ısısının yükselmekte oluşu, nükleer atıklar, petrol taşımacılığı ve tanker kazalarının yolaştığı deniz kirlilikleri, bütün bunlara bağlı olarak canlı türlerinin her geçen gün daha da azalması, yağmur ormanlarının tüm dünya iklimini etkileyecek ölçülerde tahrip edilmekte oluşu ve daha pek çok çevre sorununun boyutları öylesine büyümüştür ki, 1970'li yıllardan itibaren bu sorunların çözümü yönündeki çabalarda fazla bir yol katetmek artık hiç de kolay değildir.

Bütün ülkeleri ilgilendiren küresel çevre sorunlarının çözümü 1980'li yıllara gelindiğinde artık daha fazla ertelenemez bir duruma gelmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun güz 1983, 38'inci oturumunda alınan 38/161 sayılı kararı ile Genel Sekreter, Dünya Çevre ve Kal-

kınma Komisyonu'nu kurmakla görevlendirilmiştir. Bu komisyonun çalışmaları, 1983 ve sonraki yıllarda, komisyonun adından da anlaşılacağı gibi, kalkınma ve çevrenin bağımlı olduğu temel yaklaşımına dayandırılmış ve buna bağlı olarak "sürdürülebilir kalkınma" stratejisine ulaşmıştır.

1983 - ...

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yukarıda belirtilen kararında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu üyelerinin yarısının gelişmekte olan ülkelere olması öngörülmüştür. Bu karara göre görevlendirilen Genel Sekreter önce Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu başkanlığına Norveç'in o zamanki İşçi Partisi lideri Gro Harlem Brundtland'ı ve başkan yardımcılığına Sudan eski Dışişleri Bakanı Mansour Khalid'i seçmiştir. *Daha sonra Genel Sekreter, Brundtland ve Khalid tarafından diğer komisyon üyeleri belirlenmiştir.* Komisyon üyelerinin seçildiği ülkeler İtalya, Suudi Arabistan, Zimbabve, Fildişi Sahili, Federal Almanya, Macaristan, Çin Halk Cumhuriyeti, Kolombiya, Hindistan, Brezilya, Japonya, Guyana, İngiltere, Cezayir, Endonezya, Nijerya, SSCB, Yugoslavya ve Kanada'dır.

Komisyonun üye kompozisyonu incelendiğinde, ülkelerin gelişme düzeylerinin, coğrafi dağılımlarının, yönetim sistemlerinin, kalkınma ve çevreye ilişkin sorunlarının tam bir heterojenlik gösterdiği görülmektedir. Böylece Komisyon çalışmalarını, adının başında yer alan "dünya" ölçeğinde ve ülkesel ve bölgesel farklılıklara karşın küresel anlamda ortak sorunlara yönelik olarak sürdürmüştür. Komisyon üyeleri çalışmalarını kendi ülkelerinin birer temsilcisi olarak değil bağımsız bir grubun elemanları olarak yerine getirmişler, dört yıl boyunca dünyanın her tarafından binlerce kişi, kurum ve kuruluşun görüşlerini almışlardır. Bu kişilerin, kurumların ve kuruluşların listesi *Ortak Geleceğimiz* raporunun sonunda verilmekte ve görüşlerden bazıları rapor metni içindeki alıntılarda aynen yayınlanmaktadır.

Komisyon çalışmalarını, hazırlamış olduğu *Ortak Geleceğimiz* raporunu 1987'de UNEP Yönetim Konseyi'ne sunarak tamamlamıştır. Rapor daha sonra UNEP Yönetim Konseyi'nce Birleşmiş Milletler'in güz 1987 42'nci genel kurul toplantısında sunulmuş ve karara bağlanmıştır. Bu karardan hemen sonra Birleşmiş Milletler tarafından raporun tüm üye ülkelere dağıtımı yapılarak sürdürülebilir kalkınma stratejisinin yaygınlaştırılması yönünde ilk adımlar atılmaya başlan-

Bütün ülkeleri ilgilendiren küresel çevre sorunlarının çözümü 1980'li yıllara gelindiğinde artık daha fazla ertelenemez bir duruma gelmiştir.

21'inci yüzyıla
girerken
Birleşmiş
Milletler
tarafından
düzenlenecek
son dünya
zirvesi HABİTAT
II için
Uluslararası
Hazırlık
Komitesi'nin
belgeleri
incelendiğinde,
temel
kavramların Rio
Bildirgesi ve
Gündem 21'den
yola çıkılarak
geliştirildiği,
ülkelerin eylem
planlarının da
yine bu
kavramlara
dayandırılmasını
öngörüldüğü
anlaşılmaktadır.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

muştır. Ülkemizde 6'ncı Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlığı öncesinde ilk kez Çevre Bakanlığı'na (o zamanki Çevre Genel Müdürlüğü'ne) iletilen bu rapor DPT ile ortaklaşa bir çalışma içinde değerlendirilmiş ve çevreyi, önceki planlardan farklı olarak tek bir başlık altında değil her konu başlığı altında tarım, enerji, sanayi vd) yatay bir kesit olarak ele alan yaklaşımın izlenmesine bu plan ile başlanmıştır.

1987'de tüm dünyanın dikkatini sürdürülebilir kalkınmaya çeken Birleşmiş Milletler tarafından Haziran 1992'de, Rio'da, Uluslararası Çevre ve Kalkınma Konferansı bir dünya zirvesi (Earth Summit) olarak düzenlenmiştir. Dünya liderlerini biraraya getiren bu zirvede sürdürülebilir kalkınma yönünde daha somut adımların atılması için iki önemli belge kabul edilmiştir; bunlar Çevre ve Kalkınma hakkında Rio Bildirgesi ve Gündem 21'dir. Rio Bildirgesi'nde çevre ve kalkınmayı bağdaşık kılan 27 ilke yer almaktadır. Gündem 21'de ise, 21'inci yüzyıla girerken ülkelerin, uluslararası kuruluşların, finans örgütlerinin ve toplumun tüm kesimlerinin gündemlerine almaları öngörülen somut eylemler, kalkınma-çevre bağıntısı ile ilgili her konu başlığının altında irdelenmektedir.

21'inci yüzyıla girerken Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenecek son dünya zirvesi HABİTAT II için Uluslararası Hazırlık Komitesi'nin belgeleri incelendiğinde, temel kavramların Rio Bildirgesi ve Gündem 21'den yola çıkılarak geliştirildiği, ülkelerin eylem planlarının da yine bu kavramlara dayandırılmasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma konusu planları çok yakından ilgilendirmektedir. Planlamada sürdürülebilir kalkınma stratejisini izlemek yönünde önce "neden" ve daha sonra da "nasıl" sorularını yanıtlamak gerekir. Bunun için ilk önce, "sürdürülebilir kalkınma nedir"? sorusunun yanıtı bilinmelidir.

Sürdürülebilir kalkınma hakkında tam bir bilgi edinebilmek, yorumlarda bulunabilmek için ilk yapılması gereken iş, önce *Ortak Geleceğimiz* raporunu, daha sonra da Rio Bildirgesi ve Gündem 21'i okuyup incelemektir. En azından bu üç belge iyi incelenip değerlendirilebilmelidir ki, HABİTAT II belgelerinin bu ön bilgilenmelere dayanarak irdelenmesine, planlamada sürdürülebilir kalkınma stratejisinin izlenmesi ile ilgili "neden" ve "nasıl" sorularının tam ve doğru olarak yanıtlanmasına geçilebilsin.

Sürdürülebilir Kalkınma Nedir? Ne Değildir?

Sürdürülebilir kalkınmanın tanımı *Ortak Geleceğimiz* raporunda tek cümleyle şöyle yapılmaktadır; bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak. Bu tek cümlelik tanım için, "klasik kalkınma tanımından ne farkı var? 'Kalkınma' sözcüğü aslında kendi içinde süreklilik kavramını da taşır, zaman içinde gelecek kuşaklar tarafından sürdürülmesi istenmeyen bir kalkınma stratejisi olmayacağına göre, 'sürdürülebilir' sözcüğünü 'kalkınma'nın önüne getirmeye neden gerek duyulmuştur?" soruları akla gelebilir. Buna neden gerek duyulduğunu anlamak için *Ortak Geleceğimiz* raporunun bütününe incelemek gerekir.

Raporda kalkınmanın özellikle yoksul ülkeler için darboğaza sürüklenmekte oluşu ve nedenleri irdelenerek, bugüne dek sürdürülen ekonomi politikalarının bu ülkeleri gelişmiş ülkelerin güdümüne soktuğu saptaması yapılmaktadır. Raporu kaleme alanların üçüncü dünya ülkelerinden olduğu, bu ülkelerin kaynaklarının zengin ülkelerin baskısı altında yokedilmesiyle ilgili saptamalara daha ilk bölümlerde yer verilmesinden açıkça anlaşılmaktadır. Kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak, Raporda aşağı doğru inen bir helezona kısılmış benzetmesi yapılan bu ülkeler için, özellikle, zorunlu görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmayı üçüncü dünya ülkelerini çevrenin korunması gerekçeleri ardına saklanıp geri bıraktırmak isteyen gelişmiş ülkelerin aldatmacası olarak yorumlayanlara, yukarıda özetle verilen açıklamalar şaşırtıcı gelebilir. Günümüzde, kalkınma çevre ilişkisinin ikilem olduğu anlayışını sürdüren ve gelişmiş ülkelerin "bizim yaptığımız yanlış yapıp kalkınma uğruna çevreden vazgeçmeyin" savını sürdürülebilir kalkınmanın gerekçesi olarak gösterdikleri kanısında olanlar, bu yeni stratejiye karşı çıkmaktadırlar. Sürdürülebilir kalkınmayı gelişmiş ülkelerin üçüncü dünya ülkelerini daha fazla geri bıraktırmak için oynamak istedikleri yeni bir oyun olarak görmektedirler. Bu kişilerin *Ortak Geleceğimiz* raporu, Rio Bildirgesi ve Gündem 21 üçlüsünü okuyup incelemeyen, peşin hükümlü yorumlamalarda bulundukları anlaşılmaktadır.

Çevre sorunlarının nedenlerini iki yönlü ele alan, hem gelişmenin yokluğuna ve hem de bugüne dek seçilen ekonomik büyüme stratejilerine bağlayan saptamaların yapıldığı *Ortak Geleceğimiz* raporunda, çevre sorunlarının önlenmesinde öncelikli çözümün, ekonomik kalkınmada dar-

boğaza girmiş ve girmekte olan üçüncü dünya ülkelerini yoksulluktan kurtarmak olduğu açıklanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın kalkınmayla çevreyi bağdaşık kılan yönü budur. Buna göre, özellikle gelişmiş ülkelerin üçüncü dünya ülkelerinin kaynakları üzerinde baskı yaratan ekonomi politikalarını değiştirmeleri gerektiği üzerinde durulmaktadır. Diğer bir deyişle, sürdürülebilir kalkınmaya karşı olanların düşüncülerinin aksine, sürdürülebilir kalkınmanın anlamı çevre sorunlarına yolaçmamak için kalkınmadan ödün vermek değil tam tersine bu sorunları da önleyecek olan bir kalkınma içine girip bunu sürdürülebilir kılmaktır. Ancak bu konuda önerilen kalkınma stratejisi bugüne kadar gelişmiş ülkelerin izlediğinden farklı olarak kalkınmayı çevreyle bağdaşık kılma yönündedir. Diğer bir deyişle, sürdürülebilir kalkınma ile söylenen, "gelişmiş ülkelerin yaptığı hataları yapmamak için gelişmekten vazgeçin" değil, "gelişmekten asla vazgeçmeyin, ama bunu yaparken gelişmiş ülkelerin yaptığı hataları da tekrarlamayın" dır.

Ortak Geleceğimiz raporunda gelişmiş ülkelerin bugüne kadar izledikleri stratejiler nedeniyle yaptıkları hatalar örneklerle açıklanmakta, gelişmiş olmalarının değil fakat bu uğurda küresel boyutlara varan çevre sorunlarına yolaçmalarının eleştirileri yapılmaktadır. Gelişmiş ülkelerin yarattığı çevre sorunlarına neden olarak kalkınma değil, kalkınma için seçmiş oldukları yol gösterilmektedir. Ayrıca, bu ülkelerin kalkınırken izledikleri yolun üçüncü dünya ülkelerinde çevrenin tahribatının yanında ekonomik yönlerden de krize yolaçması, bu sorunların çözümü için taşıdıkları sorumluluk yükünü artırmaktadır. Ortak Geleceğimiz raporunda, gelişmiş ülkelere bu sorumluluklarını yerine getirmelerinde ve yoksul ülkelerin gelişebilmelerinde, finansman akımı, kredilendirme, ticaret, yatırımlar ve çevre teknolojisinin yaygınlaştırılması ile ilgili olarak, çevre-kalkınma bağıntısını kuran sürdürülebilir kalkınma için somut önerilere yer verilmektedir. (bkz. Ortak Geleceğimiz raporu, bölüm 3).

Sürdürülebilir kalkınma nedir, ne değildir sorularını çok kısaca Ortak Geleceğimiz raporuna dayanarak verdikten sonra, çok önemli diğer sorunun, "sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak olanaklı mıdır? Eğer öyleyse, nasıl?" sorusunun yanıtlanması gerekmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınmaya Ulaşılabiliyor mu?

Kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanmasının gerekliliğini geliştirmekte olan ve özellikle

yoksulluk sürecini aşamamış ülkeler için öne sürmek elbetteki önemli fakat yeterli değildir. Yanıtlanması gereken öncelikli soru, bunun "nasıl" sağlanabileceğidir. Sürdürülebilir kalkınmayı benimseyen ya da benimsemeyenler arasındaki asıl tartışma konusu da budur. Kuramsal olarak doğru olanın uygulanabilirliğinin olmaması durumunda yalnızca bir aldatmaca olduğu düşüncesinin arkasından, gelişmiş ülkelerin sürdürülebilir kalkınmayı geri bıraktırmak istedikleri ülkeleri oyalama taktiği olarak kullandıkları yorumu gelmektedir. İşte bu noktada dikkatli olmak ve eğer varsa, böyle bir oyuna gelmemek gerektiği düşüncesi, sürdürülebilir kalkınmayı kuramsal olarak içtenlikle benimseyenlerin ama "nasıl" sorusuna henüz yanıt bulamayanların da kafalarını meşgul etmektedir.

"Eğer gelişmiş ülkelerin bugüne dek izledikleri kalkınma stratejisi bundan böyle kalkınacak olan ülkeler için uygun bulunmuyorsa, o zaman bu ülkeler kalkınmalarını nasıl gerçekleştirebileceklerdir? Sürdürülebilir kalkınma stratejisini izleyerek kalkınmaya ulaşmak gerçekten de başarılabilir mi? Kısacası bu strateji uygulanabilir mi?" sorularının yanıtlarına da yine Ortak Geleceğimiz raporu ve Rio Bildirgesi'ndeki ilkeler için ayrıntılı ve somut eylemlerin saptandığı Gündem 21'de yer verilmektedir. Rio Konferansı'nın düzenlediği tarih esas alındığında, Gündem 21'de öngörülen eylemlerin yerine getirilmesi ile sürdürülebilir kalkınmayı sağlamada ne kadar yol alındığını ortaya koymak için çok kısa bir süre, henüz üç yıl, geçmiştir. Bu süre yapılan uygulamaların sonuçlarını görebilmek için yeterli değildir. Ancak, 1987 öncesinde başlayıp ve özellikle 1970 sonrasında sürdürülebilir kalkınma stratejisine ulaşılmasında da etkili olan gelişmelerden hareketle, bu konuda somut bulgulara dayalı yorumlar yapmak olanaklıdır.

Gelişmiş ülkelerin kalkınırken izledikleri "tepki-ve-tedavi" stratejisi, 1970 öncesinde henüz çevre teknolojisinin çok gerilerde olduğu, çevre yönetiminde ekonomik araçların geliştirilmesi bir yana yasal, yönetsel yapının dahi kurulmadığı ve teknik araçlarının bulunmadığı bir döneme rastlamaktadır. Dolayısıyla, o yıllarda sürdürülebilir kalkınma kavramını önesürmek dahi olanaklı değildir; bu strateji için gerekli koşullar henüz oluşturulmamıştır. Üstelik çevrede henüz kaygı duyulmasını gerektiren sorunlar da yaygınlaşmış değildir. Kalkınmayı çevre sorunları engeline takılmadan sürdürmek 1970'li yıllara kadar olanaklı olabilmıştır. Ama, bu engel tanımaz kalkınma 1970'lere gelindiğinde, kalkınma-

Kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanmasının gerekliliğini geliştirmekte olan ve özellikle yoksulluk sürecini aşamamış ülkeler için öne sürmek elbetteki önemli fakat yeterli değildir. Yanıtlanması gereken öncelikli soru, bunun "nasıl" sağlanabileceğidir.

dan nasibini alan geniş kitleleri dahi tepkisel eylemlere sevkeden çevre sorunlarına yolaçmıştır. Bunun sonucunda çevreyi korumanın teknolojik, yasal, yönetsel, teknik ve ekonomik gereklerini yerine getirmek yönünde atılım dönemine girilmiştir.

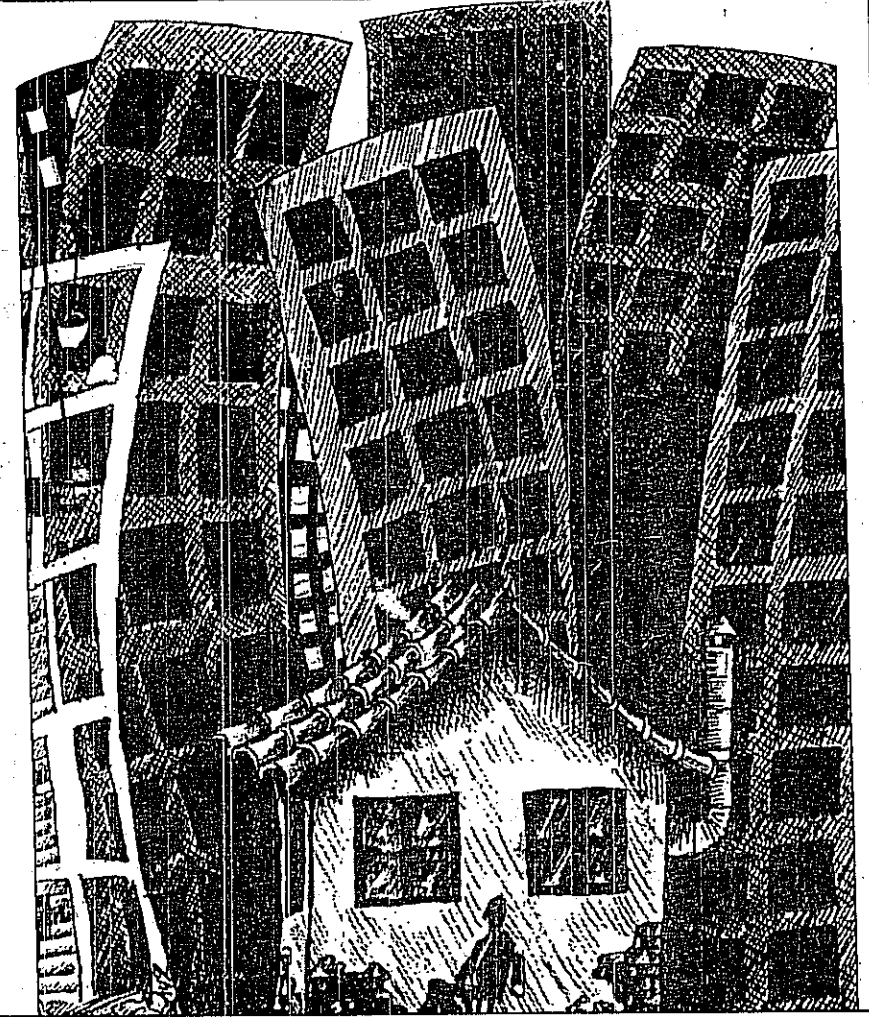
kalkınmayı çevre üzerinde baskı yaratmadan gerçekleştirme yönündeki yöntemlerin uygulamaya konabilmesidir. Bu bakımdan, gelişmekte olan ülkelerin durumu, gelişmiş ülkelerin 1970 öncesindeki durumundan çok daha ileri bir aşamadır, yeter ki kalkınmayı sürdürülebilir kılmanın araçlarını gereğince iyi kullanabilsinler.

Sürdürülebilir Kalkınma ve Planlama

Ortak Geleceğimiz raporuna dayanarak yukarıdaki bölümlerde verilen açıklamalardan sonra, "planlamada neden sürdürülebilir kalkınma?" sorusunun yanıtını aramak aslında gereksizdir çünkü 1970 ve sonrasında, adı henüz "sürdürülebilir kalkınma" olarak konmasa da, planlamada kalkınma çevre bağıntısını kuran yöntem ve tekniklerin geliştirilmiş olduğu zaten bilinmektedir. Bu durumda sürdürülebilir kalkınmanın planlama mesleğine katılığı 1987 sonrasındaki yeni bir olay değildir, yalnızca adı yenilenmiştir. Planlama mesleği de, diğer tüm disiplinler gibi, kalkınma ile çevrenin yaklaşmasından 1970'li yıllardan başlayarak etkilenmiştir ve bu yönde bilimsel ve uygulamaya dönük gelişmelerin içine girmiştir.

Ülkemiz fiziksel planlama sistemi hala 1950'li yıllardan kalma olduğu için, 1970 sonrasında özellikle gelişmiş ülkelerde planlama biliminde kaydedilen gelişmelerin çok çok gerisindedir. HABİTAT II'ye hazırlanan bu günlerde, planlamada "neden" sorusunu aşan "nasıl" sürdürülebilir kalkınma sorusunun yanıtları aranırken, en başta ülkemizde mevcut planlama sisteminin geri kalması düzeyinin irdelenmesi gerekir.

Aslında yapılması gereken Amerika'yı yeniden keşfetmek değildir. 1970'lerden bu yana planlama biliminde geliştirilen ve uygulanabilirliği kanıtlanmış yöntem ve tekniklerin ülkemiz planlama sistemine uyarlanması yönünde çalışmalar yapılması ve planlama sisteminin buna göre yeniden yapılandırılmasıdır. Gelişen dünyayı her alanda yakalamak kalkınmayı sürdürülebilir kılmanın başlıca gereğidir, planlama mesleğinde de bu gereğin yerine getirilmesi yönünde çaba gösterilmelidir.

21.5.1995 (Siyah Beyaz)

Gelişme sürecine yeni başlayacak olan veya henüz başında olan ülkeler, sanayileşirken çevre teknolojisini kullanabilirler.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Bugün kalkınma sürecinin halen başında olan ve dahası yoksulluk sınırını aşamayan ülkeler, gelişmiş ülkelerin 1970 öncesinde yoksun oldukları koşullara artık sahip durumdadırlar. Diğer bir deyişle, gelişmiş ülkelerin 1970 öncesinde izledikleri kalkınma stratejisi, bu ülkeler için artık geri kalmış bir modeldir. Gelişme sürecine yeni başlayacak olan veya henüz başında olan ülkeler, sanayileşirken çevre teknolojisini kullanabilirler, bunun için ekonomik ve teknik destek alabilecekleri kurumlardan da yararlanabilirler. Yapılması gereken bu araçların kullanılmasına olanak veren çevre yönetim sisteminin kurulabilmesi,

Habitat II, Geniş Tabanlı Katılım ve Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Yerellik Boyutu

Ayşe EKMEKÇİ GÜVEN

*Ayşe Ekmekçi Güven,
1989 yılında ODTÜ
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama
Bölümü'nden mezun
oldu. Halen yüksek
lisansını devam
ettirmekte olduğu
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sosyal
Bilimler Çevre
Anabilim Dalı'nda
araştırma görevlisi
olarak çalışmaktadır.*

Giriş

II. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı'nın (HABİTAT II) düzenlenmesine ilişkin ilk adımların atıldığı 1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen "sürdürülebilir kalkınma" ilkesinden hareketle, BM Genel Kurulu'na 3 - 14 Haziran 1996 tarihleri arasında İstanbul'da HABİTAT II'nin yapılmasına karar vermiştir.

Konferansın genel amaçları, "insan yerleşimlerinin karşı karşıya bulunduğu sorunlar konusunda dünyada bilinç düzeyini yükseltmek ve dünya liderlerinin insan yerleşimlerinin güvenli, sağlıklı, adil ve sürdürülebilir kılma amacını benimsemelerini sağlamak" olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda HABİTAT II'nin temel hedefi ise, dünyada yerleşimlerin sürdürülebilirliğini sağlayarak, herkese yeterli konut imkanlarını sunabilmektir.

HABİTAT II'de HABİTAT I'in aksine, konut ve yerleşim politikasının ana ekseninde devlet değil, sivil toplum yer almaktadır. Bu nedenle, temel hedeflere ulaşabilmek için yeni bir yönetim anlayışı, katılımcılık ve yapılabılır kılma stratejisi gibi bazı araçlar da belirlenmiştir. Bu bağlamda geniş tabanlı katılımın sağlanabilmesi amacıyla, sadece devletin değil, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları, özel sektör ve hükümet dışı kuruluşlar gibi tüm aktörlerin katılımının gerekli olduğu vurgulanmıştır.

HABİTAT II'nin temel uygulama aracı olarak

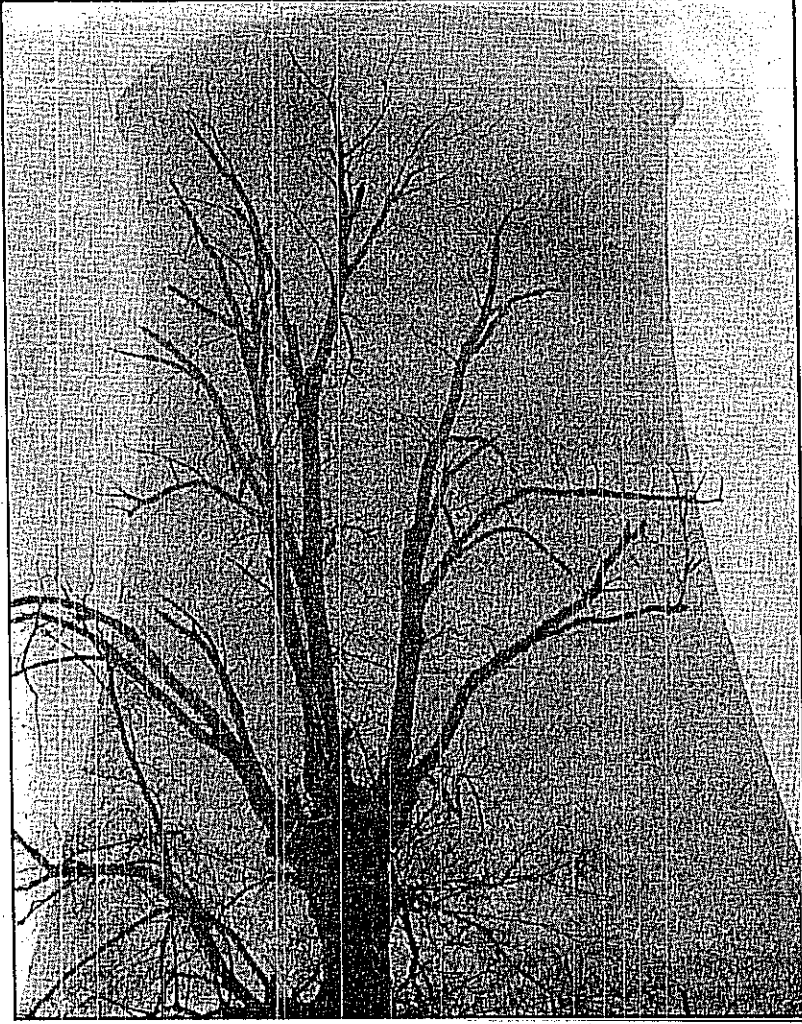
benimsediği geniş tabanlı katılım ve insan yerleşimlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması konularını, son 20 yıldır dünya kamuoyunun gündeminde daha fazla yeralamaya başlayan ve sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir insan yerleşimleri gibi çözümlerin oluşturulmasında temel neden olan çevre sorunları ve bu sorunların çözümünde yerellik boyutu konularını irdelemeye çalışacağım.

Geniş Tabanlı Halk Katılımı Ve Sürdürülebilirliğin Sağlanması

Bilindiği gibi, gezegenimizin ve insanlığın karşı karşıya bulunduğu, çevre sorunlarının ulaştığı nokta, 20. yüzyıl insanını yeniden düşünmeye itmiştir. Bugün artık, dünyada belli noktalarda, bölgelerde ortaya çıkan bozulmaların, yitirilen çevresel değerlerin, dünyanın tümünü aynı anda ve aynı ölçüde etkilediği herkesçe kabul edilmektedir. Günümüzde çevreyi, evrensel değerlerin bir bütünü olarak kabul etme eğiliminin yaygınlık kazandığı görülmektedir. Çevre kavramı, önceleri sadece, insan ile doğal çevresi arasındaki ilişkiler bağlamında ele alınmış, doğa ve doğaya karşı duyulan ilginin bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir. Çevre sorunsalıda da, dar anlamı "kirlenme" sorunlarıyla sınırlandırılmış bir biçimde gündeme gelmiştir.

Çevre sorunsalının zaman içinde kazandığı öneme koşut olarak, çevre kavramının içeriğinde genişlemiştir. Bugün artık çevre sorunsalı, sadece kirlenme sorunlarıyla sınırlı bir bakış açısından değil; bu sorunların yanısıra, çevre ile kalkınma arasındaki karşılıklı ilişkilerden kaynaklanan

"kullanma - koruma ve yönetme" sorunlarının bütünü olarak ele alınmaya başlamıştır.

Özel Çevre Koruma Dergisi
Sayı : 6 Haziran 94 S. 2

*Doğaldır ki;
yaşanan çevre
sorunu yerel
ölçekten küresel
ölçeğe doğru
gittikçe çözüm
için gereken
kaynak da
artmakta ve
çözüm de o
derece
zorlaşmaktadır.*

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Çevre sorunları yapısı gereği küreseldir, sınır tanımaz ve ilk başta yerel ölçekte ortaya çıktığı için aynı zamanda yerel bir sorundur. Yaşamımızı tehdit eden çevresel bozulmalar, ilk önce yerel düzeyde ortaya çıktığı için de, en başta yerel halkı etkilemektedir. Soruna eğer yerel ölçekte çözümü getirilmezse, bölge ölçeğine, sonra su havzasına, kıta ölçeğine ve sonunda da küresel boyutlara kadar ulaşabilmektedir. Bu boyutlara ulaşuncaya kadar, yerel çevre sorunu, her ölçekte artarak, değişerek, zararları ve etkileri şekillenip katlanarak, üst boyutlara kadar gitmektedir. Bu nedenle, yerel ölçekte yaşanacak bir sorun, bütün evreni etkileyebileceği gibi; küresel ölçekteki çevre sorunu da yerel boyutlarda etkilere sahip olabilmektedir.

Doğaldır ki; yaşanan çevre sorunu yerel ölçekten küresel ölçeğe doğru gittikçe çözüm için gereken kaynak da artmakta ve çözüm de o derece zorlaşmaktadır. Bu nedenlerle, çevre sorununu yerel ölçekte ilk ortaya çıktığı zaman ele almak ve çözüm getirmek, hem kolay hem de daha az maliyetlidir. Bu noktada, ortaya çıkan sorundan en çok etkilenen kesim olan yerel halkın da, bu konuda katılımının sağlanması, sorunun boyutlarının büyümemesi ve çözümün kolay olması açısından oldukça önemlidir.

Bu nedenlerle; çevre sorunlarının çözümü için en akılcı yolun, yerel düzeyde insanların sorunlarına ve çevresel değerlere sahip çıkması gerekliliği olduğu unutulmamalıdır. Bu amaçla; yerel halk, aralarında yapacağı dayanışma ve işbirliği ile bu sorunların çözümünde önemli adımlar atılmasını sağlamada olumlu sonuçlar elde edebilecektir.

Günümüzde "çevrecilik" olarak bilinen hareketlerin temelinde de aslında, çevrenin korunması yönündeki son 20 yılda yaşanan, insan ve insanlığın esenliği için duyulan kaygıların yattığı bir gerçektir. İnsanın yaşamı ve onun doğal çevresi arasında, toplum için önemli bir ilişkinin görülmesi sonucunda, çevre sorunu da toplumsal bir sorun haline gelmiştir.

Yeryüzünün yaşam kaynaklarının korunması doğanın tüm ekolojik zenginlik ve dengeleriyle, bütün bitki ve hayvan çeşitliliğiyle korunması ve yaşatılması, anlamına gelmektedir. Bu nedenle; insanoğlu bu kaynakları yitirdiği sürece, en az nesli tükenmekte olan bir hayvan ya da bir bitki türü kadar, ölümcül tehdit altına girmektedir.

Ozon tabakasının delinmesi, asit yağmurları, çölleşme, ormanların hızla yok olması, hava - su - toprak gibi çevresel değerlerin bozulması ve kirletilmesi, küresel ısınma, tarihi ve kültürel değerlerin kısa süreli çıkarlar uğruna zarara uğratılması gibi gündemdeki çevre sorunları, çevreye sahip çıkılmasının gereğinin halk tarafından giderek daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Ancak, ne yazık ki insanların bilinçlenmesi için "önce sorunu yaşamaları gerektiği" sözü geçerliliğini hala korumaktadır. Mesela; bugün çevre kirliliğini büyük ölçüde kontrol etmiş olan bir çok gelişmiş ülkede bile, geçmişte çevre sorunları halkın sağlığını tehdit ettikten sonra, bu konuda tedbirler alındığını görmekteyiz. Buna en önemli

örnek 1952 yılında Londra'da yaşanan hava kirliliğinden 4000 kişinin ölmesi ve Japonya'daki Minimata olayıdır. Yaşanan bu olayın etkisiyle, çoğu yörede yerel yöneticiler, arkalarında yerel halkın desteğiyle birlikte ciddi kararlar alıp, uygulamaya geçirmişlerdir.

Çevre sorunlarının yerel boyutu iki açıdan önemlidir. Birincisi; çevre kirliliği gibi çevre sorunlarının en belirgin özelliğinin, bu sorunların herşeyden önce yerel, yani olayın ortaya çıktığı, duyulduğu, görüldüğü ve ilk kez etkilendiği yöreye özgü bir olay olmasıdır. İkincisi ise; çevrenin korunmasında, iyileştirilmesinde, çevre sorunlarına çözüm getirilmesinde halkın katılımının ve katkılarının yerel boyutlarda daha kolay ve daha anlamlı olarak gerçekleştirilmesidir.

Katılım; her düzeyde tavırlarda değişiklik gerektirmektedir. Çünkü; gerekli olan, insan ilişkilerinde bir uyum sağlanabilmesidir. Çevre uygulamalarında, katılıma ağırlık veren halk kümelerinin etkisi altında, bir çok ülkede yönetim yöntemleri de daha esnek ve günün koşullarına uygun hale getirilmiştir.

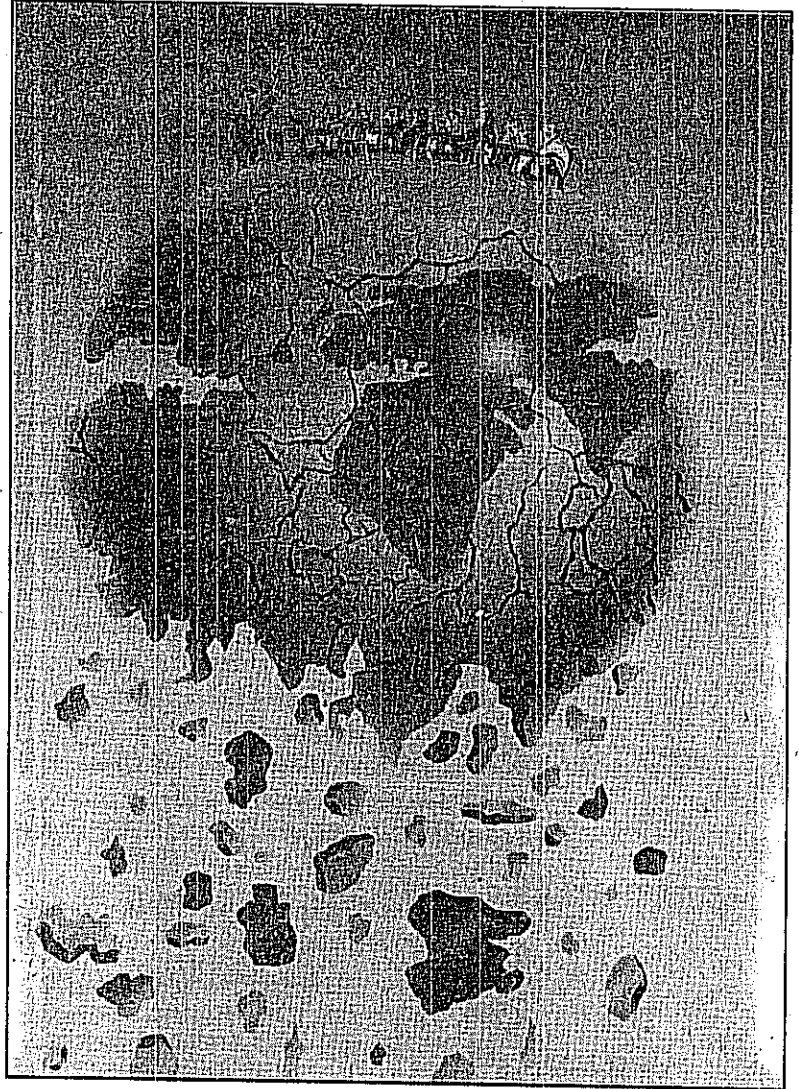
Tüm bu nedenlerden dolayı; özellikle son yıllarda yönetimde yerellik olgusunun ön plana çıkması, merkezi yönetimin yetkilerinden bazılarının yaygınlaştırılması; çevre ile ilgili kararlara yerel yönetimlerin sahip çıkmasını ve bu kararların alınmasında halk katılımının sağlanmasını kolaylaştırmıştır.

Bu nedenle, halk, toplum yaşamının değişik alanlarında karşılaştığı sorunları çözmek için girişken olarak ve sivil toplum örgütleri yoluyla kararlara katılarak, bu konuda haklarını savunucu tepkilerini göstermelidir. Bu amaçlarla halk; yargısal, yönetsel ve siyasal girişimlerde bulunmasına elverişli davranış ve tutumlar geliştirilmelidir. Bu da, demokrasinin önkoşulu olan eğitim ile gerçekleştirilmelidir. Bu noktada, çevre için eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Eğitim ile çevreye olan duyarlılık sağlanmasının yanı sıra, insan davranışlarına akılcı ve toplum yararına dönük nesnel özellikler kazandırabilmek için, eğitim imkanlarından yararlanılması da gerekmektedir.

Ülkemizde çevre konularında da olduğu gibi bir çok konuda, genelde toplumda örgütlenme düzeyi oldukça düşüktür. Bireylerin toplumsal örgütlerin içinde yer alan ve toplu olarak karar üreten duruma geçememeleri halk katılımının sağlanmasını engellemektedir.

Çevre sorunlarının çözümü, tek kelimeyle, "katılımcılık, siyasal kararlılık ve kamu yararına uygulamalar" olarak ifade edilebilir. Çünkü çevre sorunları sadece, kirlenmenin önlenmesi ve çevrenin korunması değil, aynı zamanda, kaynakların savurganca, gelişigüzel kullanılmamasının, toplumdaki çıkar çelişkilerinin, bireyciliğin ve karın belirlendiği ekonomik, siyasal ve toplumsal ilişkilerle karar verme sürecinin bir ürünüdür.

Çevre duyarlılığı açısından, kentsel alanda da kırsal alanda da, belli bir yerleşme mekanını paylaşan insanların, yaşadıkları mekanı sahiplenmeleri çok önemlidir. Bu sahiplenme

Özel Çevre Koruma Dergisi
Sayı : 6 Haziran 94 S. 74

duygusu doğrultusunda, çevresel bilinç de varlığını gösterebilir ve bu bilinç sayesinde de katı-

PLANLAMA
95 / 3 - 4

*Çünkü;
sorunlarının
köklü çözümleri,
halkın bu konuda
uğraş
vermesinde
yatmaktadır.*

lın kanalları açılmış olur. Kamusal bilinç sadece, bireysel sorumluluğu değil, aynı zamanda da başkalarının eylemleri karşısında duyarlılık göstermeyi de sağlamaktadır. Yaşanılan mekanın ve çevrenin sahiplenilmesi ve korunması için, sivil toplumun bu kamusal bilinç ile hareket etmesi, çevre sorunlarının çözümünde ilk anahtar-elementidir.

Önemli olan, halkın yaşadığı mekanın tüm insanlığa ait olduğu fikrini benimsemesi ve bu doğrultuda, belli bir mekanın düzenlenmesine yönelik kararlara, orada ortaya çıkan sorunlara karşı alınacak ortak çözümlere, o mekan üzerinde yaşayan ve aynı çevreyi paylaşan insanlar olarak sahip çıkılmasıdır.

Çevreye sahip çıkma bilinci, demokrasinin gelişmesi ile de yakından ilgilidir. Çünkü, sivil toplum örgütlenmeleri demokrasinin bir gereğidir. Çevre sorunlarının temelinde de çevreye sahip çıkacak, sivil toplum örgütlerinin gereken eylemleri halkın katılımı yardımıyla gerçekleştirememesi yatmaktadır.

Demokrasi, çevresel değerlere ve çevresel süreçlere daha fazla müdahale edebilmenin bir aracıdır. Bu nedenle, insanlar, yaşadığı çevre, yaşadığı dünya için bir şeyler yapmak, çevresine sahip çıkmak, onu korumak ve iyileştirmek için, demokrasinin ön koşulu olan katılım aracını kullanarak, tüm çevresel sorunların üstesinden gelebileceklerdir.

Çevre bilinci, küreselleşme doğrultusunda olduğu gibi yerelleşme yönünde de etkili bir kavramdır. İnsanlar, yerel ölçekte, su - hava - toprak gibi çevresel değerleri içinde bulundukları sokakların, kasabaların ve kentlerin kalitesini ve yaşam kalitelerini kirlütenlere karşı korumak amacıyla daha kolay biraraya gelebilmekte ve birleşebilmektedir. Bu nedenle, "küresel düşün, yerel davran" sözü, yerellik boyutunun önemini ve küresel ölçekle arasındaki zorunlu olan ilişkiyi çok güzel açıklamaktadır. Bu doğrultuda, yerel düzeyde çevrenin korunması için, dernek, vakıf, kooperatif, meslek odaları gibi tüm sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir.

Yerel halk; çevresiyle ilgili her konuda bilgilendirilerek, aydınlanarak; yasal, siyasal, yönetsel tüm girişimlerde bulunarak, tepkilerini göstererek, örgütlenerek; gerekirse, yargı yoluna giderek, çevresel değerlere sahip çıkmalıdır. Çünkü; sorunlarının köklü çözümleri, halkın bu konuda

uğraş vermesinde yatmaktadır. Bu nedenle; halkın, çevreyi oluşturan ve etkileyen kararların alınması sürecine etkin bir biçimde örgütlü olarak katılması gerekmektedir. Ayrıca bu kitlelerin, uygulamaları da doğrudan denetleyebilecek şekilde, davranış değişiklikleri kazanması için, uygun zeminlerin hazırlanması ve oluşturulması da gerekmektedir. Bu noktada, örgütlü katılımın önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. "Birlikten kuvvet doğar" sözü, örgütlü katılımın başarılı olmasını vurgulaması açısından, oldukça büyük anlam kazanmaktadır.

Bu bağlamda halk; sivil toplum örgütleri ile birlikte, çevre konusunda haklarını savunmada ve tepkilerini göstermede yargı yolunu da kullanarak ve siyasi girişimlerde bulunarak, yerel olarak sorunların çözüme kavuşmasında davranış ve tutumlar geliştirmelidir. Bunun yanı sıra, halkın birey olarak değil topluca ve örgütlü hareket ettiği zaman daha etkili olduğu, yaşadığımız deneyimlerle açıkça ortaya konulmuştur. Bu nedenle dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler, meslek odaları vb. sivil toplum örgütleri yoluyla, katılım ve başarılı sonuç, daha kolaylaşmaktadır. Bu başarının arkasında da demokrasinin sunacağı örgütlenme özgürlüğü yatmaktadır.

Ülkemizde de örnekleri görülmeye başlayan etkin halk katılımı, çevreye yerel ölçekte halkın sahip çıkması ve çevre sorunlarına ortaya çıktığı yerde, boyutları büyümeden hemen çözüm aranması, sorunlara sahip çıkılması anlamında, çok önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, çevre sorunlarına çözüm getirilmesi, çevresel değerlerin korunması için, halkın bilinçli ve örgütlü katılımının sağlanması ön koşuldur.

Son yıllarda yaşadığımız başarılı halk katılımı örneklerinden bazıları şunlardır,

- 1987 yılında, Dalyan'da *caretta caretta* adlı deniz kaplumbağalarının üreme alanı olan İztuzu sahilinde yapılacak olan turistik otel inşaatına karşı başlatılan kitlesel tepkiler ve gösteriler sonucu, inşaat iptal edilmiştir.
- 1988'de, Ankara'da belediyenin Güvenpark ve Zaferpark alanlarını otopark yapmak istemesine karşı, halk önce imza kampanyası başlatmış, sonrada yargı yoluna giderek engelleyebilmiştir.
- 1991'de Fethiye'de mesire yeri olarak kullanılan Aksa Koyunun, marinaya dönüştü-

rülmesi için belediyenin girişimi, yine halk tarafından yapılan gösterilerle iptal edilmiştir.

- 1992'de Bergama'da, siyanür kullanarak altın elde etme işlemlerine karşı, yerel yönetim ile köylüler ve çevreciler eylemler yapmış ve yargı yoluna gitmişlerdir.

Geçmişte, özellikle çevre kirlilikleri konusunda bilgilerin yetersiz olması nedeniyle, bir beldede yaşayan halkın, bu sorunların olumsuz etkilerini kendi üzerinde gördükten sonra harekete geçmesi gibi nedenlerle, çevre sorunları konusunda öncelikle yerel düzeyde harekete geçilmiştir. Ülkemizde de, bu konudaki ilk çalışmalar genellikle beldeler düzeyinde başlamıştır. Bunun nedeni, bir beldede yaşayan halkın sağlığını ve huzurunu bozan çöp, gürültü ve bunun gibi çevre sağlığı sorunlarının halkın şikayetlerine konu olması nedeniyle yerel yönetimlere baskıların yapılmış olmasıdır. Diğer ülkeler gibi ülkemizde de, çevre konusunda ilk ciddi girişimlerin yerel boyutlarda başlaması rastlantı değil, sorunun yerel boyutunun öneminden kaynaklandığı gerçeğindendir.

Suyun, havanın, toprağın ve canlıların tehlikeli boyutlara ulaşan bir şekilde kirlenmesi, biyosferin ekolojik dengesinin büyük ölçüde bozulması, yenilenemeyen kaynakların tahrip edilmesi ve hızla tüketilmesi; insan eliyle yaratılmış çevrede özellikle, yaşama ve çalışma ortamlarında, insanoğlunun bedeni, zihni ve toplumsal sağlığına zararlı olacak sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Dünya nüfusu 1960'lı yıllarda 3 milyar iken, 2000 yılında 6 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Buna karşılık, başta ormanlar olmak üzere, bütün çevresel değerler ve zenginlikler olağanüstü bir hızla tüketilmektedir. Çevresel değerlerin asıl sahibi ve korumaların güvencesi halktır. Bu nedenle, çevresel değerleri korumak için asıl görev de halka düşmektedir.

Bu amaca ulaşmak için, vatandaşlar ve toplumlar, kurum ve kuruluşlar, her seviyede kendilerine bir sorumluluk yüklediğini kabul ederek, çaba harcamalıdır. Günümüzde sorumluluk kavramı artık, tüzel bir nitelik taşımanın yanı sıra, yeni boyutlar kazanmaya da başlamıştır. Etik sorumluluk kaygıları, insanların davranışlarına egemen kılınmadığı sürece, gelecek kuşaklara değerlendirilerek aktarmakta başarı sağlanamayacağı da açıktır.

Bilgisizlik ve umursamazlık yüzünden, çevre ve çevresel değerler, çok büyük ve tamiri imkansız zararlar görebilmektedir. Bugünkü ve gelecek nesiller için, çevreyi savunmak, geliştirmek, her insan için zorunlu bir amaç olmalıdır ve bu amaca ulaşmak için, bütün dünyanın ekonomik ve sosyal kalkınması ve barış için, birlik ve beraberlik içinde olarak örgütlü bir katılımın gerçekleştirilmesi gereklidir.

Yıkıma uğramış çevremizin korunması ve yenilenmesi için, uzun dönemli uygulamalar geliştirmek gerektiği de açıktır. Bu amaçla önce; sistem içindeki rahatsızlıkların ortaya çıkarılması gereklidir. Eğer, tüm sorunları bütüncül olarak algılayıp, tümünü çözmeye çalışmazsak, bu durum, ayrı ayrı sorunlara çok pahalı çözümler bulunmasına yolaçacaktır. Çünkü, yeryüzünün bütününü, birbirleriyle ilişkili olan kirleticilerin etkisi altındadır, bu nedenle de, sorun bir bütün olarak ortaya koyularak yerel halkın katılımı ile çözüme kavuşturulmalıdır.

1982 Anayasamızın 56. maddesinde, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilerek; çevreyi korumanın, geliştirmenin ve çevre kirliliğini önlemenin devletin ve vatandaşların ödevi olduğu belirtilmiştir. Bu maddeden hareketle, çevreyi korumak, her insanın, bütün kamusal ve özel kişilerin ve kuruluşların görevi olarak kabul edilmiştir.

Unutmamak gerekir ki, düzenli, sağlıklı ve yüksek yaşam kaliteli bir yaşam tarzının temeli; çevre sorunlarına sağlıklı ve etkili çözümler getirebilmek çabalarının sonuçlarına bağlıdır. Çevre sorunlarını en aza indirmiş toplum aynı zamanda, sağlıklı, düzenli ve huzurlu bir toplumdur. Dolayısıyla toplumumuzun güçlü olması da, Anayasamızın 56. maddesinde belirtilen ödevlerin herkesçe yerine getirilmesine bağlıdır.

İnsanlar temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının en doğal hakkı olduğu bilinci ile, çoğulcu katılımcı demokratik bir ortamın gereklilerini yerine getirerek, doğal yaşamın ve doğal kaynakların insanlığın bugünkü ve gelecek kuşakları için önemli olduğunu unutmamalıdır. Bu amaçlar doğrultusunda, teknik ve siyasal yönde halkın bilgilendirilmesi ile, bireylerin karar alma süreçlerine katılımı sağlanarak, başta yerleşim alanlarında olmak üzere her alanda sürdürülebilirliğin ve çevre hakkının yaşama geçirilmesi sağlanabilecektir.

Unutmamak gerekir ki çevre; sadece bireylerin, devletlerin değil, insanlığın ortak malıdır.

İnsanlar temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının en doğal hakkı olduğu bilinci ile, çoğulcu katılımcı demokratik bir ortamın gereklilerini yerine getirerek, doğal yaşamın ve doğal kaynakların insanlığın bugünkü ve gelecek kuşakları için önemli olduğunu unutmamalıdır.

Kentli Hakları Bildirgesinde İki Eksik... İletişim ve Örgütlenme Hakları

Bülent Tanık, 1976 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü bitirdi. 1981 - 1984 yılları arasında iki dönem TMMOB Başkanlığı yaptı. Halen ADA (Kentliyim) Dergisi Genel Yayın Yönetmenliğini sürdürmektedir.

Bülent TANIK

Magna Carta'dan günümüze iki yüzyıl aşıldı... Temel insan hakları kavramlarını bu süreçte teoride de olsa pek çok gelişme ve olgunlaşma gösterdi. İkinci Dünya Savaşının sonlandığı yıllar ve Birleşmiş Milletler kavramı aynı zamanda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini de toplumların gündemine taşıdı. Türkiye 30 maddeden oluşan bu temel belgeyi 6 Nisan 1949 tarihinde onayladı. İnsanlık için en zorunlu asgari sınırları ifade eden bu temel insan hakları kavramları son 50 yıl içinde farklı düzlemlerde geliştirilmeye çalışıldı. Ekonomik ve sosyal haklar kategorisinde tarif edilen ikinci kuşak hakları da yeterli görmeyen insan hakları savunucuları Dayanışma Hakları çerçevesinde tanımlanan kadın hakları, çocuk hakları, çevre ve azınlık hakları ya da halkların hakları kavramlarını üçüncü kuşak haklar grubunda olgunlaştırdı. Bu gruptan haklar çerçevesinde Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Otoriteler Sürekli Konferansının Mart 1992'de Strazburg'da kabul ettiği Kentli Hakları Bildirgesi'ni de saymak gerek. Avrupa kentlerinde yaşayan hemşehrilerin "eşit yükümlülük taşımayı kabullenmiş sorumluluk sahibi yurttaşlar olarak kullanabilecekleri" hakları içeren Bildirge 20 maddeden oluşuyor. (1)

Demokrasi ve insan hakları kavramları toplumsal gelişmeye paralel olarak gelişip güçleniyor. Kentleşme ve kent kültüründeki gelişmeler ile haberleşme ve erişilebilirlik yeteneği artan in-

sanlık için dünyanın küçülmesi de haklar kavramlarını geliştirici bir ortam oluşturuyor.

Hakların kavramsal düzeyde gelişkin olması ne yazık ki yeterli uygulama şansı anlamına gelmiyor. Toplumların ve yerleşimlerin büyümesi ve karmaşık yapılara bürünmesi iki ayağı üzerinde doğrulup, çevresini kontrol edip böylece kendi güvenliğini sağlayabilen ve yaşamını sürdürme becerisini edinen insanlığın artık yeni araçlarla donanmasını zorunlu kılıyor. Bu araçlar ya da kavramların bazıları iletişim ve örgütlenme olarak tanımlanabilir.

Günümüz toplumlarında insan doğa ile doğrudan ilişki içindeki atalarına kıyasla çok daha soyut dünyalarda yaşamını sürdürmektedir. Kendi hakkındaki kararları ve yönelişleri oluşturma becerisi ise toplumun/yerleşmenin demokratikleşmesi ile doğrudan ilgili yerinden yönetim yani ilgililerin kendilerine ilişkin kararları baştan sona oluşturma gücünde oldukları konum yönetime katılmanın da üstünde erk ve beceri sahibi olmalarını gerektiriyor. Böylesi bir erk hiç kuşku yok ki olan bitene ilişkin çok yüksek kalite ve hızda bilgilenmeyi ve gelişmeleri yeniden biçimleme gücüne sahip örgütlenmeyi zorunlu kılmaktadır.

Haber almak mı, ekmek almak mı diye sorun .. Şehirde yanıt kuskusuz "ikiside"dir. Çünkü yerleşmelerin büyümesi, kent karmaşası, insanı doğadan soyutluyor. Toprağı, tohumu, gübreyi, iklimi bilmek yetmiyor. Yaşamı sürdür-

PLANLAMA
95 / 3 - 4

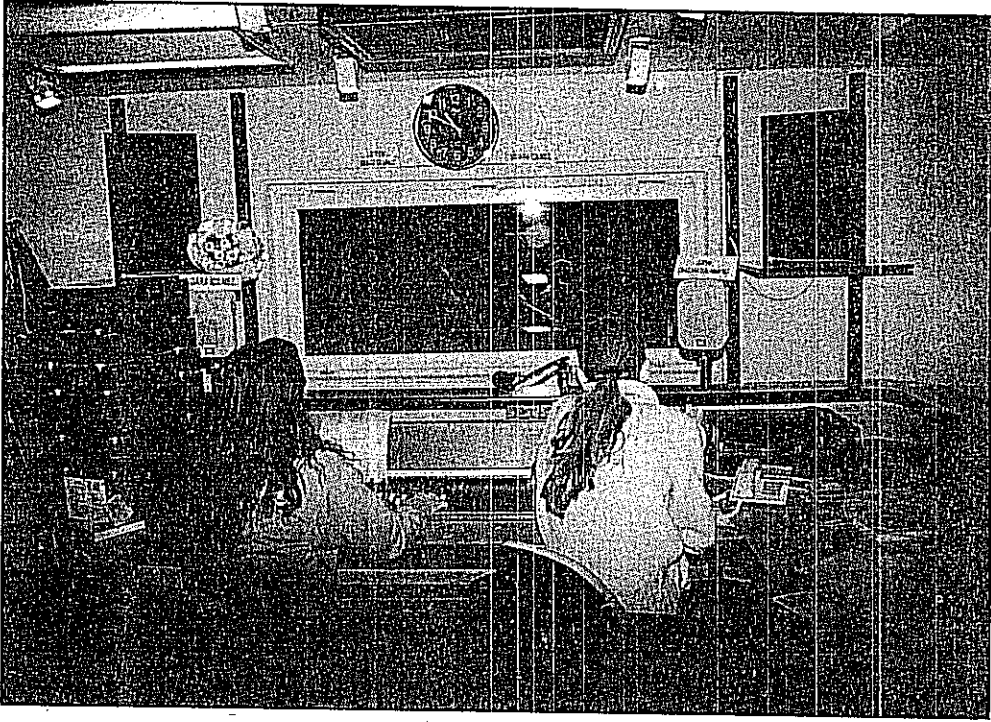
rebilmek için çevreden sistemli bilgi almak daha dolaysız, daha can alıcı bir gereksinim.

Bırakınız belediye meclis toplantılarını naklen izlemeyi, kesilecek suyu, kapanan trafik güzergahını bilmek bile önem kazandı. Bilgi, kent insanı için eksiği ile yetinilemeyen; anında yeterli kapsam ve içerikte bulunamaması yaşamsal kayıplara yol açan temel bir gereksinim artık.

Bilgi ve habere, çok sesli, çağdaş yollarla ulaşabilmek de yetmiyor. Tepkilerin iletilmesi de demokratik bir iletişim ortamının vazgeçilmez tamamlayıcısı. Bunun için ise şu veya bu örgütlülükle ama mutlaka ses duyurmak, konuşmak gerekli.

Yeni durumlara ilişkin anında doğru bilgilenme, bireyin kendisini uyarlayabilmesinin yanı sıra, çevresini ve toplumu da uyarlama etkinliğine olanak sağlıyor. Kentte yaşam böyle bir uyarlama sürecine, kelimenin gerçek anlamı ile siyaset yapabilme erkine bağlı; o da, konuşan örgütlere, konuşan belediyeye !.. Çünkü örgütlü olmaksızın toplumun evrenin doğru kavranması onu biçimlemede belirlemede yeterli olamıyor. Örgütlü olmak gerekiyor. İletişim ve örgütlenme bu anlamda birbirlerini tamamlayan kavramlar.

Avrupa Kentli Halkları Bildirgisinin 12. maddesinde tanımlanan (Participation) katılım hakkı, çoğulcu demokratik yapılarda ve bütün temel tarafların işbirliği ile şekillenen bir kent yönetiminde (yerindenlik ilkesi) bilgilenme ve kural boğuntularından kurtulma biçiminde yer alıyor. Kuşkusuz bu tanım çok eksik ve yetersiz.

Kapatılan Radyo ANKİ Stüdyosu - ANKARA

Kentli hakları arasında bilgi çağında haber alma, haber verme, haberleşme kavramlarının hızla geliştiği bir dönemde bilgilenme ve iletişim hakkının daha kapsamlı ve başlıbaşına bir hak olarak tarif edilmesi gerekirdi. Bu hakkın tarifinin yönetsel işletmeciler organlara yükleyeceği sorumluluklar da hakkın gelişkin kullanımı için gerek şart olmalı. Nitekim bu alandaki boşluk Avrupa yerel yönetimleri ile ilgili pekçok anlaşmayı imzalamış Türkiye'de yerel yönetimlerin radyo-TV kurmasını ve işletmesini yasaklayan bir yasa yürürlüğe koyabilmelerini olası kılıyor.

Bu yüzden kolay ulaşılan, güvenilir, kapsamlı ve çok yönlü bilgi erişim sistemleri kentli insan için temel haklar kategorisine girmiş bulunuyor. Tella'nın, belediye hoparlörünün ötesinde nitelikli bilgilendirme sistemlerini kurmada belediyelerin ilgi ve çabalarını arttırmak gerek, kısıtlamak değil.

Çünkü iletişim kentli hakkıdır. Çünkü iletişim ve örgütlenme hakları kentliler için yaşam-saldır.

(1) Bildirge metninin tarafımızdan yapılan çevirisi aynen şöyledir :

Bu yüzden kolay ulaşılan, güvenilir, kapsamlı ve çok yönlü bilgi erişim sistemleri kentli insan için temel haklar kategorisine girmiş bulunuyor.

KENTLİ HAKLARI BİLDİRGESİ

1. **Güvenlik** : Mümkün olduğunca suç, saldırganlık ve cinayetten arındırılmış güvenli ve korunaklı bir kent.
2. **Sağlıklı ve Kirlenmemiş Bir Çevre** : Doğanın ve doğal kaynakların korunduğu, hava, ses, su ve toprak kirlenmesi olmayan bir çevre.
3. **İstihdam** : Bireysel mali özerkliğe yetecek bir gelir kazanmak ve ekonomik gelişmeden pay almak için yeterli istihdam olanakları.
4. **Konut** : Mahremiyet ve huzur garantisi olan yeterli sunum ve çeşitlilikte ve elde edilebilir sağlıklı konut.
5. **Hareketlilik** : Kısıtlanmamış hareket ve seyahat özgürlüğü, sokak kullanmalarının tümünde kamu taşımacılığı, özel araçlar, yayalar ve bisikletliler arasında uyumlu bir denge.
6. **Sağlık** : Fiziksel ve ruhsal sağlığa yardımcı olan bir dizi olanak ve çevre.
7. **Spor ve Boş Zaman** : Yaş, yetenek ve gelirden bağımsız olarak her insanın erişebileceği spor ve boş zaman olanakları.
8. **Kültür** : Kültürel, yaratıcı faaliyetlere ve uğraşılara en geniş biçimde ulaşılma ve katılabilme.
9. **Çok Kültürün Bütünleşmesi** : Farklı etnik dini ve kültürel kökenlere sahip toplulukların barış içinde bir arada olabilmeleri.
10. **Kaliteli Mimari ve Fiziksel Çevre** : Tarihi yapıların, çevre mirasının duyarlı restorasyonu ve korunmasıyla, çağdaş mimarinin üstün kalitesinin sağladığı uyumlu ve kabul edilebilir bir fiziki form.
11. **İşlevlerin Uyum** : Yaşama, çalışma, seyahat ve sosyal etkinliklerin olabildiğince yakın ilişkilendirilmesi.
12. **Katılım** : Bütün temel tarafların işbirliği ile oluşan kent yönetimleri ve çoğulcu, demokratik yapılara (Yerindenlik ilkesi) aşırı kurallar kurtulma ve bilgilenme.
13. **Ekonomik Kalkınma** : Yerel yönetmeliklerin kesin ve açık biçimde, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik büyümenin yaratılmasında sorumluluk üstlenmesi.
14. **Sürdürülebilir Kalkınma** : Yerel ekonomik kalkınma ve çevrenin korunmasının (barışçıl) birlikteliğini sağlamaya çalışması.
15. **Mal ve Hizmetler** : Yerel yönetimlerin, özel sektörün ya da bunların ortaklıklarının sunduğu geniş çeşitlilikte ve yeterli kalitede mal ve hizmete ulaşılma.
16. **Doğal Zenginlikler ve Kaynaklar** : Yerel kaynak ve değerlerin; yerel yönetimler tarafından tüm kentliler yararına, rasyonel, dikkatli etkin ve eşitlikçi olarak yönetim ve tasarrufu.
17. **Bireysel Yeterlilik (Fullfilmant)** : Kişisel refahın, sosyal, kültürel, ahlaki ve ruhsal gelişimi sağlayıcı kentsel koşulları.
18. **Belediyeler Arası İşbirliği** : Hemşehrilerin kendi toplumlarının uluslararası ilişkilerine doğrudan katılmakta özgür kılınması ve teşvik edilmesi.
19. **Mall Mekanizma ve Yapılar** : Yerel yönetimleri bu deklarasyonda yer alan hakların kullanımını olanaklı kılacak parasal kaynakları bulacak yeteneğe kavuşturulması.
20. **Eşitlik** : Cinsiyet, yaş, köken, inanç, toplumsal ve ekonomik veya siyasi konum fiziksel ya da psikolojik darbogazlara bakılmaksızın yukarıdaki hakların tüm kentlilerce kullanılabilmesinin yerel yönetimlerce güvence altına alınması.

İnsan Hakları ve Habitat II

Hüsnü ÖNDÜL

HABİTAT II

Hüsnü Öndül 1977 yılında A.Ü. Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. İşkence ile ilgili çeşitli yayınları bulunan Hüsnü Öndül, Alman Yargıçlar Birliği'nin hukuk adamlarına verdiği İnsan Hakları Ödülü'nü 1995 yılında aldı. Hüsnü Öndül halen İnsan Hakları Derneği Genel Sekreterliği görevini yürütmektedir.

İnsan yerleşimleri sorununa yaklaşım tarzı insan haklarını algılayışı, kavrayışı da ortaya koyar.

Biz, insan haklarına, evrensellik, bölünmezlik, bütünsellik, birbiriyle bağlı oluş, birinin diğerine tercih edilmezliği ve koşullara bağlanamazlık ilkeleri açısından yaklaşıyoruz.

İnsan yerleşimi, konut, barınma, beslenme, çevre sorunları ile diğer insan hakları ve sorunları birbirinden ayıramaz. Gerçekte, insan haklarının bir bütün olduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin içeriğinden de anlaşılabılır.

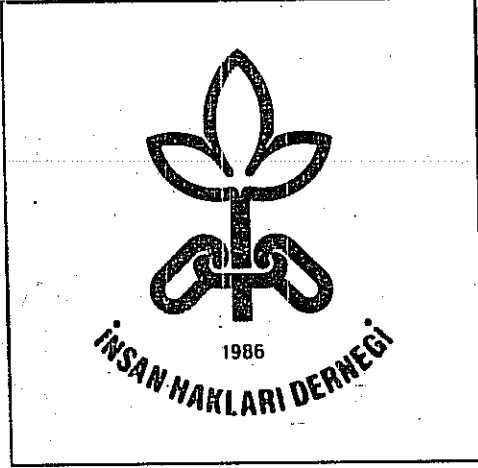
Bildirge'nin hazırlık sürecinde sosyalist ülkelerin daha çok "eşitlik" fikrine ve sosyal ve ekonomik haklara vurgu yaptıkları, kapitalist ülkelerin de, kişisel ve siyasal haklar üzerinde ağırlıklı durdukları hatırdadır. Nitelikim, bu tartışmalar Bildirge'nin 1-21. maddelerinin kişisel ve siyasal haklara yer vermesinden, 21-28. maddelerin de ekonomik ve sosyal haklarla ilgili oluşundan bellidir ve iki ayrı bildirge yayımlanmasının önüne geçilebilmiştir. Hakların birbirinden ayrılmazlığı kuralı, "İkiz sözleşmeler" diye de anılan "Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi" ile "Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi"nin hazırlanma sürecinde de görülmüştür. Her iki sözleşme de, Birleşmiş Milletlerce, 1966 yılında kabul edilmiş ve 1976 yılında her iki sözleşme de yürürlüğe girmiştir. Türkiye her iki sözleşmeyi de onaylamıştır.

İnsan haklarının evrenselliği ve bütünselliği kurallarını, AGİK sürecinde, 1990 Paris Şartında,

1991 AGİK İnsanı Boyut Moskova Toplantı Belgesin'de ve 1993 Dünya İnsan Hakları Konferansı Viyana Bildirisi'nde görmek olanaklı.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 25. maddesi, "Herkesin, kendisi ve ailesinin sağlık ve gönenci için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes; işsizlik, hastalık, sakatlık, dullak, yaşlılık ve kendi denetiminin dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir" hükmünü taşır. Yukarıda andığımız, "Ekonomik Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi"de, 11/1. maddesinde "Bu sözleşmeye taraf devletler, herkese, kendisi ve ailesi için, beslenme, giyim ve konut dahil, yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli olarak geliştirme hakkını tanırlar." hükmü yer alır. Birleşmiş Milletler, 1969 yılında da "Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirgesi"ni kabul etmiştir. Bildirge'de gerek başlangıç, gerek ilkeler ve hedefler bölümlerinde, insan hakları ve temel özgürlükler ile demokrasi, gelişme kalkınma arasındaki koparılmaz bağa işaret edilmektedir. BM İLO tarafından hazırlanan, "Toplumsal Politika (Temel Amaçlar ve Standartlar) sözleşmesini, 1962 yılında kabul etmiş, Sözleşme 1964 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'nin genel ilkeler ve yaşam standartlarını yükseltmesi başlıklı bölümü konumuzla ilgili ve yukarıda belirtilen ilkelere uygun. 1993 yılında yapılan Dünya İnsan Hakları Konferansında da konu tartışılmış ve Viyana Bildirisi'nin 10. maddesinde Gelişme Hakkı Bildirisi'ne özel vurgu yapılmıştır. Bildiri'nin 23. maddesinde, mülteciler ve ülke içerisinde yerinden edilen

PLANLAMA
95 / 3 - 4

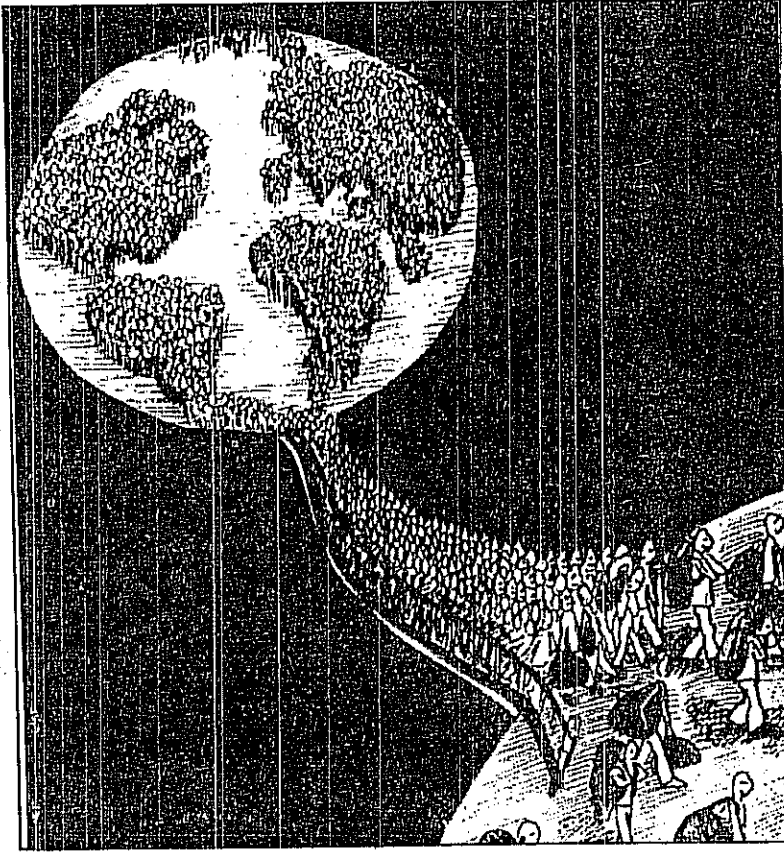

kimseler için alınması gerekli önlemler vurgulanmıştır. Zorla yerinden etmelerle ilgili rapor kabul edilmiştir. Ekte bu raporun çevirisi yer alıyor. İHD Bülteni, Eylül-Ekim 1994

Habitat II'nin Türkiye'de yapılması konusunda nasıl bir tutum alınmalıdır?

Kanımca bu sorunun yanıtı durum tahlili sonucu verilebilir. Öncelikle, Olağan rejim koşullarında, kırsal ve kentsel plan-

lamanın olmadığı, devletin çevre hakkı da dahil

19.7.1995 (Siyah Beyaz)

olmak üzere yurttaşlarına yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşam koşullarında sürekli geliştirmeyi sağlamadığı, kırsal alanda iyileştirmeyi gerçekleştirmede, kentlere göçün kent yaşamını çekilmez hale getirdiği, gecekondu ve kaçak yapılaşmanın olağanüstü boyutlarda olduğu, sanayileşme politikalarında ve uygulamada insanın ve

çevrenin gereksiniminin düşünülmediği ve ayrı ayrı ele alındığı, insan yerleşimleri konusunda demokratik sürecin işlemediği saptamalarında bulunmak olanaklıdır ve bunlar genel de kabul gören düşüncelerdir.

Demokrasi, Viyana Bildirisi'nin 8. maddesinde tanımlandığı gibi "halkın kendi siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel sistemlerini belirlemek için, istencinin özgürce ifade edilmesine ve kendi yaşamlarının tüm yönlerine tam katılımına dayanır."

Bu bağlamda insan yerleşimlerine ilişkin, Türkiye'de demokratik sürecin işlemediği başka alanlarda olduğu gibi, rahatlıkla söylenebilir.

Ancak, Türkiye'deki göç, kentleşme ve kent sorunları, kentsel planlama kaynak aktarımı dışında, 1990 yılında başlayan bir olgu, bir süreç var. Bu, 1925-1937 yıllarının "Mecburi iskan" politikalarını ve uygulamasını da aşan, "zorla yerinden etme" politikası ve uygulamasıdır.

Köy boşaltma ve yakma biçiminde kendisini gösteren bu politika sonucu, İHD istatistiklerine göre 1993 yılı sonu itibariyle 874 köy boşaltılmıştır. Bu sayı, İçişleri Bakanlığı verilerine göre, aynı yıl için 871 idi.

Köy boşaltma politikası 1994 yılında da uygulandı, İçişleri Bakanının açıklamasına göre, 1994 yılında 1244 köy boşaltıldı. Bakan toplam boşaltılan köy sayısını 2115 olarak açıkladığı için, 1993 yılı için verdiği sayıyı çıkarıyor, 1994 yılında 1500 köy boşaltılmıştır. Buna 1993 yılı verisi eklendiğinde, 2374 sayısını buluyoruz. 1995'in ilk dokuz ayında boşaltılan 172 köy ile birlikte boşaltılan köy sayısı 2546 olmaktadır.

Bu, bir plan dahilinde yapılmaktadır. Bu plandan kamuoyu bilgi sahibi değildir. Plandan, belirli bölgelerde yaşayan ve yerinden olacak, köyünü boşaltmak zorunda kalacak insanların da bilgisi bulunmamaktadır. Köyleri boşaltılacak olanlar, belirli bir bölgede yaşayan ve etnik kökeni belli insanlardır. Köy boşaltma aynı zamanda bir inkar politikası ile birlikte yürütülmektedir.

Ortada, Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre yapılmış bir kamulaştırma işlemi de yoktur. Ekonomik, teknik nedenlerle yerleşim alanlarının boşaltılması (baraj yapımı gibi) ve rehabilite hizmetlerinin yürütülmesi (boşaltılan alanlarda ya-

şayanlar çiftçilik ve hayvancılıkla geçimlerini sağladığına göre, yeni meslek edinme programına alınmaları, yeni iş kurabilmeleri için maddi destek verilmesi vb) sözkonusu değildir. Topraklarını fiilen kullanamadıklarına göre, mülkiyetten kaynaklı bir bedel de kendilerine ödenmemektedir. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek, 1 Nolu protokolün 1. maddesine de aykırı davranılmaktadır.

Zorla boşaltma politikası, çok geniş bir coğrafi alanda uygulanmaktadır. Örneğin, bir kente bağlı bir kaç yerleşim birimi ile sınırlı değildir.

Uygulama ile nüfus yapısı değişmektedir. Belli alanlar yerleşim alanı dışına çıkarılırken, insansızlaşırken, iki milyonun üzerindeki belli etnik kökenden insan, Kürt, büyük yerleşim alanlarına, başka bölgelere sığınmak zorunda bırakılmaktadır. Adana, Mersin, Antalya, İzmir büyük ölçüde Kürt nüfusu konuk etmektedir.

Zorla boşaltma politikası ve uygulaması, aynı anda, birden çok kesimin, insanın, birden çok hakkının ihlaline yol açmaktadır.

Zorla yerinden etme, insanların geleceklerini planlamalarına, bugünlerini güvenli yaşamalarına olanak tanımamaktadır.

Habitat II, zorla yerinden etmelere karşı bir kamuoyu oluşturmak üzere toplanmıyor. Olağanüstü koşullarda (savaş, deprem, sel felaketi) yaşayan bir ülkenin, bu koşullarının değişmesi için toplanmıyor. Gelişmekte olduğu kabul edilen bir ülkede toplanıyor. Doğal mantığı, "bu ülkede yeterli sermaye birikimi olmayabilir, kentlerin ekonomik nedenlerle kırsal kesimden gelenlerin hücumuna uğradığı kabul edilir, idari ve yasal önlemleri ile, planlama teknik ve uygulama sorunları, Türkiye'nin ve dünyanın yerleşim sorunları korusulur, tartışılır ve çözümler üretilir," şeklindedir. Bu en azından hükümet temsilcileri ve sözde NGO'lar için böyle algılanmakta ve sunulmaktadır.

Ancak, Türkiye, insan yerleşimleri konusunda dünyanın bir kaç sıcak noktasından birisini oluşturmaktadır. Bizim incelemelerimize göre de zorla yerinden etme konusunda ilk sırayı almaktadır. Türkiye'nin Güneydoğusu, Bosna/Hersek büyüklüğündedir ve bölgenin toplan 5000 köyünün yarısı boşaltılmıştır. Habitat II Konferansı'nın yapılacağı ülke (Türkiye) insan yerleşimleri

konusunda çok özel uygulamaların yapıldığı bir ülkedir.

Habitat II ile ilgili olarak, "Ulusal Görev" in inkar politikasından geçmediğine inanmak gerekir.

Habitat II, ancak tek bir koşulla İstanbul'da yapılabilir.

Bu koşul hemen şimdi yerine getirilmelidir. Bize göre de "altın fırsat" olanaklıdır.

Şöyle :

"Ey dünya halkları! Ey Kürt Halkı, kardeşlerimiz!

Bin yıldır birlikte yaşadığımız ve fakat kimliğini uzun yıllar inkar ettiğimiziz, sonra da O'nun bir realite olduğunu kabul ettiğimiz sizden özür diliyoruz.

Biz, Kürt kardeşlerimizle daha binlerce yıl insan hakları ve demokrasinin geliştiği, birlikte yeşerttiğimiz ve geliştireceğimiz bir toplum olarak yaşayacağız.

O toplumda bir Türk hangi hakka, olanağa sahipse, o hakka kendi kimliğini inkar etmeksizin bir Kürt'de sahip olacaktır.

Yerinden, evinden-barkından ettiğimiz insanlar; evlerine, çiftine-çubuğuna sahip olarak, dönebilir.

Mezrasında-köylünde özgürlük ve güvenlik hakkı, herkes gibi, vardır.

Yıkılan yıkılan evlerini, yerinde biz yapacağız. Tamamen yıkılmışsa onun istediği gibi yapacağız, kendisi yapacaksa, ne kadar masraflı olmaşa biz karşılayacağız. Ayrıca, idari bir kararla tazminat vereceğiz. Yargı yoluna başvurmak isterse, etkin, adil ve hızlı yargı yolunu onlar için, ulusalistül insan hakları belgelerindeki adil yargılanma hakkı bağlamında sağlayacağız.

Adına karışmayacağız, köyünü, kentnin, dağının taşının adını da değiştirmeyeceğiz. Değiştirdiklerimizi değiştireceğiz.

Master planlarımızı, terkettikleri yörelerle ilgili olarak yapacağız. Daha önce nerede yerleşmişse, iyileştirmeyi, yeniden inşayı, orada yapacağız. Onları ne büyük kentlerde eriteceğiz, ne de sorunlarını asıl yerleşim bölgelerinde oluşturduğumuz konutlarda çözmeyi düşünmüyoruz. Sorunun tek başına konut sorunu olmadığını anladık.

Çiftçi işe faizsiz kredi vereceğiz. Hayvancılık yapıyorsa hayvan ithali dahil faizsiz kredi vereceğiz.

Bugüne değin izlediğimiz ve Konferansta da silirdiymeyi planladığımız taktikten vazgeçiyoruz. Dev-

Zorla yerinden etme, insanların geleceklerini planlamalarına, bugünlerini güvenli yaşamalarına olanak tanımamaktadır.

letlerarası toplulukların kimi bölgelerdeki insan hakları ihlalleri karşısında yeterli, etkin, tarafsız önlemler alınmasını, kimi ülkelerin hak ihlallerini bu konferansta kendi ihlallerimizi örtmek için bir saldırı taktiği olarak gündeme getirmeyeceğiz. Biz ihlallere son veriyoruz. Başka ülkeler, siz de halklar karşısında özür dileyin, saldırılarınızı durdurun.

Eve güvenli dönüş, davul zurna ile ve temin edeceğimiz araçlarla, başlayabilir.

Kimliklerinizi inde ediyoruz.

Kimliklerinizle demokrasiyi birlikte inşa edelim..

Ey Kürt Halkı, kardeşlerimiz! Özür diliyoruz.»

10 MİLYON KÜRT İSTANBUL'A GELİYOR

Leman 19.11.1995

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Zorla Yerinden Etmeler, Yer Değiştirmeler ve Yerleşme Hakları Üzerine Çalışma Grubunun Tavsiyeleri

Başkan : Milson KOTHARI / Raportör : Scott LECKIE

YERLEŞME HAKLARI ÜZERİNE TAVSİYELER

1. Grup, tüm insan haklarının evrensel yapısını olası ısrarla yeniden onaylamış ve özellikle ekonomik, sosyal, kültürel ve sivil ve siyasi hakların bölünmez, birbirine bağlı ve birbirleriyle illitli boyutlarını vurgulamıştır.

2. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanında, Grup, yasal olarak tanınmış elverişli koşullarda yerleşim hakkının temel devrolunamaz yapısı üzerinde önemle durmuştur.

3. Grup, uygun koşullarda yerleşim hakkının tam olarak uygulanması konusunda BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından Yargıç Rayındar Sachar'ın BM Özel Raportörü olarak atanmasından memnuniyet duymaktadır.

4. Grup, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1) maddesinde kutsal olarak belirlenen elverişli yerleşim ve sürekli gelişim hakkının sayılmasına, korunmasına ve yerine getirilmesine ilişkin bağlayıcı yükümlülüklerle tüm hükümetlerin dikkatini çekmektedir.

5. Grup, elverişli koşullarda yerleşim hakkı ve yaşam hakkı, geçim hakkı, uygun bir yaşam standardı hakkı ve tüm kadın, erkek ve çocukların güvenli ve onurla yaşayabileceği bir yer hakkı arasındaki ayrılmaz ilişkiyi yinelemektedir.

6. Grup, tüm kadın ve erkekler açısından yerleşim sürecinin her aşamasına katılım ve kontrol hakkı da dahil olmak üzere, davranış eşitliğinin ve hakların eşitliğinin teminat altına alınmasına ilişkin önemli ve acil ihtiyacı vurgulamıştır.

7. Grup, bütün hükümetlerden elverişli koşullarda yerleşim hakkına yönelik tüm ihlallere, özellikle evsizliğe, yoksulluğa yol açan zorla boşaltma, yıkma ve evlerin mühürlenmesi yerleşim alanında herhangi bir biçimde diskriminasyon (ayrımcılık) uygulanmasına ve elverişsiz yaşam koşullarının sürmesine müsamahaya acilen son verilmelini istemektedir.

8. Grup, hükümetlerden ekonomik düzenleme gibi süreçler dahil olmak üzere, yerleşim haklarının tam uygulanmasını herhangi bir şekilde doğrudan veya dolaylı olarak engelleyen tüm yasaları kaldırmalarını veya değiştirmelerini istemektedir.

9. Grup, tüm hükümetlerden tüm vatandaşların elverişli koşullarda yerleşim hakkından yararlanmaları için gerekli kaynakları, arazi ve hizmetleri tahsis etmelerini istemektedir.

ZORLA YERİNDEN ETMELER VE YER DEĞİŞTİRME ÜZERİNE TAVSİYELER

1. Grup, zorla yerinden etmeler bireylerin ailelerin, grupların ve toplulukların istemleri dışında çıkartılıp, yerinden

yerleştirilmeleri- tüm ülkelerde ve dünyanın gerek kentsel gerekse kırsal alanlarda her bölgesinde yıldan yıla milyonlarca insanı etkileyen yaygın ve global bir olgu olduğunu kabul etmekte ve bu konuya yönelik derin ilgisini belirtmektedir.

2. Grup, tüm devletlerin zorla yerinden etme uygulaması görüntülerini derhal durdurmalarını ve tüm hükümetlerin zorla yerinden etmelerini meşru kılan yasaları çıkartmaktan sakıncalarını istemektedir.

3. Grup, BM İnsan Hakları Komisyonu ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Kurulu da dahil pek çok BM İnsan hakları kuruluşlarını zorla yerinden etmelerin özellikle elverişli koşullarda yerleşim hakkı çerçevesinde insan haklarının toptan ihlali olduğu iddialarını, doğrulamaktadır.

4. Grup, zorla yerinden etme uygulamasının tüm kurbanlarına ivedi tazmin ve telafilerin sağlanmasını istemektedir.

5. Grup, zorla yerinden etme uygulaması dahil yerleşim haklarının uygulanmaması ve sürekli inkarı toplumsal ve etnik şiddetin patlamasına yol açan durumlar yarattığı ve belirli etnik grupların yerleşim alanlarında diskriminasyon (ayrımcılığa) neden olduğu konusunda derin endişe duymuştur.

6. Grup, tüm dünyadaki toplumsal ve etnik şiddetin, yerleşim haklarına yönelik olarak zorla yerinden etme ve yer değiştirme eylemlerini içeren ağır tecavüzlere neden olabileceği ve olduğu şeklindeki ümitsizliğini belirtmiştir.

7. Grup, genellikle yer değişikliği ve zorla yerinden etmeler yoluyla evlerini terke zorlanan belirli gruplara karşı Ana Planlar (Masters-Plans) dahil, politika ve programlarla bir diskriminasyon aracı olarak planlama sürecinin işgal güçleri dahil devletler tarafından açıkça kullanımı hususundaki endişesini belirtmiştir.

8. Grup, uluslararası ve iki taraflı finans kuruluşlarının, insanların evlerinden istekleri dışında çıkartılmalarına yol açan şartlı ekonomik düzenleme aldatmacası dahil tüm kalkındırma projelerinin finansını durdurmalarını istemektedir.

9. Grup, yukarıda belirtilen hususları göz önüne alarak, BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından ivedi olarak ve zorla yerinden etme uygulamasından doğan insan hakları ihlallerini belgeleme, gösterme ve özellikle önlemeye yönelik bir görüş doğrultusunda, ZORLA YERİNDEN ETMELER KONUSUNDA ÖZEL RAPORTÖR atanmasını ısrarla tavsiye etmektedir.

Kaynak: IHD Bülteni, Eylül - Ekim 1994

TMMOB Başkanı Yavuz ÖNEN:

"Katılmak Eleştirel Olmaya Engel Değil..."*

* Bu söyleşi Yayın Kurulu üyeleri Erhan Demirdi zen ve Serdar Karaduman tarafından yapılarak, yayına hazırlanmıştır.

Türkiye'de sivil toplum örgütlenmesinin gelişimi açısından Habitat II bir katkı olarak düşünülebilir mi?

Evet düşünülebilir. Çünkü bu konferansın hazırlıkları aşamasında değişiklik toplantılara katılarak gördüm bunu. Türkiye'de STK'ları motive eden çok önemli bir zirve toplantısı; olumlu etkileri oldu. Bu motivasyon yine her ne kadar geç başlamış olsa da bir gelişme sağladığını somut olarak gördük ve söyleyebiliriz.

Türkiye'de sivil toplum örgütlenmesi üzerinde biraz durmak gerekiyor. Son zamanlarda katılım kavramı etrafında artık hem dünyada hem Türkiye'de yeni gelişmelerin olduğu bir süreç başladı. O nedenle, bu açıdan baktığımızda Türkiye'deki durumu pek iç açıcı olarak görmüyoruz; çünkü yıllardır Türkiye'de hem birey hem hükümet dışı, devlet dışı daha geniş bir deyimle resmi ideoloji dışında kalmış düşünceler, genel olarak, hep baskı altında olmuştur ve gelişmemiştir. Yani normal demokratik bir ortamda kişiler ve toplumun değişik grupları kendi kimliğini tam olarak bulamamıştır. Bu açıdan sivil toplum örgütlerinin normal demokratik bir işleyişe kavuşması ve topluma kök salması ancak belli konular üzerinde çalışarak sağlanabilir. İşte bu konferans böyle bir ortamı hazırlamıştır. Çok somut konularda, yerleşmenin kentleşmenin pek çok alanında ürün yaratabilecek bir ortamı hazırladığı için yararlı olmuştur. Artık çağdaş diyebileceğimiz

bir takım kurumlaşmalara Türkiye'de de gitmek gerekir. O bakımdan bu bir ivme kazandıracak.

TMMOB açısından, kentleşme, çevre, vb. konularda odaların ortak bir söylemi geliştirmeleri sağlanabildi mi? Yoksa, TMMOB, farklı söylemlerin çatısı olarak mı kaldı? TMMOB'ne bağlı Odalar, temel olarak, hangi argümanlarla Habitat II platformunda yer aldılar?

Habitat Zirvesi Türkiye'de örgütlenmiş uluslararası alanda düzenlenmiş en büyük toplantı. Hatta BM'nin düzenlediği en büyük toplantılardan birisi. Tıpkı geçenlerde Çin'de yapılan Kadın Konferansı, 1993'ün ortalarında Viyana'da yapılan insan hakları zirvesi gibi bir zirve. Bu ölçekte Türkiye ilk defa böyle bir olay yaşıyor.

TMMOB bu sivil toplum örgütleri aktif olmaya başladığında konuyu kendi ortamında gündeme aldı ve görüştü. Fakat bir ortak politika çerçevesinde ve bir tek görüş etrafında bir yaklaşım sağlamanın bir hayli zor ve hatta giderek gereksiz olduğunu gördük. Onun için bir ortak politika ortamında bir çalışmadan söz edilemez Habitat konusunda. Fakat şuna da karar verdik; Yaşamın her alanında, Türkiye'nin hemen her köşesinde varolan mühendislerin, mimarların, şehir plancılarının örgütü olarak biz bu yerleşme konferansına çok değişik boyutlarıyla Türkiye'mizin çok değişik sorunlarını taşıyabiliriz. Ve TMMOB bu bakış açısıyla kendi

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Odalarına bu mesajı vermiştir. Yani Habitat II toplantısında sivil toplum örgütlenmesi programı çerçevesinde konular içinde en can alıcı olanları seçin ve o konularda çalışmalar yapın götürün diye mesaj verdik.

Bunun dışında Birlik olarak da biz ayrıca BM Zirvesine bir proje çalışması yapıyoruz. Bir durum saptaması yapacağız. Durumu, göçün getirdiklerini, Diyarbakır kentinin yüklenmek zorunda olduğu nüfusun ve onun getirdiği sosyal, ekonomik, kültürel yeni durumun bir tesbitini sunacağız. Bu Birlik'in kendi çalışması olacak, Dicle Üniversitesi ve Diyarbakır Ticaret Odası'yla ortaklaşa yürütülecek ve Kalkınma Vakfı'nın desteklediği bir proje hazırlığı, Birlik olarak da böyle bir çaba içindeyiz.

Türkiye'de yaşanan yerleşme ve insan hakları ihlallerinden dolayı yurtdışındaki STK'ların Habitat II Konferansının Türkiye'de yapılmasına karşı çıkışlarını, TIHV Başkanı olarak, nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce, Konferansı İstanbul'da yapılması, TC Hükümetinin, bütün bu ihlallerden dolayı sorgulanması anlamında bir fırsat olarak düşünebilir mi?

Ben bu konuda dinledim onları. Habitat International Coalition (HIC) diye bir platform var. Onun Küba'daki, Hayana'daki toplantısına katıldım. O toplantıda, izleyebildiğim kadarıyla, daha önce BM Genel Sekreteri'ne Zirve'nin İstanbul'da, yani Türkiye'de yapılması protesto edilmiş, onu konuştular. Henüz o toplantıda kesin bir karar yoktu. Ama gelişmeler içinde görüldü ki, BM Genel Sekreterine protesto gönderen bu kuruluşlar Nairobi'de yaptıkları en son toplantıda İstanbul'daki Zirve toplantısına katılmayı kararlaştırdılar. Başlarken tepkici ve reddedici bir tavır içindeydiler. Giderek, Türkiye'ye gelip bir eleştiri ortamı yaratmanın daha etkili ve yararlı olacağı noktasında birleştiler. Zaten onların da bir tek çalışma tarzı seçmedikleri anlaşılıyor. Hem gelecekler, hem protesto eylemi düzenleyecekler, hem de örneğin Güneydoğu'ya gitmeye çalışacaklar. Bazı şartları zorlamayı da deneyecekler. Tamamen boykot etmeyen bir tavır içine girdiler.

İsterseniz Türkiye'ye gelelim: İnsan Hakları Derneği'nin protestosuna ve alternatif bir kon-

ferans düzenleyecekleri iddiasına... Ben açıkçası, Derneğin bu ölgekteki bir uluslararası konferansa alternatif bir konferans düzenleme iddiasını abartılı buluyorum. Alternatif olmaz. Olsa olsa ayrı toplantılardan ibaret bir çalışma olabilir. Programını da

görmedim. Zirve sırasında İnsan Hakları Derneği bazı çalışmalar yapacak. Bu, biraz önce bahsettiğimiz yabancı sivil toplum kuruluşlarının tavrından farklı değil. Onlar da gelecekler, çalışmalar yapacaklar, hem eleştirecekler, ve eğer bazı sıkıntılarla karşılaşılırsa protesto edecekler.

Ben katılımdan yana bir tavır sergiledim başından beri. Çünkü bu katılım ortamı sivil toplum örgütlerinin ortamıdır zaten. Orada istediğimiz eleştirileri dile getirebileceğiz ve istediğimiz çalışmaları sunabileceğiz. Ben Viyana'da şunu farkettim: Sivil toplum örgütlerinin programı zaten resmi programın dışında. Resmi program hükümetler arası programdır ve BM temsilcilerinin katılacağı bir resmi toplantıdır. Oraya bizden kimseyi alırlar. Belki yerel yönetim temsilcilerini almışlar, belki sivil toplum örgütlerinden de bir temsilciyi kabul ederler. Bu temsilcilerin de kim olacağını bilmiyoruz. Bu işin sekreteryası yürüten Toplu Konut böyle bir saptama yapabilir. Çünkü bu sivil toplum örgütlerinin toparlanma çalışması içinde TOKİ kendi programına bağlı bir sivil toplum örgütlenmesi yaratmaya çalışıyor. O nedenle de bir bütünlük yok o alanda da. Çok farklı öbekler oluşmuş vaziyette şimdi. Bir tanesi Toplu Konut'un desteklediği, hatta programlarını yaptığı, Tarih Vakfı'nın da sekreteryasını üstlendiği bir yarı resmi sivil toplum örgütlenmesi... Bunlar öbek öbek de olsa sonunda aynı mekanlarda bir araya gelecekler. İstanbul kenti mekan olmak üzere sivil toplum örgütleri ve resmi platformlar aynı anda yürüyecek. O nedenle (kuruluşlar, ister protestocu, ister boykotcu, ister eleştirel yaklaşanlar olsun) eğer zirve süresi içinde bir şey üretecekse hemen hemen aynı

Ben katılımdan yana bir tavır sergiledim başından beri. Çünkü bu katılım ortamı sivil toplum örgütlerinin ortamıdır zaten. Orada istediğimiz eleştirileri dile getirebileceğiz ve istediğimiz çalışmaları sunabileceğiz.

Bir devlet kurumu olan TOKİ tarafından seçilmiş profesyonel bir ekip olan Danışma Kurul'nun sözgecinden geçiyor sivil toplum örgütlerinin görüşleri. Böyle katılımcılık falan yaşanmadı bana sorarsanız. Katılımcılık bu değil yani, Katılımcılık sadece düşüncesini söyleme özgürlüğünden ibaret değil. Katılım, bu düşüncelerin etkin kılınması sürecidir.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

seyleri yapmış olacaklar. Halka ulaşabildikleri ölçüde de etkinlik sağlayacaklar. Etkinlik sağlanmasında da ilanlar, duyurular ve ilişkiler çok önem kazanıyor. Bir de çok abartmamak lazım; nihayet bu sivil toplum örgütlerinin çalışmaları da küçük küçük gruplar tarafından izleniyor. Benim Viyana'da gözlemlediğim bu. İnsan hakları alanında dünyanın pekçok yerinden gelmiş kuruluşlar programlarını ilan ediyorlar, o sırada bakıyorsunuz, 15-20 kişi ya izliyor ya izlemiyor. İzlemeye katılımı artırmak da çalışmanın bir başka boyutu.

Böyle bir ortam, ama yine de İstanbul'da yapılmış olması yerel kuruluşların dinamizmini ve üretkenliğini artırıyor. Çünkü zirveye yaklaşmak kolay, daha doğrusu zirve ortamı içinde bulunmak da kolay o bakımdan da zaten ben boykot etmemenin doğru olacağını söylemiştim.

Temel iddia artık bugüne kadarki devlet anlayışının değiştiğini, sivil toplum bundan sonra devletin ve yapıp ne yapmadığını denetleyeceğini kamu adına söylüyor. Bir yandan da resmi konferans NGO katılımına kapalı tutuluyor. NGO Forumu zaten resmi delegelerin katıldığı kongrestandan ayrı tutularak NGO'lar bir ölçüde pasifize edilmiyor mu ?

Ama zaten bir arada olmasının olanağı yok. Böyle birşey olamaz yani. BM hükümetlerin resmi temsilcilerinden oluşan bir platform; resmi bir ortam. Ulusal eylem planının hazırlanması süreci katılımcı bir süreç olarak örgütlendi. Ancak orada dile gelen görüşlerin formüle edilmesi, elenmesi ayrı birşey. Sonucunda, bana göre, ulusal eylem planı da resmi bir rapordur. Yani sivil toplum örgütlerinin kendi ortamlarında ürettiği bir rapor değildir. Sonunda hükümetin incelemesinden geçecek ve hükümetin politikalarına uygun bir rapor haline getirilecek. Bundan kimsenin kuşkusu olmasın.

Bir devlet kurumu olan TOKİ tarafından seçilmiş profesyonel bir ekip olan Danışma Kurul'nun sözgecinden geçiyor sivil toplum örgütlerinin görüşleri. Böyle katılımcılık falan yaşanmadı bana sorarsanız. Katılımcılık bu değil yani, Katılımcılık sadece düşüncesini söyleme

özgürlüğünden ibaret değil. Katılım, bu düşüncelerin etkin kılınması sürecidir. Yaşama geçebilmesi sürecidir. Bunun da çok kolay olduğunu söylemek bir hayli zor, çünkü onlarca kuruluşun farklı yaklaşımları ister profesyonel farklılaşmalardan ister ideolojik düzeydeki farklılaşmadan kaynaklansın, bunları bir senteze oluşturmak ayrı bir çaba ve beceri ister. Böyle birşey olmadı. Çıkan raporu yazan arkadaşları tanıyoruz yıllardır. İlhan Tekeli'nin başkanlığında yapılan bir iş bu. Daha ziyade İlhan Hoca'nın süzgecinden geçen bir rapor bu. Ama şöyle bir şeyi farkettim, mümkün olan farklı görüşlere değinme gereğini duymuş Hoca. Bir örnek vereyim ben İnsan Hakları Vakfı Başkanı olarak, çağrılı olduğum bir Ulusal Komite toplantısında konunun en sıcak olan yanına değindim ve Güneydoğu'da köy yakmaları, yıkımları ve boşaltmaları eleştirdim ve Konferansın temel konusu olarak da bu konunun can alıcı olduğunu ve öne çıkarılması gerektiğini ve zarar görmüş tüm TC vatandaşlarına zararlarının ödenmesi bir maddi olarak; iki, yıkılmış olan kültür ortamlarını islah edilmesi, yeniden yaratılması, -ki bunun çok zor olduğunu da biliyoruz- ama buna yönelmek gerektiğini vurgulamıştım. Çok uzun olan ayrıntılı konuşmanın ifadelerinin esintisi rapora yansımış. İşte, geriye dönüş projesi adı altında bir projenin söz konusu olduğuna değinip geçiyor sadece. Şimdi kendi konuşmamdan örneklersem, ulusal raporun gerçek anlamda bir katılımın ürünü olmadığını rahatlıkla söyleyebilirim.

Peki neden Türkiye seçiliyor ve dünya Türkiye'de yerleşmeler sorununa eğiliyor ?

Bana göre, Türkiye seçimi gelişmiş ülkeler açısından son derece isabetli bir seçim. Çünkü Türkiye dünyada pazarı, ekonomik olarak, büyüyen önemli ülkelerden biri. Türkiye'de yapı sektörü, hızlı kentleşme, ekonominin en büyük parçası oluşturuyor. Hızlı bir yapılaşma süreci var. O bakımdan da, hem dünya pazarda olması hem de yapı sektörünün bu pazarda ağırlıklı yer alması gelişmiş ülkeler açısından inşaat ve yapı sektörünü çok çok önemli kılıyor. Bir kere yabancı ülkelerin temel yaklaşımı bundan ibarettir, Yani ne olacak? Bu zirveden sonraki beş yıllık uygulama sürecine içinde bu

Konferansta genel hatlarıyla belirlenmiş bazı yatırım alanlarına Avrupa'nın gelişmiş firmalarını girmeye başlayacak. Türkiye'nin kentleşme sürecine daha büyük bir girdi hızla girecek. Nedir o ? Yabancı sermaye, teknoloji, yabancı yapım ürünleri ve yapı malzemeleri ciddi olarak bu pazarda büyümeye başlayacak. Temel hedef bu. Belki yabancı sermaye ve teknoloji gelişi Türkiye'de bazı konsorsiyumlara yol açabilir ama temel olarak batı sermayeli gelişmiş ülkelerin sermaye odaklarının programını hazırlayacak bir zirve olarak görüyorum ben bunu. Bir de kendisi pazar olmaktan öte Türkiye'nin bir köprü olarak kullanılabileceği durumlar da var. Bunlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya. 1991 dağılımından sonra, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra ortaya çıkan yeni Türkiye Cumhuriyetleri ortamı Türkiye'ye bazı rolleri, açıkçası, veriyor.

Batı ve onun gelişmiş ülkelerinin, özellikle de ABD ve Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin Türkiye'de bu alanlarda, yapı üretme alanında, kentleşme, yerleşme kapsamında ortak projelere gidebileceğini de görmemiz lazım. Çünkü burada çok ilginç bir durum var, başlangıçta altyapısı olmayan bu ülkelerde işçi çalıştırmak, Avrupalı işçi sendikalarının istediği konforu yakalayabilmek olanağı yok. Bir ucuz emeğe, her türü hakları kısıtlanmış bir çalışma ortamına Türkiye'deki işsizler ordusu hazır diye düşünüyorlar. Yani bir nevi işbirliği içerisinde dünyanın bu yeni pazarlarına gelişmiş ülkelerin girebileceğini düşünüyorlar. Türkiye'yi, bu stratejik konumundan dolayı önemsiyorlar ve Zirveyi de İstanbul'da yapmaya karar veriyorlar. Benim temel olarak görebildiğim iki unsur budur.

Habitat II'nin İstanbul'da yapılmasıyla Gümrük Birliği süreci aslında rastlantı değil, tam da üst üste cakışan iki süreç mi demek istiyorsunuz?

Bu süreç giderek hızlanıyor. Pek çok unsurları var bunun. Gümrük Birliği de bir başka boyutu. Türkiye'de yapı sektörü diğer sektörlerle göre bir hayli gelişmiş vaziyette. Fakat sermaye ve teknoloji araştırma geliştirme konuları da önemli girdiler olduğu için Türkiye tek başına gidemez. Batı ülkelerinde bu sorun nede-

niyle bazı geleneksel yakınlıklardan dolayı Türkiye'nin avantajı nedeniyle Türkiye'ye ihtiyaçları var. Hatırlayacaksınız, Alman firmaları Doğu Almanya'dan geri dönen Rus askerlerine yeni lojman yapmayı taahhüt etmişti; finansmanını yapmaya kararlıydı Alman Hükümeti; fakat işi alan Alman firmaları kısa bir sürede geri dönmek zorunda kaldı, çünkü sendikaların önerilerine koyduğu koşulları yerine getiremediler. Ondan sonra Türk firmaları bu alanda iş yapmaya başladı. Neden ? Çünkü en ilkel barakalarda bile çalışmayı göze alabilen insanlarımız var. Bunun örnekleri de oldu yani.

Habitat II Ulusal Eylem Planında, birçok alana ilişkin tanımlanan eylemler arasında, "Sivil toplum örgütlerinin yapabilir kılınması" bir hedef olarak konuluyor. Bununla, kamu adına devlet politikalarının denetimi öngörülüyor. En son, bu hafta içinde yayımladığımız bir kitaptan dolayı yargılanmanıza hep birlikte tanık olduk. Bu anlamda, "yapabilir" durumdaki, kamu adına devlete soru soran bir sivil kuruluş sözcüsü olarak, Türkiye'deki uygulamayı nasıl görüyorsunuz ?

Ben bu zirvenin düşünceyi açıklama, bu düşünceler etrafında örgütlenme özgürlüklerinin sınırlarını genişletebileceği inancında değilim. Temel hak ve özgürlüklerin yeni kazanımlarla donatılması anlamında pek bir kazanım olamayacak. Bunun somut örneğini de yaşadık. TC'nin Dışişleri Bakanlığı, BM'nin önüne koyduğu sözleşmede, kendi vatandaşlarına dokunulmazlık hakkının geçerli olmadığını, ama yabancıların bu dokunulmazlıktan yararlanabileceğini söyledi. Bunu da eşitlik ilkesine dayandırdılar, çünkü TC vatandaşı tam olarak düşüncesini özgürce ifade edemeyecek bir konumda. O zaman BM çatısı altında konuşacak olan TC vatandaşları da öyle olmak durumundadır, gibi bir yaklaşım. Burda eğer Dışişleri Bakanlığı bu farkı en azından gözetseydi, hiç olmazsa uluslararası bir arenada biz de yabancılar gibi kişilikli, kimlikli bir düşünce açıklama olağanına kavuşacaktık. Bence bu tür platformlar, tıpkı Gümrük Birliği sürecinde de yaşadığımız gibi, Türkiye'deki demokratikleşme sürecini doğrudan etkileyen şeyler değil. Bu, daha ziyade iç dinamiklerin gücüne, örgütlenme bece-

Bence bu tür platformlar, tıpkı Gümrük Birliği sürecinde de yaşadığımız gibi, Türkiye'deki demokratikleşme sürecini doğrudan etkileyen şeyler değil.

Sürdürülebilirlik konusunda pek bir umut yok. Çünkü, Türkiye'de anladığımız anlamda sürdürülebilir, sağlıklı, çevreyi tahrip etmeyen, insanın mutluluğunu ve fiziki ve psikolojik gelişimini hedefleyen bir kentleşme sürecini böylesi zirvelerle sağlamak mümkün değil.

PLANLAMA
95 / 3. - 4

risine dayalı birşey. Böyle bir noktadayız şu anda.

Yayınladığımız kitaptan dolayı yargılanmamız gerçekten çarpıcı bir örnek, Yasalara küfrettiği için eski Baro Başkanı Turgut İnal'ın bir yazısı nedeniyle bir dava açılıyor ve biz de o yazıyı yayınlamış olmaktan dolayı yargılanıyoruz. TLHV'nin bütün yönetim kurulu üyelerini hepsi kendi dallarında çok önemli yıllarını vermiş sosyal etkinlikler içinde pişmiş insanlar. Ama yasalara küfrettikleri iddiasıyla sanık olarak yargıç karşısına çıkarılabiliyorlar. Böyle bir Türkiye'de yaşadığımız için doğrusu utanıyoruz. Ama bunları o uluslararası platformda, BM Zirvesinde dile getirmenin de olanaklı olduğu kanısını taşıyorum. Zorlamak lazım. Orada suçlasınlar. Biliyorsunuz Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmadan Mehdi Zana çok ağır cezalar aldı. Ceza alınabilir. Ama önemli bir platform olduğu kanısındayım. Yani mücadeleyi bir üst düzeye, uluslararası alana sıçratmakta ben yarar görüyorum. Ta ki, bu yasalar, anayasa değişsin. Zaten Türkiyemizin yaşadığı çok büyük bir sıkıntı da bundan ibaret.

Kentleşme tek başına fiziki bir büyüme ve nüfus artışı olayı değildir. Bunun politik boyutları, demokrasi boyutları vardır. Bir kentli olarak, TC vatandaşı olarak bu alandaki kısıtlılıkları da, yani demokrasi alanındaki temel hak ve özgürlüklerin kullanımı alanındaki kısıtlılıkları da dile getirmek, tıpkı sağlıklı ve sağlam bir konuta sahip olma hakkı gibi temiz bir çevreye sahip olma hakkı gibi demokratik haklar da bir kentli için, bir yaşam ortamı için temel haklardır. Bunun da Türkiye için insan hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı boyutlarda olduğunu dile getirmemiz gerekiyor.

Habitat II Konferansında, farklı kentsel sektörleri, "herkese konut", "sürdürülebilir - yaşanabilir yerleşme, mekana" ilişkin eylemler tanımlanıyor. Sizce, II Konferansı, Türkiye'de yaşanan kentleşme sürecine anlamlı bir katkı sunabilecek mi? Yerleşme ve insan hakları alanında bir iyileşmeye zemin olabilecek mi?

Bence sürdürülebilirlik konusunda pek bir umut yok. Çünkü, Türkiye'de anladığımız anlamda sürdürülebilir, sağlıklı, çevreyi tahrip

etmeyen, insanın mutluluğunu ve fiziki ve psikolojik gelişimini hedefleyen bir kentleşme sürecini böylesi zirvelerle sağlamak mümkün değil. Çünkü Türkiye'de sürdürülemez bir kalkınma ve kentleşme olgusunun temel nedenleri çok bellidir. Onun aktörleri vardır İlhan Hoca'nın deyimle. Bu aktörler belli. Bu Zirve o aktörlere nasıl yöneliyor biliyorum. Yani bir kent mafyasından kim söz edecek? Belki biz söz edeceğiz. Ama resmi platformda böyle bir şeyin konuşulabileceğini zannetmiyorum. Biliyorsunuz, imar uygulamasını eleştiriyoruz ama, mevcut bir imar uygulamasını dahi bir kenara bırakan ve zorla yapılaşmayı sürdüren, kendi mühendisi, mimarıyla iş yapan ve kendi güvenlik güçlerini oluşturmuş bir kent mafyası olgusu var. Bir ikincisi, büyük sermaye çok ilginç bir biçimde bu mafyayla iç içe olmaya başladı. Bir başkası, siyaset sahnesinde yer alan aktörlerdir. Bu kentleşme siyasal çıkarların örgütlenmesinin de ekonomik zeminini ve kaynağını oluşturuyor. Böylece, ciddi bir koalisyon söz konusu. Bu koalisyonun uzantıları Türkiye'yi BM'de temsil edecek, çok açık söylüyorum. Bugünkü hükümet kentsel rant üzerinde bir ekonomiyi öngörüyor. Böyle bir Türkiye'nin bir zirve toplantısı süresi içinde aktörlerini değiştirebileceğini varsaymak son derece yanlış olur. Başta söylediğim gibi, bu olsa olsa Türkiye'ye yönelik yabancı yatırımların programlarının ipuçlarını tespit edip onlara karar vermek biçiminde olur. Eğer Güneydoğu'ya bir yeni yerleşme hamlesi yapılacaksa, örneğin, bunu da insan hakları adına yapacaklarsa, işte size yabancı sermaye, teknoloji ve yapı elemanlarına, ürünlerine çok büyük bir pazar... Yine bunu bizler ödeyeceğiz. O nedenle, belki konuların tartışılması ve Türkiye'deki sorunların sivil toplum örgütleri tarafından dile getirmesi gibi bir yararı var. Bu zirve süresi içinde bizler, meslek odaları tam anlamıyla sivil toplum kuruluşu statüsünde kabul edilmiyoruz. Bulduğumuz her ortamda, ister örgütlülüğümüzün çok yaygın olmuş olması ister birikimimiz dolayısıyla biraz rahatsızlık yaratıyoruz. Çünkü katıldığımız sivil toplum örgütlenmesinde herhangi bir mahallede oluşmuş küçük gruplar da var. Bu dengesizlikler çok büyük sıkıntılar yarattı. O nedenle zaten Habitat platformunda sivil toplum örgütleri için ayrılmış alanlardan birinde, profesyonel gruplar içinde yer ayrılmış.

Orada bizler sivil toplum kurgusu içinde değil de, genel başlığıyla sivil toplum ama, özel olarak Professionals dediğimiz bir grubun içinde yer alacağız. Bir de böyle bir boyutu var.

Ben Viyana'daki İnsan Hakları Zirvesinin, insan hakları açısından bazı yenilikler getirmesine karşın, (Tıpkı Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi bir İnsan Hakları Komiserliği) genel olarak, Çin'in dayatmasıyla son derece olumsuz kararlara da sahne olduğunu da söyleyebilirim. Özellikle insan hakları militanlarına karşı yerel baskıları meşru gören bir kabulü var BM'nin diyor ki, mevcut ulusal yasalara uymak şartıyla insan hakları mücadelesi meşrudur. Şimdi biz Türkiye'deki mevcut yasalara uyarsak hiçbir şey yapamayız. İşte o nedenle hep yargılanıyoruz. O bakımdan, insan hakları alanında nasıl gerçekten biraz geriye gidilmişse, bizim, sürdürülebilir kentleşme, kalkınma, STK sürecinin olumlu yönde gelişeceğini söylemek bir hayli kuşkuludur. Bu zayıf bir ihtimal. Bir örnek olarak söylüyorum bu İnsan Hakları Zirvesini.

Toparlamak gerekirse; Türkiye'de neden bu Konferans yapılıyor ? Çünkü inşaat sektörüne yabancı sermaye girecek. Bu Konferansın hazırlık süreci çok abartıldı. STK'ların katılımı açısından. Onların da yeterince katıldığı söylenemez. Çünkü Danışma Kurulu sonuçta resmi bir organ niteliğinde, burda devletin, söylemi ortaya çıkacak .. Zaten BM'in başka konferanslarında da görüldü ki, çok ileriye gidilemiyor. Dolayısıyla çok karamsar bir tablo çıkıyor. Ama yine de katılmak gerekiyor. Neden ?

Bir kere bu süreçlerin içinde yaşamla buluşmak gerekiyor. Aksi takdirde, demokratik sivil yaşam giderek baskıcı devletlerin bize empoze ettiği kutuplara kaymalara neden olur. Olumsuzluklar ve umutsuzlukların tohumlarını ektiyor sistem. Biz de buna karşı direnmek zorundayız. Bir örnek vereceğim; Diyarbakır'da bugün sivil toplum örgütlenmesi tamamen yıkılmış vaziyette. Hiç bir sendika, meslek kuruluşu, dernek, en temel hakkı olan bildiri yayınlama hakkını dahi kullanamıyor. Bütün yöneticilere davalar açılmış. Öldürülenleri var. Şehir dışına sürülenleri, şu anda tutuklu olanları var. Tam

bir dağılma süreci yaşanıyor. Ama bütün bunlara rağmen bizim o alanlarda, gedik açmak suretiyle, mutlaka halkla buluşmayı becermemiz lazım. O zaman, eğer terk edersek, bunu zorlamazsak, devletle PKK arasında bir çöl, bir boşluk oluşur. Bundan sivil toplum büyük zarar görür. Ben biraz uç bir örnek verdim ama bana göre bu tür alanların içine girip oralarda eleştirel bir dinamizm yaratma çabası sistemin içinde bir gedik açma anlamındadır. Bu, bizi de üretken kılar. Yaşamı yakalamamıza, günceli yakalamamıza ve yeni sentezlere ulaşmamıza yardımcı olur. O nedenle, bütün süreçlerin içinde olmak gerekiyor, tıpkı günlük yaşamımızda sistemden kopmadığımız gibi. Bugün sistem bize bir yaşam hiçimi dayatıyor ama, biz bu yaşamın içinde acılar duyuyoruz, seviniyoruz. Yaşamın her anını duyumsuyoruz ve içindeyiz yaşamın. Böyle bir yaklaşımla ben, bu zirvenin yaşamın bir anı olduğunu kabul edip onu dinamik hale getirmek gerektiğini düşünüyorum. Söylediğim gibi, mekanlar ve iletişim çok önemli. Bütün bu söylediklerimin, yani her kurumun eleştirel konumunun ve potansiyelinin var olduğunu kabul etsek bile bu yeterli değil. Bunun kamuoyuna mümkün olduğunca geniş ve öğretici, anlaşılır bir biçimde aktarılması gerekir. O nedenle, Konferansın organizasyonu, ve basının orda dile gelen görüşleri yayması ayrıca çok önemli. Örgütlenmesi gereken bir şey. Ama, bana sorarsanız, bu açıdan da bizim bir talihsizliğimiz var. Ben, bugünkü basın, medya dediğimiz kurgunun, bizim eleştirel yaklaşımlarımızı ve görüşlerimizi kamuoyuna tam olarak yansıtmayacağını görüyorum.

Bir başka olumlu şey, yerel, ulusal ölçekteki sivil toplum örgütlenmesini, bu Zirve, dünya çapında kılacak, uluslararasılaştıracak. Biz dünya çapında, görüş birliği içinde olabileceğimiz, ideolojik çerçevede buluşabileceğimiz ve uluslararası bir dayanışma yaratabileceğimiz konumdaki kuruluşlarla, kişilerle bir altyapı oluşturma olanağını yakalayacağız. Bu da çok önemli bir faktör Dünyada haberleşme teknolojilerindeki gelişmelerin, büyük sermaye ve devletler için sağladığı olanakların sivil toplum örgütlenmesi için de bir olanak olduğuna ve bunu da değerlendirmek gerektiğine inanıyorum.

Biz dünya çapında, görüş birliği içinde olabileceğimiz, ideolojik çerçevede buluşabileceğimiz ve uluslararası bir dayanışma yaratabileceğimiz konumdaki kuruluşlarla, kişilerle bir altyapı oluşturma olanağını yakalayacağız.

Habitat II Kapsamında İstanbul'un Kazanımları

Ferhan Gezici 1987 yılında İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 1991 yılında, mezun oldu. İTÜ'nde yüksek lisans yaptı. Halen İTÜ'nde araştırma görevlisidir. Ferhan Gezici aynı zamanda TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu üyesidir.

Ferhan GEZİCİ

Birincisi 1976'da Kanada'nın Vencuver kentinde yapılan 'HABITAT' 'İnsan Yerleşimleri Konferansı', 20 yıl sonra 3-14 Haziran 1996'da İstanbul'da yaklaşık 25 bin kişinin katılımı ile gerçekleştirilecektir. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Hazırlık Komitesi HABITAT 2'nin tüm ülkelere kılavuz olmak üzere ilkesini;

'Dünyada toplumsal ilerleme ve ekonomik büyümenin önemli girdileri olan insan yerleşimlerinin sorunlarına ve potansiyellerine ilişkin bilinci arttırmak ve dünya liderlerini, kentlerini, kasabalarını ve köylerini sağlıklı, güvenli adil ve sürdürülebilir kılmak üzere yükümlülük altına sokmak' şeklinde belirlenmiştir.

Yüzyılın son ve en büyük konferansı olarak nitelenen Kent Zirvesi'nde yapılacak tüm çalışmalar, projeler ve alınacak kararlar, İstanbul'dan tüm dünyaya yayılacaktır. Böyle bir toplantının İstanbul'da gerçekleştirilmesinin, iyi değerlendirildiğinde önemli getirileri olacağı kuşkusuzdur. Herşeyden önce Olimpiyatlar gibi büyük bir organizasyon için aday olan İstanbul, HABITAT 2 Konferansı ile öylesine büyük organizasyonları gerçekleştirebilme potansiyeline sahip olduğunu gösterme fırsatını elde etmiştir.

İstanbul, Zirvenin temel konusu olan 'sürdürülebilir insan yerleşimleri kavramının tartışılmasında içerdiği çeşitlilikle bir laboratuvar işlevine sahiptir. 2700 yıllık tarihi geçmiş ile, iki büyük imparatorluğa başkentlik etmiş olan İstanbul, farklı kültürlerle ait değerlere sahip olmasına rağmen, yıllarca izlenen sanayileşme politikaları paralelinde aldığı dış göç ile, mekansal olarak kont-

rolsüz bir gelişme göstermesi ve toplumsal yönden kentle bütünleşme sürecinin güçleşmesi sonucu, bugün kimliğini sorgulamaktadır.

Bu bağlamda, HABITAT Konferansının İstanbul'da yapılmasının birçok getirisi olacaktır. Öncelikle İstanbul, 185 ülkeden katılımcının yer alacağı, dünya yerleşimleri ile ilgili kararların alınacağı ve yine tüm iletişim kanalları ile dünyanın izleyeceği bir konferansa ev sahipliği yapması nedeniyle tanıtım için çok önemli bir fırsatı yakalamıştır. Bu fırsatın iyi değerlendirilebilmesi ise en az konferans ile ilgili organizasyonun programlanması kadar önemli olan İstanbul'un sorunlarına somut projelerle çözüm üretilmesine sıkı sıkıya bağlıdır. HABITAT'a yönelik yapılan araştırma ve çalışmaların İstanbul üzerinde yoğunlaştırılması ve somut proje önerilerinin geliştirilmesi, İstanbul için önemli bir kazanım olacaktır. Ancak bu çalışmaların genel söylem olmaktan öteye geçmesi şarttır. Çünkü HABITAT Konferansı'nın alışla gelmiş toplantılardan farklı olabilmesi, fazla iyimser olmamak kaydıyla, hem farklı kişi ve kurumları biraraya getirerek gerçek bir tartışma ortamının yaratılabilmesi, hem de bu toplantılar öncesinde ve sonunda çözüme yönelik, somut, önemli ölçüde finansman sorununun çözümü ile ilişkilidir. Önemli bir bölümü reklam ve tanıtıma ayrılan bütçenin, projeleri desteklemekte ne yazık ki sınırlı kaldığı görülmektedir.

Yalnızca İstanbul için değil, ama genel olarak konferansın katkıları olarak değerlendirebileceğimiz diğer konulardan biri de konferanstan beklenen gelirdir. Ayrıca İstanbul'un turistik bir dünya şehri olarak, bu geliri artırıcı bir etki yapacağına da şüphe yoktur. Gerek yerel gerekse uluslararası

ölçekte karşılıklı bilgi alışverişi ve iletişim ağının kurulması da gözardı edilmemesi gereken önemli kazanımlardan biridir. Özellikle Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin, HABİTAT Konferansı sırasında ya da sonrasında çeşitli ortak projeler ile İstanbul'un problem noktaları için kaynak sağlama olanağı da bulunacaktır.

Konferansın İstanbul içindeki mekansal konumlanması da üzerinde durmamız gereken bir diğer konudur. Kent Zirvesi'nde yer alan konferans ve forumların gerçekleşeceği mekanlar, kentin kalbi diyebileceğimiz ve yine toplantı mekanları açısından en yüksek kapasiteye sahip bir bölgede yoğunlaştırılmıştır. "Konferans Vadisi" olarak nitelenen Taksim, Maçka, Harbiye üçgeninde kullanılacak toplantı mekanları ise Harbiye Kültür Merkezi, Muhsin Ertuğrul Sahnesi, Basın Merkezi, Hilton Convention Center, Açık Hava Tiyatrosu ve sivil örgüt forumlarının gerçekleştirileceği İTÜ Taşkışla Kampüsü'dür. Bölgenin normal olarak yoğun bir (iş, eğitim, kültür amaçlı) trafiğe sahip olduğu gözönüne alındığında, öncelikle birtakım önlemlerin alınması gerektiği açıktır. Bunun için toplantı tarihinden önce okulların tatil edilmesi sağlanmıştır. Böylelikle yoğun trafiğin önemli kaynaklarından biri ortadan kalkmış olacaktır.

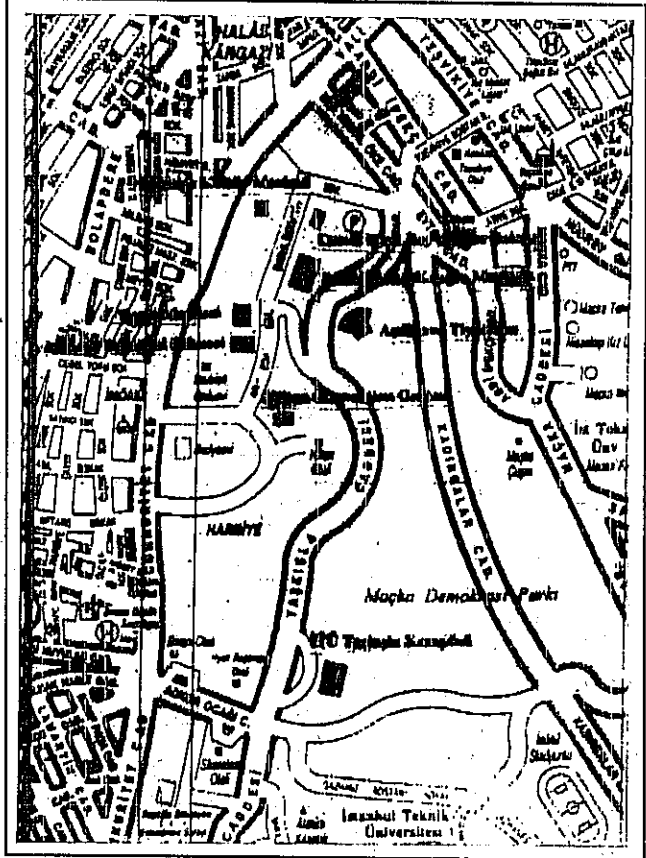
Toplantı mekanlarının birbirine yakın seçilmiş olması yanı sıra, çevrede yer alan otellerin 20-25 bin katılımcının konaklama ihtiyacını karşılayacak kapasiteye sahip olması ve de hem konaklama hem de toplantı mekanlarının kent merkezi ve ulaşım odağına yakın olması bölgenin avantajları olarak değerlendirilebilir. Atatürk Hava Limanı'ndaki yoğunluğu önlemek için yeni yapılan charter binasının HABİTAT'a gelecek konuklar için tahsis edilmesi de kent içi organizasyon açısından olumlu bir gelişmedir. Konferans sırasında en önemli hizmetlerden biri, belki de güvenlik konusu olacaktır. Bu anlamda İstanbul, gerçekten güvenli bir kent niteliği için zorlu bir sınav verecektir.

İstanbul, HABİTAT 2'nin kent içi organizasyonunun daha önemlisi, kendi gelişimi ve geleceği ile ilgili ciddi kararlar alma durumundadır. Son günlerde HABİTAT 2 Kent Zirvesi'nin özü ile örtüşen kararların alındığı bir süreci yaşıyoruz. Öncelikle 1980'den bu yana çeşitli nedenlerle uygulamaya geçirilemeyen İstanbul Metropolen Alanı Nazım Planının 1995 yılı sonunda tamamlanmış olması daima planlı gelişimin gereğini vurgulayan bizler için olumlu bir haber olmaktadır. Ancak burada önemli olan alınan kararların uygulanabilmesidir. Bugüne kadar, artan nüfusun taleplerini günlük kararlarla karşılayan, rant artışlarını kamu

yararına kullanamayan, parçacıl planlar ile çözüm üretmeye çalışan ya da tümüyle plansız gelişmelere teslim olan yaklaşımlarla su havzaları ve orman alanlarını dahi yok sayan 'büyüme' süreci İstanbul'un geleceğini tehdit etmektedir.

İşte bu noktada İstanbul, geleceğine yönelik cesur kararların alındığı bir süreç içinde HABİTAT'a hazırlanmaktadır. İstanbul'un tüm tarihi geçmişini içinde barındıran Tarihi Yarımada'nın kentsel sit alanı ilan edilmesinin ardından, Kültür Bakanlığı İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, İstanbul'un kuzey yönündeki orman alanları ve su havzalarını tehdit eden gelişmelere karşılık, Beykoz ve Sarıyer'deki tüm orman alanlarını, köy yerleşmelerini, Elmalı Su Havzasını ve Karadeniz kuşağını 'doğal sit alanı' ilan etti. Bugüne kadar önüne geçilememeler, bugün böyle bir kararı zorunlu hale getirirken, kararın uygulayıcılar tarafından benimsenebilmesi için zaman kaybetmeden planlama sürecinin başlatılması gerekmektedir.

Bütün bu gelişmeler, HABİTAT 2 Kent Zirvesi'ne hazırlanan İstanbul için çok önemli kararlardır. Planlamanın kurumsallaştırılamaması ve ne yazık ki uygulamada plan doğrularının da sürekli değişikliğe uğraması, İstanbul'u bugüne getirmiştir. İstanbul, HABİTAT 2'de "kentlileşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşimleri" tartışılırken, planlamanın bu kapsam içindeki önemini vurgulamada çok önemli bir rol üstlenecektir.

STK Bilgi Merkezi

"Habitat 'a Doğru Sivil Toplum Kuruluşları'nın Bilgi Bankası"

Habitat II ve Sivil Toplum Kuruluşları

Habitat II ile birlikte ülkemizde de tartışılmaya başlanan en önemli konulardan biri STK'nın gittikçe artan toplumsal rolleridir.

STK'ların örgütlenme, iletişim vb. pek çok sorunuda artık gündemde. Bu süreç içinde, önce STK'lar bilgi merkezi oluşturuldu.

Ayrıca, STK'lar arasında iletişim ağı kurarak bilgi akışını hızlandırmak amacıyla 50'ye yakın STK'nın katılımıyla oluşturulan STK iletişim birimi örgütlenmesini tamamlamıştır. Tüm STK'larına açık olan birim hakkında bilgi almak için ve üyelik için aşağıdaki adres ve telefonlara başvurulabilir. Sorumlu STK:

Türkiye Görmecileri Eğitim ve Himaye Derneği

Kırtasiyeci Sokak No: 32/3

Kadıköy - İSTANBUL

Tel: 0 (216) 345 67 03

Faks: 0 (216) 345 09 55

Aşağıda STK Bilgi Merkezini tanıtmak amacı ile yaptığımız söyleşiyi yayınlıyoruz.

- Sivil toplum kuruluşları bilgi merkezi projesinde yer almak için kuruluşların ne yapması gerekiyor?

Bu projede tüm sivil toplum kuruluşları yer alabilir. Bunun için kuruluşlar herhangi bir ücret ödemeyeceklerdir. Ayrıca, Sivil Toplum Kuruluşları Rehberine girecek kuruluşlara rehber ücretsiz olarak verilecektir.

Biz şu ana kadar çeşitli kaynaklardan STK'ların adres ve telefonlarını toplamaya çalıştık. Ancak, bizde hala kaydı olmayan kuruluşlar var. Bu nedenle, henüz eline bilgi formumuz

geçmemiş kuruluşların rehberin çıkmasına çok az bir zaman kaldığı için, biran önce bize başvurmaları yerinde olacaktır. Dilerseniz daha fazla bilgiyi STK bilgi merkezi yöneticisi Aydın Gönel'den alabilirsiniz.

Adresimiz:

Sivil Toplum Kuruluşları Bilgi Merkezi

Tarih Vakfı Zindankapı Değirmen Sok. No: 15 Eminönü 34460 İstanbul

Tel: 0 212 - 513 52 35 Faks: 0 212 513 21 77

Kapsam ve işlev bakımından Türkiye'de önemli bir ihtiyaca cevap vermesi amaçlanan Si-

vil Toplum Kuruluşları Bilgi Merkezi için tüm kuruluşları projeye katkıda bulunmaya çağırıyoruz.

- Bir sivil toplum kuruluşları bilgi merkezi kurmak düşüncesi nasıl doğdu?

İnsanlık tarihinde pek çok ihtiyacın toplumların kendi örgütlenmeleriyle karşılandığı bilinen bir gerçektir. Modern toplumlarda da temsili yönetim yapılarının yanı sıra toplumsal sorumlulukları gönüllü olarak üstlenmeyi hedefleyen örgütlenmelerin, yani sivil toplum kuruluşlarının (STK) giderek güç kazanmaya başladığı görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini yeterince üstlenebilmelerinin, çalışmalarını başarıyla yapabilmelerinin ve görüşleri, ilgi konuları ne olursa olsun, demokratik bir ilişki içinde olmalarının ilk koşulu birbirlerini yeterince tanımaktır.

Ancak, ülkemizde sivil toplum kuruluşları hakkındaki bilgiler yalnızca resmi kuruluşlarda, denetim amacıyla tutulmaktadır ve bu bilgiler dağınık olarak, devletin farklı birimlerinde bulunmaktadır. Üstelik, bu kayıtların kolayca ve topluca erişilebilirliği bir yana, tamamen sağlıklı olduğundan da bahsedilemez.

Sonuçta, sivil toplum kuruluşlarının ilgili kamuoyunda yeterince tanınır ve bilinir olmaması büyük bir eksikliktir. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarına ait bilgilerin toplanması, düzenlenmesi ve çağdaş teknoloji kullanılarak hizmete sunulması bu nedenle önemli bir ihtiyaçtır.

- Sivil toplum kuruluşları bilgi merkezi nasıl kuruldu?

Bahsedilen ihtiyacı karşılamak üzere ve 3-14 Haziran 1996 tarihinde İstanbul'da yapılacak olan Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) hazırlıklarını kolaylaştırmak için, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programına (UNDP) sunulan proje olumlu karşılandı ve Ağustos ayı başında imzalanan bir sözleşme ile başlatıldı.

İlk iş olarak, sivil toplum kuruluşları merkezini yürütecek kadrolar oluşturuldu ve gerekli teknik alt yapı kuruldu.

- Sivil toplum kuruluşları kapsamına hangi tür kuruluşlar giriyor?

Biz bir bilgi merkezi kurarken, bilgi taleplerinin çok çeşitli olabileceğini düşünerek kapsamı geniş tutmaya çalıştık. Bu kapsam içine dernek ve vakıflarla biçimsel bir örgütlenmeye sahip olma-

yan yurttaş girişimleri gibi tamamen gönüllülük esasına dayalı kuruluşlar, ayrıca, meslek, ticaret ve sanayi odaları, kooperatifler, birlikler sendikalar gibi örgütler giriyor.

- Sivil toplum kuruluşları bilgi merkezi projesinin hedefleri nelerdir?

Proje iki aşamadan oluşuyor. İlk aşamada, Türkiye'de sayısı 2.700 civarında olduğu tahmin edilen yeni vakıflarla, 50.000 civarında olduğu sanılan derneklerin ve sayısı 1.200 olarak tahmin edilen sendika ve meslek odalarının içinden en hazırlanması öngörülmektedir. Bu rehber Türkçe-İngilizce olarak yayınlanacaktır.

Ocak sonuna kadar belli başlı sivil toplum kuruluşları ile ilgili bilgi toplama işlerinin sonuçlandırılması, bilgilerin bilgisayar ortamına girilmesi ve talep eden yerli ve yabancı kuruluşlara mektup, faks, internet aracılığıyla bilgi verilmeye başlanması planlanmaktadır.

Bu ilk aşamadan sonra, daha büyük sayıda sivil toplum kuruluşları ile ilgili temel bilgilerin toplanmasına devam edilecektir. Bu bilgiler iletişim kurmak isteyenlerin hizmetine sunulmak üzere bilgisayar ortamına kaydedilecektir.

- Bilgi merkezindeki veriler nasıl toplanacak?

Kuruluşlara ait bilgiler bir bilgi formu çerçevesinde, anket yoluyla elde ediliyor. Adresi bizde olan STK'lara postalama yaptık. Üç büyük ilimizde de saha elemanlarımız vasıtasıyla kuruluşlara ayrıca ziyaretler yapıyoruz. Bu form Eylül ayı içinde İstanbul ve Ankara'da yürütülen pilot çalışma ile son halini bulmuştur. Amacımız kuruluşları yönetim yapısından, düzenlediği etkinliklere çeşitli yönleriyle tanımak ve tanıtmaktır.

- Bilgi merkezinin ne gibi somut bir yarar sağlayacağına inanıyorsunuz?

Toplanan bilgiler sürekli güncelleştirilerek ve geliştirilerek günlük kullanım için yararlı olacağı gibi, sürmekte olan Habitat II hazırlıkları için de sivil toplum kuruluşlarına destek sağlayacaktır. Bilgi merkezinin bu önemli buluşmadan sonra da faaliyetlerini sürdürmesi için yoğun çaba harcanmaktadır.

Ayrıca, sivil toplum kuruluşları bilgi merkezi kuruluşlar arası ilişkilerin yoğunlaşmasına, ilgili kuruluşların daha geniş iç ve dış proje olanaklarına kavuşmasına ve basın yayın organlarıyla bağlantı kurmalarına katkıda bulunacaktır.

Şehir Planlama Mesleğinin Tanımı, Çalışma ve Yetki Alanları

* Meslekte Uzmanlık
Ayrımı Komisyonu,
Feridun Duygulu,er,
Serdar Karaduman,
Perihan Kiper,
Remzi Sönmez ve
Mehmet Yavuz'dan
oluşmakta idi
Komisyon raporuna
Raci Bademli,
Baykan Günay ve
Ali Vardar'da
katkıda
bulunmuştur.

* Bu yazı komisyon
raporunun bazı
bölümleri çıkarılarak
yayına hazırlanmış
halidir.

Meslekte Uzmanlık Ayrımı Komisyonu*

1) Meslek Disiplininin Tanımı

Şehir planıcılığı mesleğinin konusu en genel anlamda, yerleşmelerdeki değişikliklerin bir plan/düzen çerçevesinde oluşmasına katkıda bulunmaktır.

Bu nedenle şehir planıcılığı mesleğinin konusu olan yerleşme, eylem alanı da planlamadır.

Şehir planıcısı, planlı gelişmenin / düzenli değişimin sağlanması için, yerleşmelerin değişiminde etkili olabilecek sosyal, mekansal, teknik, ekolojik, estetik, kültürel vb. etmenleri birlikte değerlendirerek karar vericilere alternatif öneriler oluşturan ve bunların uygulamasında rol alan uzmandır. Planıcının uygulamadaki rolü planın parçaları olarak ortaya çıkan projeleri tanımlamak, bu projeleri koordine etmek, yönlendirmek, denetlemek veya projelere dönük danışmanlık hizmetlerini yürütmektir.

Çok boyutlu bilgi birikimi ve özel bir eğitim gerektiren şehir planlama mesleği, insanların ihtiyaçlarını toplum ve yerleşmeler (mekan-çevre) yararı ölçeğinde belirleyip, gelecek için amaçlar koyan, toplumsal ve fiziksel bilgileri yorumlayarak tasarımıyan, insan yerleşmelerinin geleceğini biçimlendirilmesini yönlendiren, bu nedenle de, sosyo-ekonomik dönüşümlere de belli ölçülerde katkısı olan bir disiplindir.

Şehir planlaması, kuram ve pratiğinde mekansal biçimlenmeyi; buna neden olan ekono-

mik, demografik ve sosyo kültürel dinamiklerin sonulguşu olarak görür. Bu nedenle mekansal boyutun yanısıra; yukardaki dinamikleri de bilimsel ölçütlerle sistematik olarak araştırır, tahmin eder öngörür ve bunlara yönelik hedef belirler. Çağdaş şehir planlamasının vazgeçilmez bu niteliği; planıcıyı diğer tasarımcılardan farklılaştırır.

Planlama, ölçeğe dayalı nitelik farklılaşmasının yanı sıra, kentsel işleve yada yerleşmeyi karakterize eden sosyo ekonomik faktörlere göre niteliğe dayalı olarak da farklılaşmaktadır. Yani metropoller, sanayi kentleri, turizm yerleşmeleri gibi. Bu alanlara yönelik planlama çalışmalarları ise niteliklere bağlı olarak farklılaşmaktadır. Örneğin, kent bütünü planı, metropoliten alan bütünü planı, turizm, sanayi vb. sektörel planlamalar gibi.

Şehir planlamasının konusu olan mekanın ölçeği, belirlenen planlama sorunsalına ve hedeflerine göre, yerleşmeler silsilesinden oluşan bir bölge ile bir kent parçası arasında ve hatta bir kırsal yerleşme birimi arasında değişebilir. Bu yerleşmelere ilişkin planlama eyleminin niteliği de ölçeğe bağlı olarak değişir.

Bu farklılaşmalara karşın planlamanın her tür ve ölçekteki temel niteliği, süreci etkilemesi, değişimi yönlendirmesi ve geleceğe ilişkin hedefler koyması ve bunun araçlarını tanımlamasıdır.

Şehir planlama, niteliği gereği kamu ve toplum yararını esas alan bir kamu hizmetidir.

Diğer bir deyişle şehir plancısı ister özel sektör isterse kamu sektöründe çalışsın kamu hizmeti yapan bir uzmandır.

2) Meslek Disiplini İçinde Yer Alan Hizmetlerin Ana Başlıkları

Şehir planlama mesleğinin çalışma alanı, şehir planlama, kentsel sorunsalların mekansal, sosyal ve ekonomik anlamda saptanmasına yönelik olarak kentsel araştırmalar, planlama olgusunun bir süreç olması noktasından hareketle planlama sürecini yönlendirmeye yönelik kentsel danışmanlık, kentsel işletmecilik ve proje yönetimi alanlarını da kapsamaktadır.

Planlama

Şehir planlama mesleğinin temel faaliyet alanı olan planlama, ülke düzeyinden yerel ölçeğe kadar her türlü yerleşmenin gelişmesinin yönlendirilmesi amacıyla düzenlenen çeşitli ölçeklerde planlama hizmetlerini kapsamaktadır.

Şehir planlama uygulama alanı; üst ölçekli ekonomik ve fiziki plan kararları kapsamında, yörenin doğal verileri ışığında, kentin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı dikkate alınarak kentlerdeki ana yatırım kararları ve hedefleri doğrultusunda mekana da yönelik olarak düzenlemeleri kapsayan nazım ve uygulama planlarıdır. Bu çerçevede, metropollerden en küçük nüfuslu belediyelere kadar kentsel ve kırsal alanlara yönelik ürettiği yönlendirici karar ve önerilerle şehir plancısı, kentsel-kırsal arazi kullanımlarının yer seçimi, yoğunluk, yapılaşma vb. kararlarının belirlenmesi, gelişme ve koruma dengesinin kurulması vb. ve uygulamaya ilişkin ilkelerin belirlenmesini amaçlayan planları üretir.

Kentsel tasarım, planlama kararlarının gerçekleşmesi sürecidir. Bu süreçte şehir plancıları iki boyutlu planlama kararlarını üçüncü boyuta aktarmanın yanı sıra, proje tanımı, mülkiyet analizleri, altyapı gibi konuları bir arada düşünüp alternatifler üretmek için mimarlar, mühendisler, peyzajcılar ve haritacılarla birlikte çalışır.

Kentsel tasarımda, kamu yada özel mülkiyetteki büyük alan ve kullanımların, hemde parçalı mülkiyetteki alanların tasarım problemleri, şehir plancılarının tasarım sonrası uygulamaya süreçlerinde etkin olarak rol almalarını ge-

rektirir. Bu durumda şehir plancısı yalnızca çevreyi değil, oluşturulacak süreçte tasarlar.

Planlama alanı içinde yer alan hizmetler:

- Yatırımların ülkesel ölçekte dağılımını belirlemek üzere ulusal plan stratejileri hazırlamak (ülkesel yerleşme düzeni planlaması).
- Bölgesel ölçekli planlamalar, çevre düzeni planları

Şehir plancısı yalnızca çevreyi değil, oluşturulacak süreçte tasarlar.

Mimari Bombalar
DAB 2195 Sayı 199

- Kent planları
- Nazım plan, uygulama imar planı, mevzii planlar ve bunların değişiklikleri ve revizyonları.
- Kentsel tasarım planları
- Sektörel planlar:
 - Turizm, kentsel ulaşım, çevre, sanayi ve küçük sanayi planları, koruma amaçlı imar planları vb.
 - Gecekondu önleme ve ıslah planları
 - Toplu konut alanı, yeni yerleşme alanı planlaması

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Şehir planlama eğitimi veren 7 üniversitenin şehir ve bölge planlama bölümlerinden her yıl 300 şehir plancısı mezun olmakta, ülkemizdeki şehir plancısı sayısı 3000'i geçmiş bulunmaktadır.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Yukarda sözü edilen konularda; şehir plan-
cıları hem kamu kuruluşların da hem de özel
sektörde çalışmaktadır.

Özel sektörde çalışan şehir plan-
lama sürecinde yukarda sözü edilen planların
yapımında planların uygulamasında ve bu
planların uygulaması ile elde edilecek projeler-
de, proje yöneticisi, koordinatörü, yüklenicisi
olarak araştırma, planlama, tasarım, danışman-
lık ve uygulama hizmetleri yapmaktadır.

Kamu sektöründe anılan çalışmalarında ka-
rar verici, onayıcı, araştırma, tasarımcı, uygula-
yıcı ve bu tür işlere yönelik proje yöneticisi ko-
ordinatörü, yüklenicisi olarak araştırma, planla-
ma, tasarım, danışmanlık ve uygulama hizmet-
leri yapmaktadır.

Araştırma

Kentsel ölçekte sosyal, ekonomik ve mekan-
sal sorunsalları saptayarak çözüm seçenekleri
üreten, modelleri öngören her türlü kentsel
araştırma bu kapsamdadır.

Çeşitli kullanımların yer seçim kararlarına
ilişkin olabilirlik (fizibilite) raporlarının hazır-
lanması, büyük yatırım kararlarının mevcut
planlarla ilişkisini ve olası etkilerini belirlemek
üzere ÇED-raporu hazırlamasında ekip elemanı
olarak çalışmak, şehir planlama meslek alanına
giren konularda bilirkişilik hizmetleri ve araş-
tırma kapsamındadır.

Proje Yönetimi

Bir plan bütünlüğü içinde finansman-
katılım ve örgütlenme modeli kapsamında her
türden kentsel projelendirmenin yapılması ve
bu projelerin uygulama aşaması dahil proje yö-
netimi hizmetlerini kapsar.

Bu kapsamda, şehir plancısı planlama ve
projelendirmesi ve farklı disiplinlerden katkı
olarak yönetmek, belirli hedeflere yönlendir-
mek, izlemek, performansını ölçmek, uygula-
maya sokmak ve uygulamada da aynı yüküm-
lülüklerle işi sonuçlandırmak olarak değeri-
lendirilmelidir.

Danışmanlık

Planlama uygulama bütünlüğü anlayışın-
dan hareketle gelişmeleri strateji ve plan deği-

şiklikleri yaparak yönlendirmek kent yönetim-
lerine, kooperatif ve benzeri yatırımcılara (de-
veloperlara) yer seçimi, araştırma, fizibilite,
çevre etkileri, örgütlenme, finansman, planla-
ma, uygulama sürecinde imar programlarının
hazırlanması konularında üretilen hizmet şehir
planlama alanındaki danışmanlık olarak adlan-
dırılır.

3) Şehir Planlama Meslek Dalında Görev Alabilecek Yakın Meslek Disiplinleri

Şehir planlama mesleği, toplumsal gelişme
ve işbölümünün sonucu, uzmanlaşmanın gereği
olarak ortaya çıkmıştır. Diğer mesleklerin geliş-
me sürecine benzer biçimde şehir planlama
mesleği de başlangıçta disiplinler arası bir uz-
manlık alanı olarak ortaya çıkmış ancak giderek
kurumsallaşan bir disiplin durumuna gelişmiş-
tir. Bir mesleğin kurumsallaşması mesleği ka-
zanma, örgütlenme, çalışma alanlarında kulan-
dığı yetkiler vb öğelerle değerlendirilebilir.

Çağdaş toplumda meslek edinmenin yolu
eğitimidir. Ülkemizde şehir planlama eğitimi ilk
kez ODTÜ'de Şehir ve Bölge Planlama Bölü-
mü'nün kurulmasıyla başlamış; 1962'de lisan-
süstü, 1967'de lisans düzeyinde mezun vermiş-
tir. Son 15 yıl içinde Gazi, Dokuz Eylül, Mimar
Sinan, YTÜ ve İTÜ ile en son Selçuk Üniversite-
si'nde yeni şehir planlama bölümleri açılmış; li-
sans ve lisans üstü düzeyde eğitim vermeye
başlamışlardır.

Şehir planlama eğitim veren 7 üniversitenin
şehir ve bölge planlama bölümlerinden her yıl
300 şehir plancısı mezun olmakta, ülkemizdeki
şehir plancısı sayısı 3000'i geçmiş bulunmakta-
dır. Bunlardan 2000 kadarı Odamız üyesidir.

Şehir planlama bölümlerinde yapılan öğre-
tim sonucunda verilen diplomada "şehir plancı-
sı" ünvanına tanınan bütün yetkileri ile birlikte
hak kazanıldığı belirtilmektedir. "Mimarlık ve
Mühendislik Hakkında Kanun" uyarınca bu-
nun, bir meslek edinme ve mesleğin uygulan-
masının kullanılacak bütün haklar olduğu açıktır.

1969 yılında TMMOB bünyesinde kurulan
Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası
(kısık adı ile Şehir Plancıları Odası) TMMOB tü-
züğüne göre, şehir planlama uzmanlık alanında
tek yetkili meslek odasıdır.

Çalışma alanları ve konuları önceki bölümlerde belirtilmiş olan şehir planlama mesleğinin mevzuatla belirlenmiş olan uygulama alanı imar planlamasıdır. Bu alana ilişkin yetkiler 3194 sayılı imar yasasının 38. maddesi ile tanımlanmıştır. Bu madde "halihazır harita ve imar planlarının hazırlanması ve bunların uygulanmasının fenni mesuliyetini, uzmanlık, çalışma konuları ve ilgili kanunlarına göre, mühendisler, mimarlar, şehir plancıları deruhte ederler," biçiminde düzenlenmiştir.

Bu alanda çalışanlara verilen yeterlilik belgeleri ise, İmar Yasası'na dayanarak 1985'te çıkartılmış olan "İmar Planlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği"ne göre Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na verilmektedir.

Şehir planlamanın salt fiziki tasarım olarak algılandığı ve kentsel tasarımın, mimari tasarımın bir üst ölçeği olarak görüldüğü 1950'lerden itibaren, kent planlama alanında konuya ilişkin kamu kuruluşlarında deneyim kazanmış mimarlara "imar planı yapma yetkisi" verilmiştir.

Ülkemizde şehir planlama mesleğinin bir meslek için kısa sayılabilecek 25-30 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Şehir planlama meslek alanında daha önce faaliyette bulunan mimarlar sözkonusu yönetmeliğe göre verilen belgelerle bugün de faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bu yetkiler, "İmar Planlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlar Yönetmeliği"ne göre, 3194 sayılı İmar Yasası'nın 38. maddesinin yanlış yorumlanması sonucunda verilmektedir. Yönetmelik "Mimarlık ve Mühendislik Hakkında Yasa ve TMMOB Yasası"nın açık hükümlerine karşın mesleki öğrenimini görmeden deneyime dayanarak usta-çırak ilişkisi içinde meslek edinilebileceği ve uygulanabileceği esasına göre düzenlenmiştir.

Şehir plancısı dışındaki meslek adamlarının şehir planlama alanında sorumluluk yüklenme anlamında yetki kullanması meslek edinmenin eğitimle elde edilen bir hak olması ve uzmanlık ayrımı ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, şehir planlamayı farklı disiplinlerle birlikte çalışma gerektiren bir süreç olarak algıladığımızda bu süreç içinde yer

alacak farklı meslek gruplarının eğitimle elde ettikleri niteliklerle bağdaşan ve yetkileri çerçevesinde hizmet üretebilmeleri, sorumluluk almaları ve yetki kullanmaları bir ekip anlayışı içinde söz konusu olabilir.

Bununla birlikte, Müellif Yönetmeliğine göre yetkili mimarların imar planlama alanında faaliyet gösterdikleri yetki kullandıkları ve bu konuda hizmet ürettikleri de bir gerçekliktir.

Şehir Plancıları Odası, bu gerçekliğin bilincinde olarak ve bu yetkilerin mevzuat içinde kullanıldığını gözönünde bulundurarak, farklı mesleklerle sahip ancak aynı alanda çalışan uzmanların bu konuda yetkili odanın mesleki düzenlemeleri çerçevesinde çalışmalarına olanak sağlamayı amaçlamaktadır. Odamız, bunun eşitsiz ve haksız rekabeti önleyici olduğu kadar, TMMOB tüzesisinin de bir gereği olduğunu düşünmektedir.

TMMOB Serbest Müşavirlik Mühendislik ve Mimarlık Hizmetleri ve Büro Tescil Yönetmeliği'nin 6/f maddesi bu durumda uygulanabilecek bir düzenleme getirmektedir.

Odamız 1993 yılında, Mimarlar Odasına kayıtlı olan ancak mimarlık faaliyeti dışında imar planlama faaliyeti yürüten yetkili mimarlara TMMOB'nin söz konusu yönetmeliğinin 6/f maddesinin uygulanması yönünde TMMOB'ninde görüşünü alarak girişimlerde bulunmuştur.

İmar planlama ihalelerinde ŞPO'ndan alınan Büro Tescil Belgesi istenmesine ilişkin uygulama İller Bankasınca başlatılmış, GAP idaresi, Belediyeler gibi kuruluşlarca sürdürülmüştür. Ancak, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın konuyla ilişkin 93/8 sayılı genelgesi, ardından da Mimarlar Odası'nın İller Bankası Genel Müdürlüğü'ne açmış olduğu davanın Ankara 3. İdare Mahkemesinde İller Bankası aleyhine sonuçlanması ile uygulama fiilen ortadan kalkmıştır.

Dava üst mahkemelerde sürmektedir. Sorunun her iki Oda arasında karşılıklı görüşlerle çözülmesi yönünde Odalararası bir komisyon kurulmuş ve daha sonra bu komisyon Ortak Daimi Komiteye dönüştürülmüştür. Komitenin çalışmaları sürmektedir.

Şehir planlamanın salt fiziki tasarım olarak algılandığı ve kentsel tasarımın, mimari tasarımın bir üst ölçeği olarak görüldüğü 1950'lerden itibaren, kent planlama alanında konuya ilişkin kamu kuruluşlarında deneyim kazanmış mimarlara "imar planı yapma yetkisi" verilmiştir.

Çukurova Bölgesi Planlama Deneyimleri

A.Saffet Atık, 1973 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. Aynı bölümden 1979 yılında bölge planlama yüksek lisansı aldı. "Çukurova Kentsel Gelişme Projesi", "Güneydoğu Anadolu Kalkınma Projesi (GAP) ve Güneybatı Anadolu Çevre Projesi (GAÇ / ATAK) gibi bölgesel ölçekli çalışmalara katıldı. Halen A. Saffet Atık Şehir Plancılar Odası ve TMMOB Yönetim Kurulu üyeliği görevlerini sürdürmektedir.

A.Saffet ATİK

Ç

ukurova Bölgesi, Ülkenin farklı bölge planlaması çabalarına sahne olmuş ender yörelerden birisidir. Bölgenin kolay okunabilir coğrafyası, ekonomik dinamizmi, hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşmesi gibi etmenlerle değişik zamanlarda planlamadan sorumlu birimlerin ilgisini çekmiştir.

Çukurova'da ilk bölge planı 1960'lı yılların sonunda sürdürülmüş ve 1970' de sonuçlandırılmıştır. İkincisi bölgesel yaklaşım ise 1980'li yılların ikinci yarısında başlatılmıştır ve günümüzde de uygulama aşaması sürdürülmektedir. Bu iki çalışma yaklaşık 17 yıllık ara ile gerçekleştirilmiştir. Bu süre içinde aynı bölge için getirilen yaklaşımların önemli ölçüde farklılaşması ilgi çekicidir. Bununla birlikte; aralarında belirli benzerliklerde bulunmaktadır.Örneğin her ikisi de Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yaptırılmış, dış kaynaklarla finanse edilmiş ve nihayet her ikisi de yabancı danışmanlık firmalarınca gerçekleştirilmiştir.

Birinci deneyim "Çukurova Bölge Planı" adını taşımaktadır. İkincisi ise "Çukurova Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi" olarak adlandırılmaktadır.

Çukurova Bölge Planı (1970)

İlk deneyim bölge planlama ve programlama açısından daha klasik yaklaşımları sergilemektedir. Planlama üç aşamalı olarak elde edilmiş ve sunulmuştur. Önce Bölgenin genel yapısı ortaya konulmuş, Plan Rapordaki orijinal ifade ile Çukurova'nın "portre" sini çizmiştir. Buna dayalı

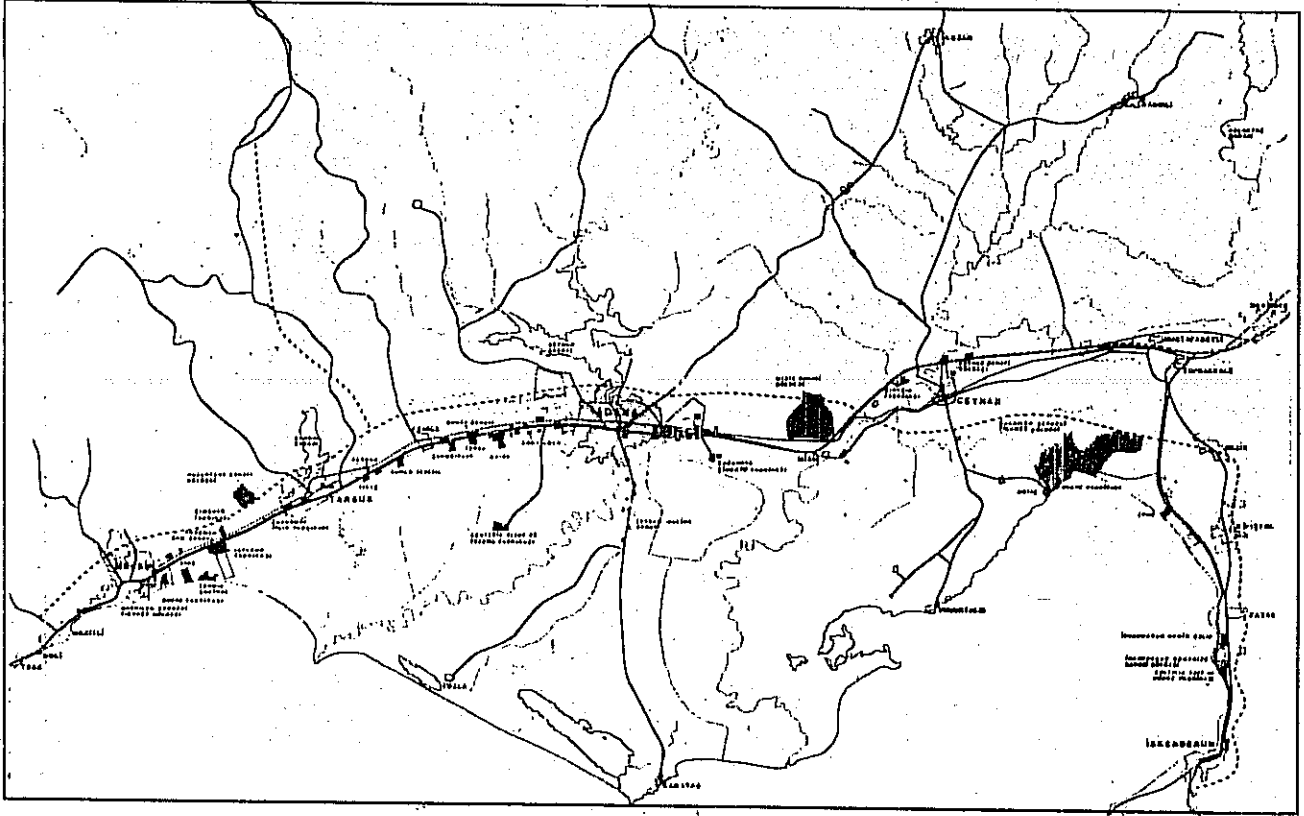
olarak elde edilen ve Adana, İçel ve Hatay illerini kapsayan Bölge Planı'nda ekonomik sektörler için genel gelişme hedefler konulmuş ve bunun sonunucu olarak bölgesel arazi kullanımı önerileri geliştirilmiştir.

1970 yılında sonuçlandırılan planın başlangıç çalışmalarını; yer küreye ilişkin veriler ve bölgesel arazi kullanımı ile insan gücü kaynakları da dahil kaynak analizlerini içeren bölgesel profilin çıkarılması oluşturmıştır. Ekonomik ve demografik gelişme tahminleri ve hedefleri bu dinamiklere bağlı bölgesel arazi kullanımları bu profile dayandırılmıştır.

Ekonomik sektörler başta tarım, imalat sanayi ve turizm olmak üzere irdelenmiş ve bunların her birisi için gelişme hedefleri saptanmıştır. Bununla birlikte, sektörlerin ilintileri bir ekonometrik modelle tesbit edilmiştir. Program hedeflerine ulaşabilmek için alt-sektörler bazında olabirlik etüdüleri ve mali kaynak analizleri yapılmış, alınması gerekli yönetsel, organizasyonel ve yasal önlemler belirtilmiş ve ayrıca gerekli teşviklerin neler olduğu saptanmıştır.

1970 planı tarımsal gelişmeye ağırlık vermiştir. Bölgenin ürün deseni çıkarılmış ve bunun gelişmesi için neler yapılması gerektiği tüm ayrıntıları ile anlatılmıştır. Bölgenin tarımsal potansiye-line bağlı olarak her bir ürün için; talep, tohum islahı, arazi hazırlama, kalite kontrolü, depolama, işleme, makine parkı ve ürün pazarlama gibi konularda ayrıntılı analizler yapılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmalarda o derece ayrıntıya inilmiştir ki her bir ürün işleme tesisinin görüntüleri kav-

ramsal olarak çizilmiştir. Bu tür ayrıntılar turizm sektöründe de yapılmış, örneğin Seyhan Gölü Turizm Kompleksi ve Karataş Marinası kavramsal proje bazında resimlendirilmiştir.

Tüm bu çabalara karşılık, 197 projesi uygulamaya geçirilememiştir. Plan öngörüsü yatırımların ülke kalkınma planında yer ve öncelik alması bunlara ödenek ayrılması, bölgesel gelişme için örgütlenmeye gidilmesi, plan kararlarının ve bunlara dayalı yatırımların izlenmesi gi-

bi konularda önemli dar boğazlar yaşanmıştır. Yatırımların programlanması bir plan bileşeni olarak görülmesine karşın, bunlar paket haline getirilememiştir.

Özellikle akçalı konulardaki yetersizlik, plan öngörülerinin sahipsiz kalışı, Bölge Planı'nı yapan kuruluş içinde bile örgütlenmeye gidilememesi ve plan kararlarının daha alt ölçeklere yansıtılamaması uygulamayı önlemiştir.

Bir örnek vermek gerekir ise, Çukurova Bölge Planı'nda 1992 hedef yılı için öngörülen yatak sayıları ile aynı yılda gerçek hayatta elde edilen yatak sayıları çok farklıdır.

Söz konusu farklılaşma bir çok nedenle açıklanabilir. Herşeyden önce, planlamada son derece ayrıntılı mali ve ekonomik analizler yapılmasına ve finansman ihtiyacının tesbitine karşın, bu yatırımları gerçekleştirmek için gerekli kaynak özel ve kamu kesimince bulunamamıştır. Bir diğer önemli etmen, bu yatırımları gerçekleştirecek ve/veya destekleyecek

Birinci Çukurova Bölge Planı bölge geneli için brüt, tarım sektörü için net ve ayrıntılı kararlar üreten bir yaklaşım olmuştur.

TABLO: 1 ÇUKUROVA BÖLGE PLANINDA 1992 YILI İÇİN ÖNGÖRÜLEN YATAK SAYILARININ GERÇEK DEĞERLERLE KARŞILAŞTIRILMASI

İller	Çukurova Bölge Planı'nda Öngörülen Yatak Sayısı (1992)	Gerçekleşen Yatak Sayısı (1992)
ADANA	16 700	2 593
İÇEL	18 800	5 936
HATAY	4 950	2 007
BÖLGE	40 450	10 536

Kaynak:1."Regional Development Program for the Çukurova-Program Development Volume II, Final Report" State Planning Organization, September 1970, Ankara 2. "Konaklama İstatistikleri Bülteni" Turizm Bakanlığı Yayını 1993/4, 1993, Ankara 3. "Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri Bülteni" Turizm Bakanlığı Yayını 1993/6, 1993, Ankara

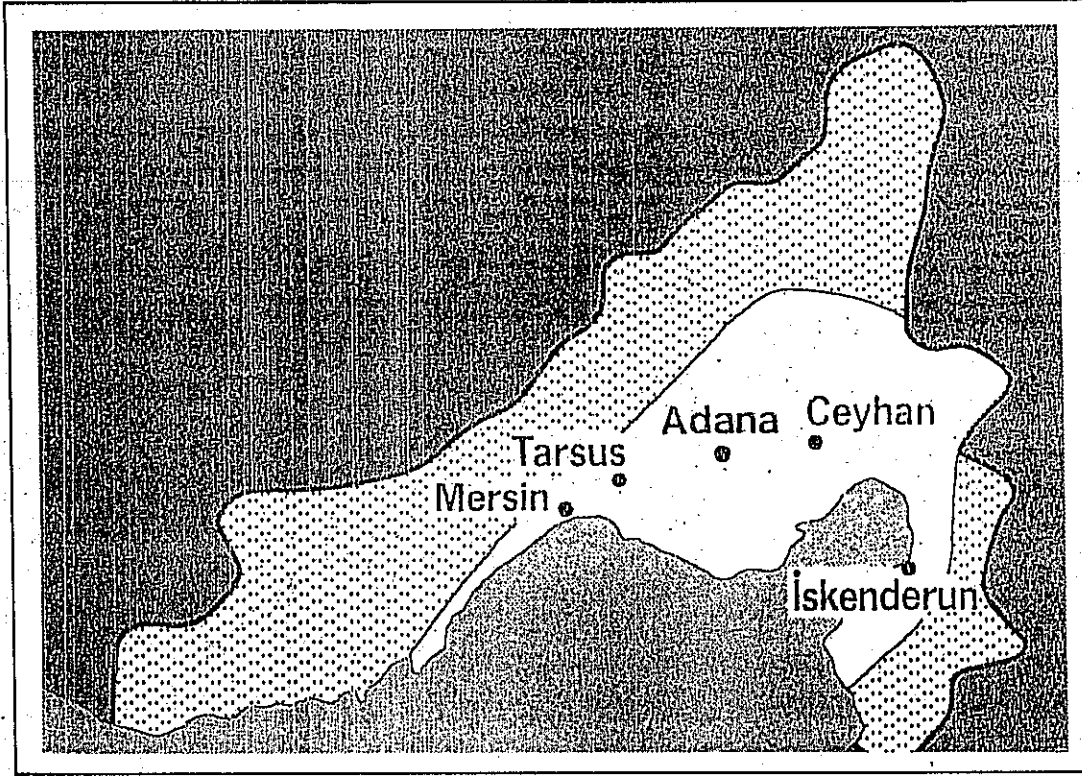
PLANLAMA
95 / 3 - 4

likte ele alınmıştır. Bu biçimi ile ikinci yaklaşım öncü özellikler taşımaktadır.

Çukurova

Kentsel Gelişme Projesinde herşeyden önce yatırımlar hem fiziki boyut ve özellikleri ile hem de mali yönleri, insan kaynağı ve organizasyonel boyutları ile ele alınmıştır. Bu nedenle fiziki projeler ve destek hizmetler olarak iki ayrı sektörde çalışmalar yapılmıştır.

Yatırım gerektiren fiziki projelerin tanınlan-

Bölgede yapılan ikinci çalışma olan Çukurova Metropoliten Kentsel Gelişme Proje'sinde ise özellikle kentsel sektörler ağırlık kazanmıştır

birimlerin belirsizliğidir.

Özetle Birinci Çukurova Bölge Planı bölge geneli için brüt, tarım sektörü için net ve ayrıntılı kararlar üreten bir yaklaşım olmuştur. Plan kararları paket haline gelememiş ve kalkınma planlarında gerektiği gibi yer alanamıştır. Diğer bir deyimle ülke kalkınma planı ile bütünleşmemiştir. Plan örgütlülüğü sağlanamamış ve uygulama sahihsiz kalmıştır.

Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi (1987)

Bölgede yapılan ikinci çalışma olan Çukurova Metropoliten Kentsel Gelişme Proje'sinde ise özellikle kentsel sektörler ağırlık kazanmıştır. Bununla birlikte; kentsel sistematik bölgesel çerçevede anlaşılmaya çalışılmıştır.

İkinci yaklaşımda ağırlığın tarım sektöründen ve dolayısı ile kırsal kesimden kentsel kesime kayması ülkede yaşanan hızlı kentleşmeye koşut olarak kentsel sektörlerin ön plana çıkmasına bağlanabilir.

İkinci projenin en önemli yanı; kentsel sistemleri bölgesel ölçekte kavramaktan öte, özellikle akçalı konularda ve kent finansmanında ülke pratiğinde pek görülmeyen yeni kavramları gündeme getirmesidir. Fiziki proje üretimi ile bunların finansmanı ve örgütlenme biçimleri bir-

ması ve öncelik sıralamasında mekansal endişeler ön plana çıkmış, bölgesel irdeleme ve karar alma süreci de bu aşamada gerçekleşmiştir. Destek çalışmalarda ise yerel yönetimlerin örgütsel yapısının ve insan gücü kaynağının geliştirilmesi, mali güçlerinin artırılması, kullanıcıların ödeme gücüne uygun proje seçimi ve yatırımların geri dönüşünün sağlanması gibi temel konular ön plana çıkmıştır.

Konut ve altyapı sektörlerinde kentsel büyümeye koşut olarak ortaya çıkacak talep ve yatırım miktarları belirlenmesi çalışmaya mekansal boyut kazandırmıştır. Herşeyden önce fiziki yatırımların tür, büyüklük ve hizmet alanı tanımlamaları için mekansal irdeleme ve karar üretimini zorunlu kılmıştır. Şu aşamada önce Çukurova Bölgesi'nin profili ortaya çıkarılmış ve gelişme dinamikleri saptanmıştır. Mevcut ve devam eden yatırımlar, sektörel gelişme eğilimleri dikkate alınarak ilk deneyimde de olduğu gibi "Bölgesel Gelişme Perspektifi" oluşturulmuştur. Bölge bazında nüfus ve işgücü tahminleri yapılarak farklı yerleşmelerde kentsel hizmetlere olan talep bulunmuş ve bunlar daha sonra "Arazi Bütçelemesi"ne esas olmuştur. Bu noktada, ilk deneyimde yapıldığı gibi fikir edinmek amacı ile, ikinci deneyimin öngörülleri de gerçek dünya değerleri ile karşılaştırılmıştır.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

TABLO: 2 ÇUKUROVA KENTSEL GELİŞME PROJESİ NÜFUS TAHMİNLERİ VE GERÇEK DEĞERLERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Kentler	Çukurova Projesi Nüfus Tahmini (1990)	Gerçek Nüfus (1990)	Gerçekleşme Oranı (%)
ADANA	990.369	916.150	92.50
MERSİN	434.403	422.357	97.22
İSKENDERUN	219.465	191.858(1)	87.42
TARSUS	210.493	187.508	89.08
CEYHAN	85.745	85.308	99.49
TOPLAM	1.940.475	1.803.181	92.93

Kaynak: 1. "Project Summary- Çukurova Metropolitan Region Urban Development Project" State Planning Organization, April 1986, Ankara
 2. "Genel nüfus Sayımı - İdari Bölünüş 1990", Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı Yayını No. 1457, 1991, Ankara
 (1) Projede yer alan yakın çevre belediyeler dahildir.

Çukurova Kentsel Gelişme Projesi kapsamında kalan Adana, Mersin, İskenderun, Tarsus ve Ceyhan'da ise söz konusu bütçenin nasıl bir arazi kullanımı deseni ile rasyonelize edileceği daha ayrıntılı çalışmalarla araştırılmış ve sonuçlar, arazi kullanımı ile şematize edilmiştir.

Tüm yatırım projelerinin seçimi, öncelik alması ve boyutlandırılması; yerel yönetimlerin büyük bir olasılıkla o zamana dek yapmadığı biçimde bir olabilirlik etüdü sonucunda karara bağlanmıştır.

Fizibilite etüdlerine; hem yerel yönetimlerin mali güçleri ve mevcut yatırım programları araştırılmış ve hem kullanıcıların ödeme güçleri ve yatırımı geri ödeme imkanları irdelenmiştir.

Planlama ve mühendislik projelendirilmelerinde; bütün standart ve kriterler anılan çalışmalarının bulguları ile tutarlı biçimde geliştirilmiştir. Kentsel yatırım hacmi; yerel yönetimlerin ve kullanıcı kütlenin harcama ve alım gücüne bağlı olarak belirlenmiştir.

Çukurova Kentsel Gelişme Projesinde; sermaye yatırımları olarak öngörülen projeler proje kentlerine göre değişmektedir.

Konut sektörüne ilişkin olarak; Adana'da, Mersin'de, İskenderun'da ve Tarsus'da "Yeni Kentsel Gelişme Alanları", "İmarsız Konut Alanları İslahı ve Yönetimi Programları", Ceyhan'da ise sadece "Yeni Kentsel Gelişme Alanları Programları" geliştirilmiştir.

Kentsel altyapıya ilişkin olarak;

Su Temini Projeleri; Adana, Mersin, Tarsus ve Ceyhan'da,

Pis Su Arıtma Projeleri; Adana, Mersin, Tarsus, İskenderun ve Ceyhan'da,

Yağmur Suyu Drenajı Projeleri; Adana, Mersin, Tarsus, İskenderun ve Ceyhan'da,

Katı Atık Projeleri; Adana, dışındaki dört belediyede "Katı Atık Yönetimi" projeleri,

Yol ve Kavşak Düzenlemesi Projeleri de; Ceyhan dışındaki dört belediyede üretilmiştir.

İkinci Çukurova deneyiminde; ilkinden farklı olarak hemen her yatırımın finansmanı sağlanmış ve alınan kararlar bir öneriler dizini olmak yerine, eylem programlarını oluşturmuştur. Proje uygulamasında dış kaynaklı finansmanın yanı sıra, merkezi ve yerel yönetimlerin kaynakları da kullanılmıştır. Proje sahibinin Devlet Planlama Teşkilatı olması merkezi kaynakların projeye tahsisinde kolaylıklar sağlamıştır. Bu nedenle ikinci yaklaşım bölge planlamasından çok adına uygun biçimde Kentsel Geliştirme Projesi niteliği kazanmıştır.

Çalışmalarda ağırlık kentsel gelişmeye ve yerel yönetimlerin iyileştirilmesine verilmiştir. Proje alanlarının tanımlanmasında da bölgesel ölçütlerin kullanıldığı da söylenemez. Mekansal boyut sadece kentlerin yayılma ve altyapı servis alanlarının belirlenmesinde kullanılmıştır.

Bununla birlikte; kentsel yatırımların önceliklerinin saptanması, altyapı-arazi kullanım ilişkilerinin kurulması, mühendislik projelerinin bu ilkeye göre boyutlandırılması ve yatırımların geri dönmesi konularında Türkiye'de pek yaygın olmayan yaklaşımlar Çukurova Projesi ile gündeme gelmiştir.

Bu yeni ve ülke yerel yönetimlerin pratiğinde olmayan, yaklaşım ile yerel kaynakların eritilmemesi amaçlanmış ve götürülen hizmetin bedelinin alınması sağlanarak yerel kaynakların gelecekte yeni yatırımları yaratabilecek biçimde geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Bu noktada Projenin destek çalışmalarına değinmek gerekmektedir. Belediyelerin mali gücünün artırılması, bilgisayar ortamında maliyet muhasebesine geçilmesi ve belediyelerin özellikle yatırımcı birimlerinde maliyet merkezlerini kurulması, örgütsel yapısının güçlendirilmesi ve insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi destek programlarının temel bileşenlerini oluşturmuştur.

Fiziki yatırımlara destek çalışmalar birlikte yürütülmüştür. Böylece projede görev alanlar ile yerel yönetimlerde çalışanlar farklı bileşenlerin bütünleşmesini proje üretim aşamasında yaşa-

İkinci Çukurova deneyiminde; ilkinden farklı olarak hemen her yatırımın finansmanı sağlanmış ve alınan kararlar bir öneriler dizini olmak yerine, eylem programlarını oluşturmuştur.

nuşlardır. "Maliyet Muhasebesi", "Kullanıcının Ödeme Gücü", "Yatırımın Geri Dönüşü" ve "Uygun Tasarım Standart ve İlkeleri" gibi kavramlar ülke gündeminde tartışılır olmuş ve "Kentsel Proje Yönetimi" gibi önemli bir konuda aşamalar kaydedilmiştir.

Çukurova Projesinin büyük bir olasılıkla en büyük yararını da bu bileşenler oluşturmuştur. Projenin başlamasından bu yana yaklaşık 9 yıl geçmiştir. 120 milyon ABD\$ yatırım programlanmış ve bunun önemli bir kısmı gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte; kent yönetimi ve projelendirilmesinde ülkeye kazandırılan yeni boyutlar fiziki yatırımların kazanımından daha fazladır.

Çukurova Deneyimlerinin Karşılaştırması

Bölge'de gerçekleştirilen her iki yaklaşım farklı yaklaşımlar ve çözümler geliştirilebileceğini göstermektedir ve planlama esnekliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Üzerinde durulması gereken bir nokta, bölge planlamada kaynak kullanımı ve açık konuların önemidir. Plan önerisi yatırımlar için belirli kaynak oluşturulamayan, sadece yol gösterici olarak üretilen planların gerçekleşme oranı ile finansmanı sağlanmış ve ülke kalkınma planları yatırım programlarına girmiş plan kararların gerçekleşmesi oranı arasındaki fark birinci ve ikinci Çukurova deneyimlerinde açıkça görülmektedir.

Gözönünde tutulması gereken bir başka nokta; planlama ve uygulamayı yürütecek, izleyecek, başarı düzeyini ölçecek ve gerekli yönlendirmeleri yapacak örgütlenmelerin önemidir. İkinci Çukurova planlamasını örgütlenme düzeyi ilkine göre çok daha gelişiktir. Planlama çalışmalarında, hem proje hazırlık aşamasında ve hem de uygulama aşamasında yukarıda sıralanan temel görevleri üstlenecek bir birim oluşturulmuştur. İkinci Çukurova pratiğindeki örgütlenme biçimi günümüz GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin ilk nüvesine de örnek olmuştur. İlk deneyiminde ise söz konusu örgütlenmeye sadece plan elde edilme aşamasında gidilmiştir.

Yerel birimlerin bölgesel karar alma sürecindeki konumları, rolleri ve yükümlülükleri bir başka önemli tartışmayı açmaktadır. Çukurova'da her iki planlama da merkezi hükümet birimleri tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk planlamada yerel yönetimlerin süreç içinde içerilme biçimleri tam olarak bilinmemektedir. İkincisinde ise yerel yönetimler, yaklaşımın niteliğinden de ötürü fiziki yatırım projelerini onaylanması aşamasında ve destek projelerin de günlük hayata geçirilmesi sürecinde dolaysız olarak içerilmiş-

lerdir. Bu süreçte bir takım önemli darboğazlar yaşanmıştır.

Bununla birlikte; yerel yönetimler tarafından onaylanan projelerin çok daha önemsenerek uygulandığı açık bir gerçektir. Bundan daha da önemlisi İkinci Çukurova çalışmasında gündeme gelen yeni kavramların yerel yönetimlerce benimsenmesi durumunda bunların yerel yönetimlerin diğer projelerinde de uygulandığı bilinmektedir.

Bölge planlamasının örgütsel boyutu kuşkusuz bu örneklerin ötesinde daha kuramsal ve daha kurumsal olarak tartışılmalıdır. Bölgesel çalışmaların, hangi otorite tarafından gerçekleştirileceği sorula gelmiştir. Bölge planlamanın merkezi idare mi yoksa yerel yönetimlerce mi yürütülmesi gerektiği tartışılmaktadır. Planlamanın ölçeği her iki seçeneği de olanaklı kılmaktadır. Tercih edilen seçenek ülkenin genel yönetsel yapısına ve planlamanın kurumsallaşmasına göre değişmektedir. Türkiye'de bölge planları merkezi otorite tarafından elde edilmektedir. Hemen hiç bir karar alma sürecinde yerel yönetimler içerilmemektedir. Ancak günümüzdeki gelişmeler bu pratiğin değişmesi gerektiği yönündedir. Türkiye'nin yaşadığı deneyimler de yerel yönetimlerin karar sürecine katıldığı planlamaların daha başarılı olduğunu göstermektedir.

Tartışılması gereken önemli bir diğer konu; bölgesel çalışmaların planlama katmanları içindeki görece konumudur. Bölge planlama, ülkesel planlama ile nasıl bütünleşecektir? Farklı planlama düzey ve ölçekleri arasında karar ve bilgi akımı nasıl sağlanacaktır? Yıllardır gündemde olan bu sorulara Türk planlama deneyimlerinde yanıt bulunamamıştır. Ölçeği, konusu, örgütlenme biçimi ne olursa olsun bölge planlarının önerileri ülke kalkınma planlarına gerektiği biçimde girememiştir. Bu genel kanı; yatırım paketleri yıllık programlara kısmen giren ikinci Çukurova projesini de içermektedir.

Öte yandan, bölge planları ile getirilen önerilerin özellikle fiziki plan kararlarının daha alt ölçeklere yansıdığı da söylenemez. Bu durum ülke planlama sisteminin kurumsallaşmamasının doğal sonucudur. Birbirlerinden kopuk, farklı ölçekler itibarı ile birbirlerini tamamlamayan, karar alma ve uygulanma süreçleri bütünleşememiş, değişik otoriteler tarafından elde edilen ve örgütlenme biçimleri çeşitlilik gösteren planlama pratiğinden başarı beklemek fazla iyimserlik olacaktır. Bu değerlendirme her iki Çukurova deneyimi için de geçerlidir.

Bilgisayar Destekli Kent Planlaması

Bilgisayar ile Sudenburg Mahallesi (Almanya/Magdeburg Kenti) Örneğinde Kentsel Çözüm Önerisi

Çeviren: Bayar Çimen

Ulrich MEYER
DBZ (Deutsche Bauzeitschrift) 5/1995 s. 147-154

Yapı alanlarının çoğu 19. yüzyıldan kalan Magdeburg Kenti'nin (Almanya), sokak üstü hiçbir kullanımın (Straßenzuge) kalmadığı Sudenburg mahallesi bir an önce yenilenmek istenir. Diğer boş alanlar, terkedilmiş yerleşim alanları, ticaret ve endüstri bölgeler, parklar ve yerleşim alanlarının da ivedilikle yenilenmeye ihtiyacı vardır. Bu nedenle Magdeburg Belediyesi, bir mimarlık ve şehir planlaması bürosundan (Darmstadt) mahalle yenilenmesine dair bir çözüm önerisini, yapı alanı 200 hektar civarında olacak ve en kısa sürede teslim edilecek şekilde ister.

25 çalışanıyla, 10 yılı bilgisayar olmak üzere, 20 yıldan beri hizmet veren büroda, kent planlaması ve mimarlık hizmetleri eşit oranda dağıtılmıştır. Büroda bilgisayar kullanmanın faydası kendini, yarışmalarda, kısa sürede gerçekleştirilen etkin çalışmalarda gösterir. Plancıya verilen planlama dokümanları genelde ya eksik; ya kötü ya da aşırı bilgi yüklü olduğu için yapılacak ilk şey sayısal (dijital) bilgileri tesbit etmektir. Bilgisayarda kolayca yapılan bir elemeye gerekli bilgiler bilgisayara (CAD) yüklenirken, gereksiz bilgiler dışarıda bırakılır. "Kurşun kalem"le çizilmiş geleneksel plan taslağı, dijital karta monte edilir.

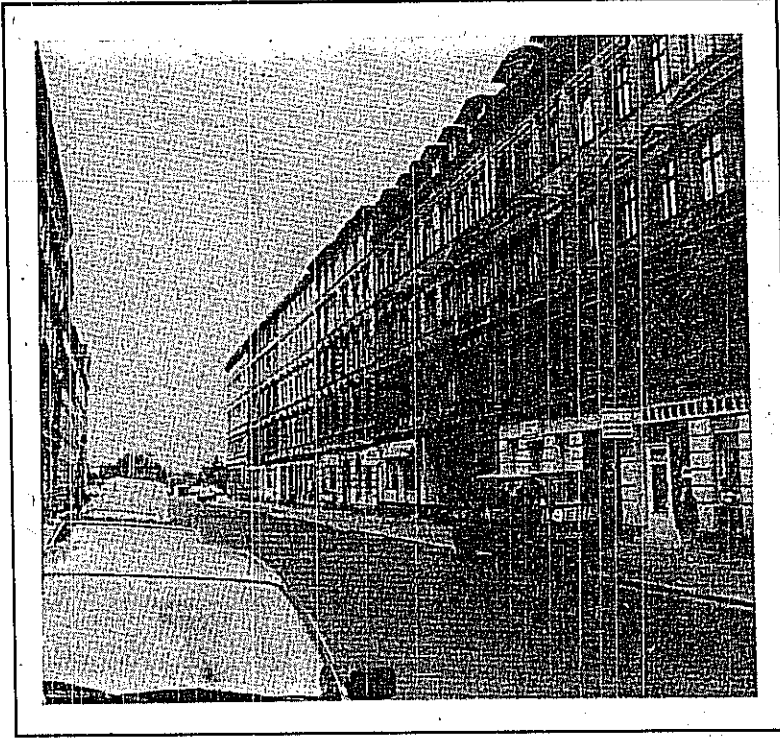
Etkili Bir Çalışma Biçimi

Bu bölgenin çerçeve planları, imar planları ve yapı ruhsatları daha önceden hazırlanmış olduğundan, mahallenin yenilenmesine dair çözüm önerisi için çok kısıtlı bir zaman verilmiştir. Zaman baskısına rağmen Darmstadt'li büro böylesine karışık bir işi, bilgisayarın (özellikle konuyla ilgili düşüncelerin olgunlaşma sürecindeki) desteğiyle kısa zamanda başarır.

Tarihi Gelişmenin Arkasında Yatan Nedenin Yansıdığı Yapı Düzeni

Bir kent planının geliştirilmesinde, o kentin tarihinin çok önemli yeri vardır. Kentsel yapı tarihsel yönlerinin dikkate alınmasıyla anlaşılır ve önem kazanır. Sudenberg mahallesi, kuruluşundan bu yana önemli gelişmeler yaşamıştır. Bu gelişmelerin niteliği ve niceliği, şimdiki durumun, tarihi mahalle ile üst üste çakıştırılmasıyla en iyi şekilde anlaşılabilir. Bu tür bir çalışma örneği 1840-1918 yılları arasındaki planlar için alışlageldiği (konventionell) (yani paftalara renkli folyelerin yapıştırılması) gibi yapılırken, bilgisayar bu tür bir plan şemasını şık bir kolaj biçiminde ekranda gösterir.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Kent Bütünlüğüyle İç İçe Girmek

En önemli ve merkezi sorunlardan biri, bir mahallenin (kent parçasının) kent bütünüyle olan ilişkisindeki anlamıdır.

Kullanıcı dağılımına, mahallenin yapı düzenine (strüktürüne), yeşil alan ve trafik bağlantılarına göre pek çok plan yapılır. İşte burada bilginin görsel sunumu önem kazanır. Sunuşta ise önemli olan tüm kentsel niceliklerin görülerek, belirli bir parsel üzerinde enformasyon ifadesinin daha iyi vurgulanmasıdır. Şehir planlaması kentin bütününe baktıktan sonra, sadece bir mahalleyle yoğunlaşarak, onu bütünün dışına alır. Özenli bir çalışmadan sonra, tek tek yapıları içine alan bir mevcut alan tesbiti yapılır. Bu tesbite trafik, yeşil ve boş alanlar, kullanım alanları (konut, ticaret vb) ve yapının ideolojik ve değersel karakterleri de dahildir. Bu çalışmanın sonunda, çalışma sahibi çok sayıdaki bilgiyi ekranda, somut ve açık biçimde görür. CAD sistemi içinde hazır olan çizgi ve semboller yardımıyla, karışık olan planlar, basit biçime indirgenerek ekranda görülebilir. Bir bilgi ağına bağlı olan CAD sisteminde, genel plan sembollerinin yanısıra, sırf nazım planına yönelik semboller de geliştirilmiştir.

Bir bilgi ağına bağlı olan CAD sisteminde, genel plan sembollerinin yanısıra, sırf nazım planına yönelik semboller de geliştirilmiştir.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Kullanıma, Trafiğe, Boş ve Yeşil Alanlara ve Kentin Şekline Yönelik Analiz

Bilgilerin değerlendirilmesi ve mevcut alan kullanımlarının üst üste çakıştırılmasından sonra, şimdiki durumun analizi ortaya çıkar. Planların dijital hazırlanışı, plancıya, toplanmış bilgileri çok çeşitli biçimde sunma imkanı sağlar. Bu tarz ve biçimle, kullanım ihtilafları, problem alanları ya da gelişme potansiyelleri rahatlıkla görülebilir. CAD yardımıyla herşeyden önce tipik bir ilişkiyle karşı karşıya kalınır : Sudenberg mahallesinde yapıların yaşları arttıkça, onların kötü kullanımı ve boş kalma ihtimali artmaktadır. Bu arada kullanım ihtilafları olan alan (konut-trafik, konut-ticaret), rezerv alanlarını da içine alarak, amaç dışı kullanılan alanlar olarak ortaya çıkar.

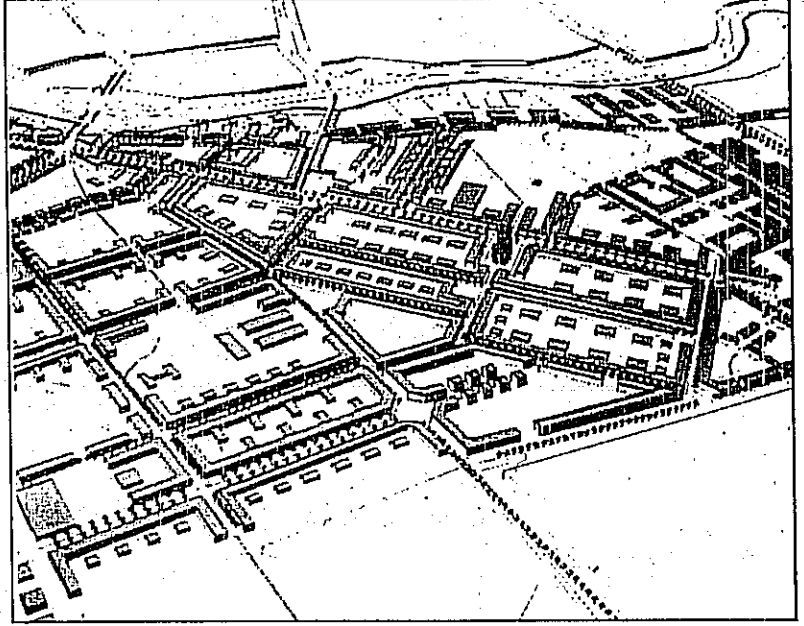
Analizden Çözüm Önerisine (Konsept'e)

Analiz sonuçları, kentin gelişimiyle ilgili çözüm arayan tarafları gelecekteki gelişme hedeflerini formüle etmek için yönlendirir. Buna göre Sudenberg mahallesi, kentin çekirdeğindeki fonksiyonların yüklerini, gittikçe artan bir biçimde üstlenecektir. Sudenberg ve ona benzeyen diğer mahalleler, kentsel yapılanmaya kenetlenmelidir. Mahallerde geliştirilecek bisiklet ve yaya yolları, özel otomobil trafiğini en aza indireyecektir. Kenti rahatlaştıracak diğer önlemler ise, bu mahallelerdeki konut alanları yeşil ve boş alanların kullanıma açılmasıdır. Kentle kurulan tüm yeni bağlantıların yanısıra, Sudenberg mahallesinin kendi karakterini koruması için önlemler alınır. Mahallenin gelişim çözümü, kesin düzenleme kararlarını getirir. Çözüm ekranda 1:2000 ölçekli ve renkli kentsel plan maketi biçiminde dijital olarak (3D Modeliyle) gösterilir.

Bilgi Bankasındaki Bilgiler

Planların dijital olarak hazırlanması kent planlamasıyla ilgili bilgileri barındıran bir bilgi bankasının donatımına olanak sağlar. Bu çok önemli bir planlama yardımcıdır. Bloklama

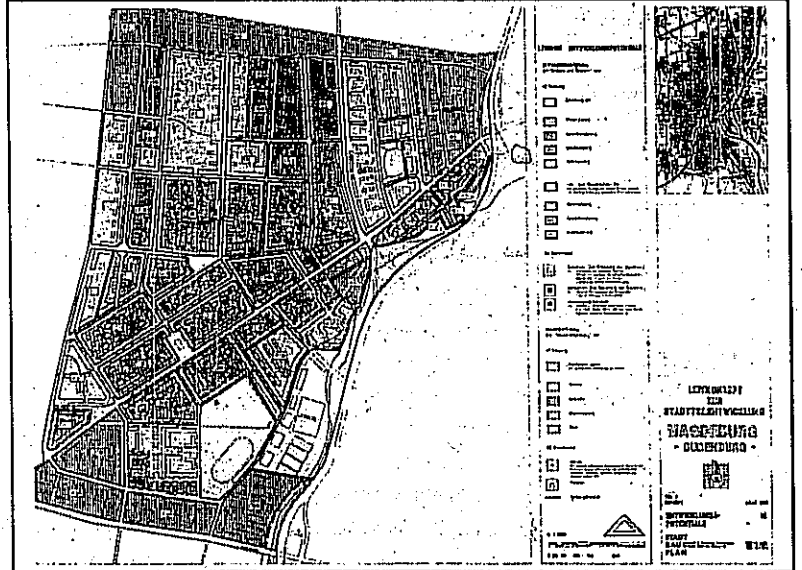
işlemleriyle, alan miktarlarını ekrana çağırarak; yapılaşmış alanlarla, yapılaşmamış alanlar veya brüt mevcut kalan alanlarla, farklı kullanımların olduğu planlanan kapalı alanlar arasındaki ilişki görülebilir. Mahallenin geliştirilmesine dair aranan çözümde, niteliksel bilgilerin yanı sıra, niceliksel bilgiler de yani beklenen nüfus artışı, rahat bir trafik ve yan tesisleri için gerekli alanlar (vb) büyük önem taşır. Örneğin kullanımların yer değiştirilmesiyle ortaya çıkabilecek sonuçlar, değişiklikler tahmin edilebilir. Böyle bir durumda, grafiksel bilgilerle desteklenen bilgi bankası, sanki rüşvet verilmişcesine hemen yardıma koşar. Konut alanlarında gereken yan tesis alanlarının, mevcut durumla karşılaştırılmasında bilgisayarın değeri anlaşılır. Mahallenin geliştirilmesine dair çözümün niceliksel, herşeyden önce mali yanı, burada açıklık kazanır.

Kentin belirli bir mahallesi için toplanan dijital bilgiler, pekala diğer mahallelerin planlanmaları için ilgi odağı olabilir. Bu proje (Sudenburg Mahallesi) için, toplam olarak 100 MB'lık bilgi akımı kullanılmıştır.

Kent planlamasındaki planlama bölgele-ri, bina planlamasındaki bölgelerden daha büyüktür. Bu nedenle ekranın ve grafik kartının yeterli kapasitede olması önemlidir. 1/500 ölçekli bir plan, büyük bir ekranda (21 Zoll Diagonal), 2,5 hektarlık bir alanı gösterebilir.

Bilgisayar ücretleri, geçen yılları oranla oldukça düşerken, kapasiteleride aynı oranda artmıştır. İyi donatılmış bir büro için tahminen 20.000 DM'lık bir yatırıma ihtiyaç vardır. Buna plotter, dijital tablası ve yazıcının fiyatları dahildir. Bir CAD programı için ise 15.000 veya 20.000 DM gerekmektedir.

Kentsel Mekanın Üretimini Anlamada Toplumsal Ekonomi Kuramı Merkezli Sermaye Birikim Süreci Yaklaşımının Sağladığı Olanaklar - 2

Funda ALTINÇEKİÇ - Sezai GÖKSU

Funda Altınçekiç
DEÜ Şehir ve Bölge
Planlama
Bölümünde 1985
yılında lisans, 1989
yılında yüksek lisans
eğitimi tamamladı.
Halen aynı bölümde
araştırma
görevlisidir.

Doç. Dr. Sezai
Göksu, 1980 yılında
ODTÜ Şehir ve
Bölge Planlama
Bölümünde lisans
ve 1982 yılında
yüksek lisans
eğitimi tamamladı.
1987 yılında DEÜ
Şehir ve Bölge
Planlama
Bölümünden
doktora derecesi
aldı. Halen aynı
bölümde öğretim
görevlisidir.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Ikinçi Dünya Savaşı sonrası gelişen yeni ideolojik yapılanma, kuşkusuz tüm dünya ülkelerini yeni seçmelerin içine sokmuştu. Bir yandan yeni kalkınma/büyüme paradigmaları ve bunlara ilişkin yeni toplumsal örgütlenme ve işleyiş modellerinin oluşturulması, öte yandan da yeniden kurulan sermaye birikim düzenlerinin meşruiyetinin sağlanması işlevini devletin 'modern' görevleri içine katma çabaları, dönemsel değişime ilişkin çarpıcı ipuçları olarak görülebilir.

Geçmiş birikim düzeninin bazı alanlarda restorasyonu, bazı alanlarda tasfiyesi olarak yorumlanabilecek bu yeni 'durum' karşısında ulusal ölçeklerde ortaya konulan uyum ve eklemleme düzeyleri, stratejileri de kaçınılmaz biçimde ciddi farklılıklar temelinde gelişmeliydi. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir grup ülke uluslararası yeni düzenlemeyle eklemleme talebini; dış ticarette liberal tutum, dış kaynaklara dayalı kalkınma stratejileri ve bu seçmelerin de katkısıyla oluşan dış açıkları kapatmaya yönelik ithal ikameci sanayileşme çabalarıyla uygulamaya koydu. 1951 Demokrat Parti iktidarı dönemiyle somutluk kazanan bu seçme doğrultusunda, ulusal sermayenin yapısal dönüşümünü gerçekleştirecek tek sektör olan tarıma müdahale kaçınılmazdı. Bu müdahale ile, ülkede tarım kesiminde yoğunlaşan emek ve sermayenin yapısında ve yerleşik ilişki şemasında varolan mevcut çelişkiler, giderek ciddi yarılmalara dönüşerek hem tarım kesimi, hem de kentsel alanlarda dönemin hedef çerçevesiyle uyumlu biçimde köklü değişimleri nedenledi.

Değişimin sermaye birikim düzeni açısından kentlere yansıyan en çarpıcı sonucu, sermayenin emeğin yeniden üretim süreçlerinin 'kentleşmeye' açıkça endekslenmiş bir yapı kazanmasıydı. Bu dönemden başlayarak, kentsel arsa rantına yönelik kontrol ve el koyma biçimleri, zamanla, tüm toplumsal kesimleri 'katılım fırsatı' sağlayan bir meşruiyet zenini kazandı. Bu durum, gerçekte, kentlerin mevcut toplumsal topoğrafyasında oluşacak değişimlerin de habercisiydi. Özellikle büyük kentlerde gecekondu, kaba bir yorumla, kentsel alanları 'işgal ettiler.' Başka tür bir ele alışla ise, gecekondu, ulusal ölçekli yeni sermaye birikim düzeninin tam da 'olmazsa olmaz' bir bileşeni idiler. Sonuçları ağırlıklı büyük kentlerde gözlenen bu yeniden yapılanma sürecinde her kent, gecekondu olgusuna karşı, kendi yerel dinamikleri ile şekillenen 'potansiyel olanaklar' sundu.

Gecekonduyun en yoğun biçimde yaygınlık gösterdiği 1960'lar sonrasında, İzmir kentinde de gecekonduların yerleşik bir yapı kazanmasına 'olanak yaratan' üç temel unsur bulunmaktaydı;

. *kentin, gerek içinde gerekse çeperlerinde yer alan, kontrol dışı kalmış oldukça büyük miktarda hazine arazisi stoku,*

. *başlangıçta, özellikle merkezde yığılmış olan ve nitelikli emek gerektirmeyen, çok sayıda küçük imalat birimleri,*

. *müdahale yetkisinin bir tür ifadesi olan belediye sınırları konusunda bir türlü netleşmemiş on üç ayrı parçadan oluşan 'çevre belediyeleri' olgusu.*

Sözkonusu bu üç yerel faktörün de katkısıyla,

1950'lere kadar neredeyse Osmanlı'dan devralınan kentsel şemadaki artık-izlerin üzerinden yürüyen bir kentleşme pratiği gösteren kent, bu yıllardan başlayarak kendine yeni izler yaratmaya başladı. Bu durum gerçekte, İzmir kentine yönelik ikinci önemli kentsel müdahale anlamına geliyordu.

'Olası' diğer birçok gelişme şeması seçeneğini safdışı bırakarak, yeni bir gerçeklik oluşturma gücüne/kategorisine sığrayan gecekonduların kente yönelik bu türden bir müdahalesi, onların 'öteki' olma pozisyonuna karşın, oldukça stratejik kent parçalarına elkoymaları açısından önemliydi. Yerleşimlerini tartışma gündemine getirecek birçok gerekçe içinden sadece, konunun kentsel ranta endeksli şu iki boyutundan söz etmek yeterli olabilir;

Osmanlı'nın son dönem ilişkileri sonucu vurgu kazanmış biçimiyle "tek merkezli" gelişen ve bu tek güçlü merkez yapısı kırılmayan bir kentte, gecekondu, hemen herşeyin yeniden üretim, dağıtım ve paylaşım kontrolünün bir ifadesi olan kent merkezine en yakın konumlardaki hazine arazileri üzerinde yer seçtiler, ve.

Gecekonduların yer seçtiği arazi parçalarının kuşatan kentsel çevre, çoğunlukla her türlü teknik ve sosyal altyapı gereksinimleri bir biçimde oluşturulmuş ve Osmanlı'nın son dönem artık-izleri ile dönemin sınırlı planlama çalışmaları doğrultusunda geliştirilmiş bölgelerden oluşuyordu.

Gecekondu, o günlerde 'öteki olmanın rasyonellerine' dayalı olarak geliştirdikleri bu tür yer seçim kararlarıyla, İzmir kentinde gelecek dönemlerde yaratılması olası diğer kentsel gelişme şemalarının biçim ve niteliğinde, yapısal ölçekte bağlayıcı hatta belirleyici eşikler sunmuş oldular. Sözü edilen 'eşik' kavramı ile anlatılmak istenilenin netleşmesi için kentin şu temel özelliğinin vurgulanması gerekiyor. Soyutlanarak ifade edilebilir ise, İzmir kenti etrafı dağlarla çevrilmiş bir çanak olarak düşünülebilir. Bu tür bir verili durumda, hem kamusal hem de özel nitelikli hedef rasyonelleri açısından, öncelikle çanak içi yapılanmaya ağırlık verileceği açıktır. Bu ise, mutlak anlamda değilse bile, gelişme olanakları, doğa, piyasa ve yaygın sermaye yapısı tarafından belirlenecek bir sınırlılığın ifadesi olacaktır. Gelişme olanaklarını yönlendiren eşikler bu üç unsurun karşılıklı etkileşimine dayalı bir esneklikle değerlendirildiğinde, İzmir'in kentleşme pratiğinde yer alan dönüşüm yaratıcı müdahaleler,

daha açıklıkla anlaşılır hale gelmektedir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde gerçekleşen dönüşüm yaratıcı ilk müdahale ile başlayan yapılanma süreci, daha önce de aktarıldığı gibi ağırlıkla ülkenin makro siyasi-ekonomik ilişkileri sonucu şekillenmişti. Kıyı ve liman olgusuna endeksli gelişen bu süreç, kuşkusuz bugünkü anlamda biçimlenmiş bir planlama olgusu ve kuramsal yapısı aracılığıyla oluşmadı. Dönemin bölgesel ölçekte tariflenen sermaye birikimi düzeni, bir toplama merkezi olarak işlev yüklenen İzmir kentindeki olası mekansal-kentsel yapılanmaya çok sayıda girdi yarattı. Özellikle yabancı sermayenin birikim hızını arttırmayı hedefleyen bir dizi kentsel yatırım, diğer kentsel fonksiyonların yerleşiminde de belirleyici işlevler yüklen-di. Kuşkusuz bu da bir tür planlama olarak değerlendirilmelidir.

1950'li yıllara kadar sözü edilen bu şemadan çok da sapma göstermeyen kent, 1960'lı yıllarla birlikte patlama yapan gecekonduların yarattığı müdahale ile ikinci dönüşüm sürecine girecektir. Geçmiştekenden farklı olarak, bu kez gecekondu, ülkede kurumsal yapılanması oluşturulmuş bir planlama mekanizması ile karşı karşıyadır. Ülkede yeniden yapılandırılan birikim düzeninin 'beklenmeyen' bir sonucu, 'arızası' olarak nitelenen gecekondulaşmanın, gerçekte aynı zamanda, yeni birikim düzeninin arızalarını 'telafi' edebilen bir kategoriye oturduğu gerçeği gözden kaçır. Atlanan bu gerçeklik nedeniyle ki, gecekondu olgusunun kentleşmeye girdi oluşturacak yaygınlaşma gücü ve hızı görülemez, gecekonduyun toplumsal meşruiyeti kurulamaz, gecekondulaşma süreci planlamanın kurumsal sınırları dışına düşer ve büyük kentlerimizdeki nüfusun neredeyse %60'lara varan bölümü barınma sorununu gecekonduyla çözer hale gelir.

Gecekondu bir kentleşme pratiği ile, yerleşik yasal mekansal-toplumsal temsil şeması ve bu şemanın oluşum mekanizmalarında, bir yandan mekansal bir sorunla karşı karşıya kalındığı doğrultusunda toplumsal normlar yaratılırken, bir yandan da yaratılan bu arızanın zamanı geldikçe giderilmesini sağlayacak olası telafi süreçlerine yönelik arayışlar dönem dönem gündeme çıkarılmaktadır. Bugünlerde giderek yaygınlık kazanan söylem, sözkonusu arızanın telafisi adına, doğrudan arıza yaratan gecekonduyun kendisine 'piyasa temelli' umut göndermeleri yaparak bir çıkış bulma yolunu seçmiştir. Gecekondu

Olası' diğer birçok gelişme şeması seçeneğini safdışı bırakarak, yeni bir gerçeklik oluşturma gücüne/kategorisine sığrayan gecekonduların kente yönelik bu türden bir müdahalesi, onların 'öteki' olma pozisyonuna karşın, oldukça stratejik kent parçalarına elkoymaları açısından önemliydi.

Yayılmanın sınırlarının piyasa rasyonelleri ile tanımlandığı koşullarda, bu koşullar ile uyumlu çalışmayan projelerin karşılaşılabileceği sonuçlar ile ilişkili çarpıcı veriler de oluşmuş durumda bugün.

yoluyla tüketilen kentsel alanların 'yeniden kazanımına yönelik yenileme' söylemine çok kapsamlı işlevsellik kazandıran, ağırlıkla bu tür bir ele alışır.

İzmir kentinde, giderek planlamanın kurumsal öncülüğü eşliğinde yaygınlık kazanan bu yaklaşıma, yoğun biçimde uygulama alanı yaratma çabalarını kavrayabilmenin temel yolu 1980'li yıllara dönüş yapmaktan geçiyor. Ülkenin kalkınma paradigmalarında, Cumhuriyet ile başlatılan resmi söylemden en ciddi kopuşu simgeleyen bir dönem olan 1980 sonrası, planlama çevresinde, ağırlıkla dönüşüme uğrayan kentsel yapılanma süreçleri ile gündeme geliyor. Gerçekte, yeni bir birikim düzeni kurma çabalarının mekansal sonuçları olmak açısından, karşımıza çıkan yeni kentsel yapılanma süreçleri oldukça önem taşıyor. Ancak, bu yapılanma süreçleri kapsamında en az bunun kadar önemli olan bir başka temel tartışma odağı daha var. O da şu;

Yeni birikim düzeninin monetarist politikalar yardımı ile kurulmaya çalışıldığı bu dönemde, kentlerde, uluslararası finans kurumlarının öngördüğü istikrar paketleriyle çok da uyumlu olmayan bir talep patlaması yaratılır. İç piyasada mal ve hizmetlere yönelik talebin durma noktasına geldiği bir koşulda, devlet kredileriyle de desteklenen konut sektöründen çıkış bulacak bir pazar hareketlenmesi yaşanır. Özellikle kooperatifleşme yoluyla kurulan büyük toplu konut alanları, bulunabilen kamu arazileri üzerinde bir bir yükselir. Hemen tüm kentler yeni bir müdahale ile karşı karşıyadır. 1950'lerde tarım sektöründen çıkış bulan arayışlar, 1980'li yıllarda kentleşme süreçlerine başvurmaktan geri kalmaz. Planlamanın ağırlıkla, alınan makro kararlar ve oluşan yerel talepler arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik 'aracı konumu', yasal düzlemde yapılan değişikliklerle de iyice pekiştirilir.

İzmir, bu süreç ile oldukça yakından tanışan bir kent durumundadır. 1980'lerden başlayarak kent, çanağın yamaçlarına doğru tırmanışa geçecek ve gecekondulu kentleşme pratiği yerini, toplu konuttan ivmelenen bir kentleşme pratiğine terkedecektir. Kentsel gelişmeye aday potansiyel son alanlar da, toplu konutların yapılanmasıyla tükenecektir. Ne var ki, öte yandan, özel sektör yatırımlarında bir patlama dönemi olan 1994 yılında bile, yatırımların % 45'e varan kesiminin hala konut sektöründe görünmesi, kent-

leşmeye endeksli birikim düzeninin işlevinin tükenmediğini de göstermeye yetecektir.

Kentlerin henüz sermaye birikim düzeninin ağırlıklı beslenme alanı olduğunu yansıtan bu güncel saptama, İzmir kentinde yaygınlık kazanan 'yenileme' söyleminin altında yatan rasyonelleri çözümlemek açısından da çok çarpıcıdır. Kentin, giderek yamaçlara dayandığı bugünün İzmir'inde, geleceğe yönelik yazılabilecek potansiyel kentsel yayılma senaryolarından yola çıkarak, üç temel olasılıkla özetlenebilecek bir çözümlemeye gidilebilir. Bu olasılıklardan ilki, kentin bugünkü yamaçlara yayılma eğilimini veri alıyor. İkinci olasılık, kentin tamamen çanak dışında büyüme potansiyellerine ilişkin. Son olasılık ise, her iki durumun pratiğe yansımaları durumunda oluşacak açmazları telafi edecek 'kısacıklı bir strateji arayışının', bir başka deyişle 'yenileme' söylemlerinin öngördüğü bir kentsel yapılanma şemasının sergilenmesi.

1. Olasılık: Kent, yamaçların sunduğu potansiyel olanakları zorlayan bir yapılanma sürecine yönelir ise; bu tür bir durum, kuşkusuz mevcut piyasa ilişkileri ile de tarifi edilen 'çanak içi' öncelikli yapılanmanın rasyonelleri ile tutarlılık sağlıyor. Kentte bugün için varolan doğa ve teknoloji olanakları da sözkonusu senaryo ile çalışmıyor. Kurgu bu biçimiyle oluşturulduğunda, senaryoda hiç bir açmaz görünmezken, kentin temel yapısal özellikleri hatırlandığında, senaryoya yönelik ilk ciddi eşikler de belirmeye başlıyor. Daha önce de vurgulandığı gibi, İzmir kentinde, kentsel şemayı bugünlere taşıyan dinamikler, ağırlıkla, planlama kurumunun kontrolü dışında kalan yapılanma süreçlerini dayatmış durumda. Bu dayatma nedeniyle de, kentte varolan hemen tüm kentsel fonksiyonların mekansal dağılım biçimi, kaba bir piyasa ilişkisinin rasyonelleriyle yüklü. Bu rasyonellerin temel belirleyicileri, ağırlıkla, planlama yoluyla müdahale görmemiş, alternatif kademelenmesi yaratılamamış, tek hakim bir merkez yapısı, bu yapıya bağlı ilişkilenmiş bir arazi kullanım örüntüsü ve ana ulaşım dokusu olarak tariflenebilir. Sıralanan bu üç temel unsurun karşılıklı etkileşim mekanizması bir anlamda, kentin gelişme ve yayılma olanaklarının da sınırlarını kaçınılmaz biçimde çiziyor. Bu sınırların ötesinde gerçekleşecek bir pratik, kentsel alanda yatırım yapan sermayenin karlılığında görece bir düşüşün ifadesi olurken, kullanıcının da ek maliyetleri olacağını vurguluyor.

Yayılmanın sınırlarının piyasa rasyonelleri ile tanımlandığı koşullarda, bu koşullar ile uyumlu çalışmayan projelerin karşılaşılabileceği sonuçlar ile ilişkili çarpıcı veriler de oluşmuş durumda bugün. Kentin yamaçlarında 1980 sonrasında orta üst gelir grupları adına tasarlanarak kamu desteğiyle yapılaşmış toplu konut alanlarında, üretilen toplam konutlarının yaklaşık % 60'a yaklaşan miktarında başgösteren hızlı el değişme/satış veya alt orta gelir kategorisinde toplumsal gruplar için kiralık konutlara dönüşme sürecinin hatırlanması adına çok gerilere gitmek gerekmiyor. Yamaçları kuşatarak geçirilen çevre yolu (mu, değilmi tartışmaları kolay hatırlanacaktır) projelerinin yükleneneği potansiyel işlevler üzerine tartışmak da kolaylaşıyor. Görünen o ki, bu senaryonun işlevsel birçok boyutu var, ancak mevcut şema ile ilintilendirmek açısından oldukça ciddi yatırım müdahalelerini gerektirdiği de apaçık. Bir başka deyişle, gelecek için kentin yamaçları önem kazanıyor, ama kısa dönemde 'telafi' edici çözüm arayışlarına yöneleneği gerçeği de kaçınılmaz bir sonuç olarak önümüze geliyor.

2. Olasılık: Kent, çanak dışına çıkarak mevcut akslarda yayılma yolunu seçer ise; yine 1980'lerden sonra ivmelenen hızlı bir dışa kaçma hareketinin yaşandığı gerçeğinden hareketle, potansiyelleri açısından batı aksının oldukça çarpıcı değişimlerle gündemde olduğu söylenebilir. Bu aks, gerek büyük çaplı kentsel projeler, gerekse konut ağırlıklı yatırımlar için bir prestij bölgesi işlevi de yüklenmiş durumda. Dolayısıyla da, çanak dışı gelişmeler en yoğun biçimde batı aksında izleniyor. Bu alanda oluşan yapılanma süreçleri, ağırlıkla aksın sunduğu kıyı olanaklarına endeksli. Alanda, kentin taşıdığı temel kentsel fonksiyonlardan kopma gösterebilen bağımsız kentsel ilişkiler giderek yerleşiyor. Bunun anlamı şu; geçmişte mevsimlik kullanım potansiyeli taşıyan bölgede sürekli, yerleşik ilişkilerin kurulması süreci giderek artıyor. 1980 sonrasında başlatılan ulaşım yatırımları, sözkonusu yerleşik olma durumunda oldukça ciddi bir faktördür.

Sürekli kullanım koşullarının yaratımı ile, bölge iki temel konuda esneklik sağlamış oluyor;

.kentsel çanak içinde işlenen merkez bağımlı pazar rasyonellerinden kısmen kopuş gösteren, yerel konuma ve dinamiklere özgü rasyonellerin oluşumu,

.bölgede, kendi içinde birer turizm beldesi niteliği taşıyan ilçelerin, sitreklilik ilişkisi dolayısıyla giderek

bağımsızlaşan birer güçlü alt merkez olma nitelikleri.

Sözkonusu bu iki faktör ile; çanak dışı yayılma olasılığı, çanak içindeki yamaçların yapılanması sürecine karşı görel olarak birçok üstünlük elde ediyor denebilir. Ancak yine de eşikler yok değil. Bu bölgede yapılanmanın boyutlarına ilişkin sınırlamayı doğanın bizzat kendisi belirliyor. Gerek topoğrafik özellikler, gerekse doğanın (potansiyel olarak) doğal sit olmaya aday yapısı yapılanma sürecine planlamanın müdahalesini kaçınılmaz kılıyor. Kaçınılmaz görünen müdahalenin, pratiğe yansıdığına, ne tür sonuçları nedenleyeceği konusu ise, bugün oldukça ilginç bir biçimde karşımızda duruyor.

İzmir 1 No. lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurumu Kurulu'nun batı aksı ve Çeşme yarımadası için aldığı geniş kapsamlı sit kararı, İzmir'de siyasi ve ekonomik pazara tam anlamıyla bir bomba gibi düşmüştür. Siyasiler aralarındaki tüm görüş farklılıklarını aşan bir tavırla alınan karara karşı ortak bir cephe kurmuşlardır. Alanda yatırım yapan veya yapma potansiyeli taşıyan her türden yapımcı-müteahhit vb. gruplar, kararın bozulması yönünde baskı oluşturma arayışlarına girmişlerdir. Tüm bu tepkiler, kurul kararının stratejik bir pazara müdahale ettiğini gösterdi. Karar, bir anlamda, bölgeye yönelik en ciddi eşiklerden birisinin ifadesi oldu.

3. Olasılık: Kentsel yayılma alanlarında varolan eşiklere yönelik bir telafi mekanizması işlevini taşıyan 'yenileme' arayışları. Gerçekte, kategorik olarak üç ayrı olasılık düzleminde aktarılan bu kentsel yayılma senaryoları, kuşkusuz, birbirinden bağımsız ve ardışık biçimde işlemiyor.

Her üçü de, kentleşme pratiği kapsamında içiçe girmiş karmaşık etkileşimler sunuyor. Etkileşimin gereği olarak da bağımlı oldukları piyasa rasyonelleri, doğa ya da teknoloji, dolayısıyla sermayenin yapısı ve diğer makro ve yerel dinamiklere ilişkin eşik ya da olanaklarda oluşan bir değişim, diğer olasılık düzlemlerine de hızla yansıyor. İlk iki yayılma senaryosunda, varolan eşikler üzerinde açıklıkla dürülmüştü. Çanak içi ve çeperlerde kentsel yayılmaya yönelik olarak gelişen sınırlar, aynı zamanda ve kaçınılmaz biçimde, kentleşmeye endeksli birikim düzeni gerçeğinde, bu birikim düzeninin bürokrasisini yürüten yerel otoritenin de, yatırımcı sermayenin de sınırları olmak durumunda. Sınırların daralmasıyla oluşan kriz koşullarında, hemen tüm

Etkileşimin gereği olarak da bağımlı oldukları piyasa rasyonelleri, doğa ya da teknoloji, dolayısıyla sermayenin yapısı ve diğer makro ve yerel dinamiklere ilişkin eşik ya da olanaklarda oluşan bir değişim, diğer olasılık düzlemlerine de hızla yansıyor.

Kaçak yapılaşmış alanların ise diğerlerinden farklı bir kategoride ele alınmasını nedenleyen çok ciddi bir konumu var. Bu tür alanlara yönelik olarak geliştirilen strateji arayışlarında sorun sadece fiziksel ve ekonomik rasyonellerin kapsamına indirgenemiyor.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

tarafları ortak bir çözüm arayışında uzlaşma çabasına iten de ağırlıkla bu saptama olsa gerek. Bu arayışlar sonucu geliştirilen yeni çözümü biçimlerinin içerdiği hedef rasyonelleri ise, 'sorunun ya da krizin telafisine' yönelik stratejilerin üretimini garantilemek ve işlevselliğini sağlamakla yükümlü.

Bu açıdan bakıldığında, aktarılan ilk iki kentsel yayılma olasılığının da potansiyel kriz koşullarını taşıdığı giderek belirginleşiyor. Krize yönelik çıkış arayışlarının iki temel seçeneği var;

• özellikle 1 ve 2. olasılığın kapsamında birikim düzeninin yeniden üretimini sağlamak açısından bir yandan alana yönelik ciddi kentsel yatırım kararlarını talep ederken, öte yandan otoritenin mevcut mekanizmaların işleyişine minimum müdahalesini sağlayacak baskı gücünü oluşturmak,

• çanak içinde kalmış 'yeniden üretime aday' konumuna getirilmiş potansiyel prestij alanları üzerinde gelişen kentsel rant baskılarını yoğunlaştırarak, bu alanlar kapsamında yaratılan yeni imar hakları arayışına yönelik zeminleri meşru kılmak.

Her iki stratejinin de güncel olduğu bugünün İzmir'inde, planlamanın etkin katılımı ve öncülüğünde geliyor olması nedeniyle 'çanak içine yönelik yenileme' arayışları bizim temel tartışma alanımızı oluşturuyor. Çanak içinde, 'yeniden üretim' stratejisine konu dört tür alan söz konusu;

- yapılaşmamış boş alanlar,
- üzerine imar hakkı kısıtlaması getirilmiş düşük yoğunluklu özel statülü bölgeler,
- imarlı yapılaşmış prestij bölgeleri, ve
- kaçak yapılaşma süreciyle gelişmiş alanlar.

Söz konusu 'bu alanların herbirini, birikim düzeni kapsamına katmak konusunda kuşkusuz farklı söylem biçimlerine gerek var. Örneğin, imar hakkı kısıtlamasına konu özel statülü bölgelerde, bu alanların mevcut piyasa koşullarına aykırı pozisyonda bekltilmesinden ötürü 'adaletsizliğe' uğratılmış olduğu yolunda bir söyleme ağırlık verilirken, yüksek rant kategorisinde yeralan prestijli imarlı bölgeler için, kentsel arsanın daha etkin kullanımı ve 'çağdaş' bir kentleşme modeli olarak gökdelen projeleri, 'yeniden üretimin' başat önerileri biçiminde gündeme getiriliyor.

Kaçak yapılaşmış alanların ise diğerlerinden farklı bir kategoride ele alınmasını nedenleyen çok ciddi bir konumu var. Bu tür alanlara yönelik

olarak geliştirilen strateji arayışlarında sorun sadece fiziksel ve ekonomik rasyonellerin kapsamına indirgenemiyor. Mekanun yeniden üretim sürecinde, piyasa koşullarının önemi yadsınmazken, konunun sosyal yapı ve 'iyileştirme' politikalarını veri alan boyutları da sürekli gündem maddelerinden birisini oluşturuyor. Özetle, yerel otoritenin de katılımı ile geliştirilen 'yenileme' söyleminin dayandırıldığı savlar oldukça geniş problem alanlarına işaret ediyor;

• kaçak yapılaşmış alanların çoğu sağlıklı yaşama çevrelerine sahip - fiziksel yapıya dönük sorun tanımlaması,

• bu tür koşullar, süreç içerisinde sağlıklı gelişecek bireylere de zemin hazırlıyor - toplumsal yapıya dönük sorun tanımlaması,

• kaçak yapılaşmış alanlarda düşük refah parametreleri var - ekonomik yapıya dönük sorun tanımlaması.

Yerel otoritenin, konunun kamuya yönelik yarattığı sorunlara yönelik saptamaları ise oldukça önemli;

• bu tür alanlarda geliştirilen yatırımlar kamuya çok yüksek bedellere mal oluyor,

• yapılan her yatırım, bu tür bölgelerdeki kentsel rant artışını besliyor,

• gerek yeni imarlı bölge yaratmanın olanaklarına getirdiği sınırlar, gerekse kendi içinde oluşan rant baskıları nedeniyle süreç içerisinde bu alanlarda yaşayan grupların artan ranttan 'pay almayı' hedefleyen arayışları başgösteriyor,

• oluşan rant artışlarından yararlanmanın kısa vadeli en kolay yolu, bu tür alanların süreç içerisinde dikey büyümesinden geçiyor. Kontrol olanaklarının yetersizliği ile de beslenen bu süreç sonunda, bu tür alanlar 1 - 2 katlıdan 5 - 6 katlı yapılaşmış bölgelere dönüşüyor,

• bu aşamadan sonra, 'probleme' yapı ölçeğindeki salt yenileme anlayışıyla bile müdahale etmek güçleşiyor.

Bu dikey büyüme eğilimine müdahale edilemediği koşullarda, alanda varolan düşük refah parametrelerinin, sağlıksızlığı yeniden ürettiği vurgulanarak yenileme süreçlerine aciliyet kazandırılıyor.

Bu noktada, sözü edilen saptamalara gönderme yapacak bir ele alışla, pratik içerisinde somutlaşan 'yenileme' süreçlerine kısaca göz atmak gerekiyor. Planlama açısından öncelikli ilk konu, hangi alanın 'yenileme' süreçlerine aday olacağı-

dır. Bu konu, planlamanın doğrudan kendisi tarafından belirlenmekten çok, birikim düzeninin gereksinimleri doğrultusunda planlamanın aracı bir işlev yüklenmesi ile belirlenir. Bir başka deyişle, yenileme arayışları ağırlıklı ekonomik parametreler ile şekillenir. Ekonomik parametreler kapsamında, alanın yenilenmesini olanaklı kılacak olası imar haklarının belirlenmesi olgusu, doğrudan planlamanın işlevleri içinde yer alan ikinci konudur. Bu belirleme kabaca iki faktöre dayandırılır;

• alanda yaşayan mülk sahiplerinin arsa ve yapıları karşılığı talep edebilecekleri olası haklar,

• yenilemeyi gerçekleştirecek yapımcı şahıs ya da firmanın talep edeceği olası karlılık oranı.

Her iki faktör sonucunda, alandaki yoğunluk değerlerini, böyle bir yöntem sonucu kaçınılmaz olarak, yaklaşık 2.5 katı artıran bir emsal değerine erişilir. Bu ise, ortalama 8 - 10 katlarda çözülebilen bir yapılaşma biçimine karşılık gelmektedir.

Gerçekte, alandaki rant değerlerine piyasada oluşan karşılıklı taleplere endeksli olarak tariflenen bu tür 'yenilenme' süreçleri sonucunda, ağırlıklı yapımcı lehine işleyen bir yeniden dağıtım paylaşım şeması ortaya çıkar. Zira mal sahibi, yasallaşmak uğruna ortalama payından her zaman taviz vermeye hazırdır. Yenilemeden önce, alanda mülk sahibi olanların elinde kalan ise, eskisine oranla hem değeri hem de toplam döşeme alanı artmış yapı birimleridir. Bu grup, 'yenileme' sonucunda kısa vadeli ve tümüyle ekonomik parametrelerle bağımlı görece bir refah artışı elde eder. Yenileme sonucu, yeni bir mekan organizasyonu ve temsili kategorilerinin oluşumuna olanak tanıyan bu tür alanlarda, yeni çevrenin tarifleyeceği çok yönlü maliyetler, süreç içerisinde oluşacak dönüşüme de ışık tutar. Sözkonusu maliyetlerin karşılanabilmesi durumu, kişilerin kazandığı olanaklarda süreklilik yaratılması koşulunda olasıdır. Sözkonusu alanlarda varolan düşük ekonomik parametrelere yönelik müdahalenin 'sürekli iyileştirmelere' dönük hedef çerçeveleriyle desteklenmediği koşullarda, mevcut yenileme yaklaşımlarının, yerel otoritenin de söylemine meşruiyet kazandıran çok boyutlu sorunları kucaklaması olanaksız görünüyor. Bu kapsamlı bakış oluşturulmadan gerçekleştirilen müdahaleler, sadece mekan ölçeğindeki iyileştirmeleri gerçekleştirmekle, gerçekte sadece birikim düzeninin gereksindiği mekana ve arsa rantına endeksli 'yeniden üretimi' olanaklarını sağlamış oluyor. Planlamanın, 'yenileme' süreçleri kapsamında ağırlıklı bu tür olanakların yaratılmasında

yüklenildiği öncü işlev ise tartışmanın en ciddi noktası.

Kuşkusuz, tüm bu saptamalar 'beklenmedik' sonuçlarla karşı karşıya olduğumuzu vurgulamak için aktarılmadı. Tersine, bugüne dek sahip olduğumuzu ele alışların kolaylıkla nedenleyebileceği bir pozisyonda duruyoruz. Çünkü, merkezi ve yerel otoritenin sorun tanımlama işlevini yerine getirme süreçlerinde, bu alanlar, sözkonusu yasa dışı konumlarından ötürü, sürekli biçimde, pazar için 'yeniden üretime' konu olabilecek en 'uygun' alanlar işlevini yüklendiler. Af ve 'islah' etmelerle de, bu tür bölgelerin en azından mülkiyet ilişkilerindeki belirsizlikleri çözümlemeye, kentsel yeniden üretim amaçlı mekanizmalara eklenmesini kolaylaştıracak meşruiyet zeminleri yaratıldı. Bu 'yeniden üretim' sürecinde taşıdığı 'olanaklar' nedeniyle ki, kaçak yapılaşmış alanlar, kentsel gelişmeye endeksli birikim düzeninin olmazsa olmaz bir bileşeni haline dönüştüler. Tüm bu saptamalar dolayısıyla, son dönem yenileme söyleminin önerileri de ağırlıklı piyasa ve müteahhit merkezli bir yeni mekan organizasyonu ve yapı ölçekli yenileme düzlemine indirgenmiş bir hedef çerçevesiyle karşımıza geliyor ve gelecek. Ne var ki, bu tür 'yenileme' arayışları ile kentsel mekanda yer alan toplumsal gruplar arasında yaratılacak el ve yer değiştirme biçimlerinin 'meşruiyetinin' kurulması çabalarının yarattığı yanılsama da apaçık hale geliyor.

Bu yazıyı bitirmeden önce, toplumun yeniden örgütlenerek dönüşebilmesi açısından daha adaletli hedef çerçeveleri kuran planlama çabalarına 'haksızlık edilmemesi gerektiğini' vurgulamak gerekiyor. Elbette, her birikim düzenini besleyen, onu ayakta tutmaya çalışan bir ideolojik yapılanma var. Böyle bir yapılanmanın dışına düşen her planlama eylemi, pratiği belirleme zaafından ötürü kaçınılmaz olarak marjinal bir konuma itilecektir. Oysa bu, yaratılan yanılsamaları çözmeye yönelik geliştirilecek eleştirel stratejiye uymaz. Dolayısıyla, kentleşme endeksli birikim düzeninin ideolojik söyleminin aynı gerçekliği, belki de çatışmaları maskeleyerek, nasıl yeniden üretebildiğini deşifre edebilecek şekilde eleştirel pozisyonu tercih edecek bir planlama, marjinal konum tehlikesini de;

• ampirik olarak uygun ve yerinde,

• pratik olarak elverişli ve

• etik olarak aydınlatıcı

olmakla bertaraf edebilecektir. Böyle bir stratejinin açılımı bir başka yazının konusu

Toplumun yeniden örgütlenerek dönüşebilmesi açısından daha adaletli hedef çerçeveleri kuran planlama çabalarına haksızlık edilmemesi gerektiğini vurgulamak gerekiyor. Elbette, her birikim düzenini besleyen, onu ayakta tutmaya çalışan bir ideolojik yapılanma var. Böyle bir yapılanmanın dışına düşen her planlama eylemi, pratiği belirleme zaafından ötürü kaçınılmaz olarak marjinal bir konuma itilecektir.

Özelleştirme ve Planlama*

Prof. Dr. Melih
Ersoy ODTÜ Şehir
ve Bölge Planlama
Bölümü'nden
1971'de lisans,
Colombia
Üniversitesi'nden
yüksek lisans ve
ODTÜ Şehir ve
Bölge Planlama
Bölümünden
1982'de doktora
dereceleri aldı.
Halen aynı bölümde
öğretim üyesidir.

* 27 Nisan 1995
tarihinde Odamızca
düzenlenen "Kamu
Arazileri ve
Özelleştirme
Sempozyumu"na
sunulan bildirinin
dergimizin 95/1-2
sayısında hatalı
basımının yer alması
nedeni ile tekrar
yayınliyoruz.

Melih ERSOY

Soğuk savaş söna erdi. Yeni bir dünya düzeninin temelleri atılmaya çalışılıyor. Bu yeni küreselleşmiş düzende kapsamlı planlama ve refah devletine yer yok. Çokuluslu şirketler ulus devletler üstü güçleri ile dünya kapitalist pazarının tartışmasız hakimleri oldular. 1990 lı yılların başında çokuluslu şirket sayısı 37 000 ve bu şirketlere bağlı firma sayısında 170 000 e ulaşmış durumda, Dünya ölçeğinde yabancı ülkelere yapılan doğrudan yatırımların tutarı 1992 yılında 5.5 trilyon dolar olarak hesaplanıyor. Dörtte biri 3. Dünya ülkelerine yapılan bu toplam yatırımın yarısı çokuluslu şirketlerin biri tarafından gerçekleştiriliyor. Tahmin edilebileceği gibi, çokuluslu şirketlerin yüzde doksanının merkezleri gelişmiş kapitalist ülkelerde yer alıyor. (Watts, 1994: 371-372) özetle, sermaye, tarihinin hiç bir döneminde olmadığı kadar hızlı deviniyor ve önünde hiç bir sınır görmek istemiyor. Küreselleşme, yeniden yapılanma, neo-liberalizm, düzenlemenin sonu, GATT anlaşmaları, AS, NAFTA, vb. son yıllarda sıkça sözü edilen bu kavram ve örgütleri, emperyalist dönemle başlayan sermaye ihracının bu gün ulaştığı en yüksek aşamanın dilimize kazandırdığı yeni sözcükler olarak değerlendiriyoruz. Kuşkusuz bu gelişme, plan kavramının karşı tezi olan kapitalist dünya pazarının etki alanını genişlettiği için de kaçınılmaz kutuplaşmaları da beraberinde getirmektedir. Ülkeler arası gelir ve zenginlik uçurumunun hızla büyüdüğünü görüyoruz. 1960 ile 1990 yılları arasında, dünyanın en varlıklı ve en yoksul %20 lik dilimine giren ül-

keler arasındaki sayı farkı 30 dan 60'a çıkarken, uluslar arasındaki gerçek kutuplaşmanın ülke ortalamalarından çok daha keskin olduğu belirtilmektedir (UNDP 1993). Üçüncü dünyanın bir anlamda soğuk savaşın ürünü olduğu gözönüne alınırsa yeni dünya düzeni ile bu dünyanın çöküşü öngörülmektedir. (Watts, 1994: 374)

Özelleştirme ve planlama kavramlarının böyle bir toplumsal/tarihsel bağlamda ele alınması gerektiği görüşündeyim. Çünkü özünde her iki kavram da yeni değil. Planlama, insan topluluklarının artık ürün üretmeye başladıkları dönemlerden bu yana farklı boyut ve içerikle de olsa başvurdukları bir olgu. Özelleştirme de sanıldığı gibi yeni bir uygulama değil, Kapitalist Üretim Tarzının tarih sahnesine çıkışından önce bile farklı biçimleriyle de olsa başvurulmuş ve uygulanmış bir model. Değişen bu kavramların çağımızda ulaştığı boyutlar, kapsamı ve içeriklerine yüklenen en yeni anlamlardır.

Bu bildiride genel olarak, kavramsal düzeyde, planlama ile özelleştirme arasındaki ilişkilere değineceğiz. Kent planlama ile kent topraklarının özelleştirilmesi ve bu konuda son aylarda ortaya çıkan gelişmelerin Şehir Plancıları Odası adına yapılacak sunuşta ayrıntılı olarak ele alınıp değerlendirileceğini biliyorum. Bu nedenle, sunacağım bildiride, daha sonra tartışılacak temel kavramların, çok daha genel bir çerçeveye oturtulmasına çalışılacaktır.

Öncelikle planlama kavramı ile başlamak istiyorum. Genel olarak planı, bir projenin ger-

PLANLAMA
95 / 3 - 4

çerçelebilmesi amacıyla kararlaştırılmış düzenlemeler bütünü olarak tanımlayabiliriz (Bettleheim, 1967: 3) Diğer bir deyişle, plan onu oluşturan iki unsurla tanımlanmaktadır; Bunlar, a) ulaşmayı hedeflediğimiz amaç, yani proje ve b) bu amaca ulaşmak için gerekli olan düzenlemeler, yani araçlardır. Burada önemli olan, hem amacın hem de bu amaca ulaşmak için gerekli olan araçların eylem öncesinde aynı şekilde belirlenmiş olmasıdır. Hedeflenen amaçlar farklı olabileceği gibi, aynı bir amaca ulaşmak için farklı yollar ve araçlarda kullanılabilir. Dolayısı ile, bir planın hem hedeflenen amacı, hem de bu amaca hangi yolları izleyerek, hangi araçlarla ulaşılacağını belirlenmiş olması gerekmektedir. Planlar belirli bir alanın (örneğin iktisadi veya mekansal) tümünü kapsayacak genel planların olabileceği gibi o alanın belirli bir bölümü ile sınırlı olan (örneğin, üretim planı, yatırım planı veya salt bir firma ile sınırlı plan veya kent planı, bölge planı veya mevzi plan gibi) kısmi planlar da olabilir.

Plan ile öngörü veya kestirimi de birbirinden ayırmak gerekir. Kestirim veya öngöründe incelenen örneğin ekonomik yapının, belirli yasalara bağlı olarak kendi iç dinamikleri ile belirlendiği veri olarak benimsenir. Daha sonra, bu çerçevede önceden tahminlerde bulunulabileceği, ülkesel veya incelenen birim-örneğin firma düzeyinde yapılacak kestirimlerle, geleceğe ilişkin gerçeğe yakın kararlar alınlabileceği varsayılır. Planlama ise bu anlayışın tersine, bir bütün olarak ekonominin kendi yasaları ile değil insan iradesi ile yönlendirilebileceğini varsayar. Diğer bir deyişle, planlama, ekonomik zorunluluğun yerini insanın özgür iradesinin alabileceğini, insanların ekonomik yaşama müdahale edip ona egemen olabilecekleri anlayışını temsil eder. Dolayısı ile, liberalizmi savunan düşünür ve politikacıların yerleşmiş görüşlerinin tersine planlama, özgürlüklerden vazgeçmek bir yana, gerçek anlamda insan özgürlüğünün egemen kılınması, pazarın gizli ve görünmez elinin yerine insan aklının ve bilimin geçmesi demektir. Kestirimler pasif, edilgen ve denetim dışı gelişimin peşinde koşan öngörüler demeti iken, planlama aktif, etken ve gelişmeyi yönlendiren etkinlikler bütünüdür ifade eder.

Planlamayı kestirimden ayıran en temel öge, planların yaptırım gücünün olmasıdır. Di-

ğer bir deyişle, plan bir kez hazırlanıp benimsendikten sonra içerdiği tüm birimler için bağlayıcı ve emredici olmak durumundadır. Bu anlayış, kestirimler üzerine temellendirilen, yaptırım gücü sınırlı planlama anlayışından farklıdır. Ülkemizde uygulandığı biçimiyle kent planlaması kısmi planlama anlayışına yakındır. Ülkesel ve bölgesel düzeyde üst ölçekli mekansal planların olmayışı bu planları gerçekleştirme olasılığı düşük, birbirinden kopuk belgelere dönüştürmektedir. Ancak, yine de, bu planları bir başka kısmi planlama örneği olan özel tekelin ve çokuluslu şirketlerin kendi bünyeleri için hazırladıkları planlardan, - daha doğru bir ifadeyle, sömürü planlarından - ayırmak gerekir. Kent planları kamu yararı temel alınarak hazırlanan belgeler iken diğerleri özel çıkarları maksimize etmek üzere hazırlanan ve bu bakımdan halkın çıkarları ile çelişen bir planlama anlayışını temsil ederler.

Kent planları, toplumsal yaşamın en temel düzeyi olan ekonomik düzeyin, pazarın görünmez ellerine terk edildiği kapitalist üretim tarzında (KÜT), bu düzeye ilişkin olarak kestirimler yapılarak hazırlanan belgeler oldukları için toplumun özgür iradesini yansıtmayan belgeler olmaktadır. Üretimin toplumsal ihtiyaçlar için değil bireysel kar için yapıldığı KÜT'nin egemen olduğu bir toplumsal yapıda hazırlanan kent planları, kamu yararını hedef almasına karşın sistemin getirdiği yapısal sınırlar içinde hareket etmek zorunda kaldığı için çoğu kez hedeflediği amaçlara ulaşamaz. Denetim dışı olan ekonomik düzeyde ortaya çıkan kestirim dışı gelişmeler, planın geçerliliğini ve gerçekleştirme olasılığını önemli ölçüde sınırlar. Bu durumda belirleyici olan kamu yararı değil pazar mekanizması olmaktadır. Ekonominin kendi yasalarının egemen olduğu alanın genişlemesi ile bu alana müdahale niteliğinde olan ve kamu yararını hedef alan planlama alanının daralacağı açıktır. Özelleştirmenin de bu kapsamda ele alınması gerektiği kanısındayım.

KÜT planlamanın tümüyle yadsındığı bir tarz değildir. Tam tersine firma içinde gelişmiş işbölümü her bir emekçinin neyi nasıl ve hangi sürede yapacağını en ince ayrıntısına dek planlar. Ancak firma içinde planlama bu en katı ve otoriter biçimiyle uygulanırken, firma dışında, meta pazarında tümüyle anarşik bir yapı egemendir. Pazarda tek hakim rekabettir ve ekonominin iş-

Kent planları, toplumsal yaşamın en temel düzeyi olan ekonomik düzeyin, pazarın görünmez ellerine terk edildiği üretim tarzında, bu düzeye ilişkin olarak kestirimler yapılarak hazırlanan belgeler oldukları için toplumun özgür iradesini yansıtmayan belgeler olmaktadır.

Üretimin toplumsal niteliğine karşın üretim araçlarında özel mülkiyetin egemen olduğu KÜT'ında ekonominin bir bütün olarak planlanması olanaklı değildir. Çünkü planlama, üretimin toplum tarafından yönetildiği, toplumsal bir etkinlik haline gelmediği yapılarda olanaklıdır.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

leyiş yasaları üreticileri pazarın tutsağı haline getirirler, KÜT içinde ancak tekeller neyi ne kadar üreteceklerini ve pazarda bu üretilen ürünün satış koşulları ve miktarını belirleyecek güce sahip olan üretim birimleridir. Bu anlamda da tekelci firmayı kapitalist pazarın kölesi olmaktan çıkarırlar, pazar denetlenerek çelişki çözülür. Üretim planlaması anlamı kazanır. Ancak buradaki sorun, bu kısmi planlamanın toplum yararına değil özel çıkarlar için yapıldığı ve bu nedenle de tekel sahiplerinin karlarını en çoğa çıkartırken, toplumsal çıkarları ya da kamu yararını gözetmediğidir.

Üretimin toplumsal niteliğine karşın üretim araçlarında özel mülkiyetin egemen olduğu KÜT'ında ekonominin bir bütün olarak planlanması olanaklı değildir. Çünkü planlama, üretimin toplum tarafından yönetildiği, toplumsal bir etkinlik haline gelmediği yapılarda olanaklıdır. Böyle bir yapı üretim birimlerinin başındakilerin ülkesel ölçekte bir kamu işletmesinin yöneticileri gibi davranmalarını zorunlu kılar. Üretim araçlarının mülkiyetinin özel ellerde olduğu ortamda bunun geçerli olamayacağı ise açıktır. Bu nedenle gerçek anlamda bir ekonomik planlamanın yaşama geçirilebilmesinin vazgeçilmez öncülü, temel üretim araçlarının toplumsallaştırılmasıdır. Ya da tersini söylersek, planlamanın kapsamının genişlemesi, bireysel karın itici güç olduğu, kullanımı değil değişim değeri üretimin temel olduğu alanın daralması ile eşanlamıdır. Bu anlamda da özelleştirme ile planlama arasında kurumsal düzeyde bir karşıtlık olduğunu belirtebiliriz. Özetlersek, özelleştirme üretim araçlarının mülkiyetini ya da yönetimini özel kesime devrederek, kamu denetiminde planlanacak alanı daraltmaktadır. Bu nedenle de planlama ile özelleştirmenin birbirini dışlayan kavramlar olduğunu açıkça söyleyebiliriz.

Bildirinin ikinci bölümünde özelleştirme konusuna değinmek istiyorum. Özelleştirme başlığı altında toplanabilecek olan politikalar paketi kapsamında ele alınabilecek eylemler dizisi içinde devlet mülkiyetindeki işletmeler mal varlıklarının satılması, liberalleşme, alt-sözleşme ve düzeltmelerde yapılan köklü değişiklikleri sayabiliriz. Devlet işletmelerinin mal varlığının tümünün veya önemli bir bölümünün özel kesime satışı ile, üretim araçlarının mülkiyetinde,

kamu kesiminin payı düşürülmektedir. Devletin iktisadi alandaki etkinliği sınırlandırılmakta, Keynesci politikalara son verilmektedir. Liberalleşme politikaları ile kamu denetiminde veya tekelindeki bir dizi iktisadi faaliyetin özel kesime de açılması benimsenmektedir. Alt sözleşme modelinin kamu kesiminde kapsamlı bir biçimde uygulanması ile işletmelerin mülkiyeti değilse de işletme hakkı özel kesime terk edilmektedir.

Ancak tüm bu uygulamalar içinde -kentsel arsa stokunun özel kesime satışı modelinde de olduğu gibi- devlete ait işletmelerin mal varlıklarının özel kesime satılarak mülkiyetin kamudan özel kesime geçmesi özelleştirme tartışmalarında en çok tartışılan politika oldu.

Özelleştirme ile, kamu mülkiyetindeki işletmelerin etkin ve verimli bir biçimde yönetilmelerini olanaksız kılan bürokratik yapılanmaya, politik baskı ve kaprislere son verileceği ileri sürülmektedir. Bu işletmelerin özelleştirilmesi durumunda piyasa mekanizmalarının acımasız disiplininin, yöneticileri sürekli yeni yöntemler geliştirmeye, sermaye malları yatırımı yapmaya, özetle bu işletmeleri etkin, verimli ve karlı olmak zorunda bırakacağı ileri sürülmektedir. Mal varlığının satışında bir diğer motivasyon ise işveren işçi ilişkisinde ortaya çıkması beklenen değişikliklerdir. Karın en çoğa çıkartılmasını temel alan özel sektörün, toplu pazarlıklarda daha katı olacağını açıklar. Özelleştirme ile, bu işletmelerdeki çalışma düzeni ve işleyiş modelinin yanısıra ücretler ve istihdama ilişkin olarak bir dizi yeni uygulamaya gidilerek verimliliğin ve karlılığın artırılacağı ileri sürülmektedir. Özetle, devleti küçültmek, sermayeyi tabana yaymak vb. retorik biryana bırakılırsa, özelleştirme ile ulaşılmak istenilen birincil hedefin, devlete ve halkın sırtına kambur olduğu savlanan kamu iktisadi teşekküllerini özel kesim elinde verimli ve karlı işletmelere dönüştürmek olduğu ileri sürülmektedir. (Savas, 1994)

Herhangi bir işletmenin mülkiyetinin kamuda olması kendi başına o işletmenin iktisadi bakımdan kötü performans göstermesi için bir gerekçe olamaz. Brezilya ve Güney Kore gibi ülkelerde çok verimli çalışan büyük ölçekli KİT'ler olduğunu biliyoruz. Ülkemizdeki tüm KİT'lerin başarısız olduğunu söylemek de olanaklı değildir. Dünyada özel kesim firmalarının hergün

yüzlercesinin iflas edip piyasadan çekildiklerini biliyoruz. Diğer bir deyişle, bir işletmenin başarı ölçütü işletmenin mülkiyetinin niteliği ile doğru-
dan ilişkili değildir. Bu türden bir doğrusal iliş-
kinin varlığını kanıtlayan kapsamlı alan çalışma-
ları da yok. Dolayısı ile bu yöndeki savların bi-
limsel olmaktan çok ideolojik olduklarını ileri
sürülebilir. İşletmelerin başarılarına ilişkin olarak
araştırılması gereken, mülkiyetin kinde oldu-
ğundan çok işletme sahiplerinin/yöneticilerinin
otoritelerini hangi ölçüde, hangi yönde ve nasıl
kullandıkları gibi konular olmalıdır. Bu çerçe-
vede kamu işletmelerinin başarılı olabilmeleri
ancak ulaşılmak istenilen amaç ve bu amaca
ulaşmak için gerekli olan araçların önceden net
bir şekilde belirlenerek üretimin buna göre yön-
lendirilmesiyle yani kısacası planlama ile ola-
naklı olur.

Yine bu çerçevede verimlilik ile karlılığı bir
birinden ayırmak gerekiyor. Özellikle tekeli ve
oligopol piyasalarda üretim yapan veya hizmet
veren işletmelerin karlı hale getirilmesi oldukça
kolaydır. Kamu yararının öne çıktığı, amacın
toplani karı maksimize etmek olmadığı mal ve
hizmet üretimlerinde karlılık ve verimlilik birin-
cil hedefler olmaktan çıkabilir. Çünkü kamu ya-
rarının öne çıktığı üretim modelinde, üretilen
mal ve hizmetlerin düşük gelirli kesimlere ulaş-
ması olanaklı kılınarak, -özel kesim için, firma
düzeyinde yapılan hesaplamalarda hiç de değeri-
lendirmeye girmeyen- devletin yeniden dağıtım
/ bölüşüm işlevi yerine getirilir. Kentsel toplu
taşıma sistemini örnek alırsak yoksul kesimin ya-
şadığı kent merkezinden uzak bir çok semte bu
hizmetin götürülmesi verimli ve karlı bir yatırım
olmayabilir. Ancak bu semtlerde yaşayan insan-
ların başka türlü çalıştıkları işyerlerine ulaşması
da olanaklı değil. Bu hizmetin verilmemesi du-
rumunda ise kentteki üretim sistemi ciddi ölçüde
yara alacaktır. Yine örneğin kamu kesimi banka-
larının kredi verme ölçütü, özel kesim banka-
larında olduğu gibi, salt kredinin geri dönüş ola-
sılığına bakılarak bilirlenemez. Buna ek olarak,
gelişmesi ve bu nedenle de desteklenmesi isteni-
len sektörlerle sermaye aktarımı sağlamak da bir
başka önemli ölçüt olarak kullanılabilir. Bu gibi
örnekleri artırmak mümkün. Dolayısı ile bazı mal
ve hizmetlerin üretimi, kapitalist pazarın tek ba-
şarı ölçütü olan karlılık / verimlilik ikilisine bı-
rakılamaz.

Bu tür mal ve hizmet üretiminin planlı
olarak kamu kesimi tarafından yapılması gere-
kiyor. Çünkü, piyasa, KÜT'nün doğası gereği bazı
mal ve hizmetlerin düşük gelirli kesimlere ulaş-
masına olanak tanımaz. KÜT var oldukça piyasa-
lardan toplumun tüm kesimlerine istenilen
nitelik, nicelik ve fiyatta mal ve hizmet sunumu
olanaklı değildir. Buna ek olarak kapitalist pazar
yine doğası gereği düzenli ve uyum içinde de-
vinmez, sürekli buhran yaratır. Bir yanda aşırı
üretim gerçekleşirken, diğer yanda üretilen mal
ve hizmetlere gereksinim duyan yığınlar bu met-
alar için efektif talep yaratamadıkları için üretim
durdurulur. Devlet doğrudan meta üretimi ala-
nına girerek bu tür gerilmeleri azaltmaya çalışır.

Benzer biçimde, geri kalmış bölgelerin kal-
kındırılmasını, gelir dağılımındaki dengesizlikler-
in giderilmesine ya da işsizliğin önlenmesine
ilişkin bir dizi politika da ekonomik terimlerle
değerlendirildiğinde verimli / karlı yatırımlar
olmayabilirler. Ancak yine de devletlerin bu tür
yatırımlar yapmaktan geri durmadıklarını da
biliyoruz. Bu tür girişimlerin mantığının salt
ekonomik düzeyin katı formüllerinde anlamaya
çalışmak boş bir uğraş olacaktır. Ekonomi politi-
kayla birlikte düşünüldüğünde bir çok anlamsız
yatırım derin anlamlar kazanacaktır. Özetle, ka-
pitalist pazar ilişkileri toplumsal sınıf ve kesimler
arasındaki eşitsizliğin büyümesine yol açarken,
planlı müdahale ile kapitalist devlet bu uçuru-
nun belirli sınırlar içinde tutulmasına çalışarak
sistemin çöküşüne engel olmaya çalışır. Bunu
yaparken de KİT ler bu hedef doğrultusunda
doğrudan mal ve hizmet üreten birimler olarak
önemli işlevler üstlenirler.

Bildirime son vermeden önce, özelleştirme
uygulamalarında başı çeken ve en zengin deney-
ime sahip olan İngiltere örneğine değinmek ist-
iyorum. Öncelikle belirtelim ki, İngiltere deney-
imi, özel kesime satılan devlet işletmelerinde,
öngörüldüğü gibi önemli bir etkinlik ve verimli-
lik artışı gerçekleşmediğini göstermektedir. Ka-
mu elindeki mal varlıklarının satışından karlı çı-
kanlar, öncelikle, değerinin altında yapılan satış-
lar nedeniyle, özelleştirilen işletmelerin hisse se-
nedlerini alanlar olmuştur. Curwen ve Holmes'in
yaptığı çalışma 1979 ile 1991 yılları arasında bu
satışlarda, hisse senetlerinin değerlerinin % 300
arttığını göstermektedir. Özelleştirmeden ka-
zançlı çıkan bir başka kesimin ise özelleştirilen

*Kamu
işletmelerinin
başarılı
olabilmeleri
ancak, ulaşılmak
istenilen amaç
ve bu amaca
ulaşmak için
gerekli olan
araçların
önceden net bir
şekilde
belirlenerek
üretimin buna
göre
yönlendirilmesi
ile, yani kısacası
planlama ile
olanaklı olur.*

Bugün
dünyamızda,
üretici güçlerin
ulaşmış olduğu
büyük gelişme,
halk denetiminde
kapsamlı
planlamayı her
zamankinden
daha olanaklı ve
acil bir konuma
getirmektedir.
Çözüm,
planlama
alanının
genişletilmesidir;
bunun için de
özelleştirme
politikaları
yeniden gözden
geçirilmelidir.

firmaların üst düzey yöneticileri olduğu belirtilmektedir. 1979 ila 1988 arasında özelleştirilen işletmelerin üst düzey yöneticilerinin ortalama gerçek ücretlerinin dört kat arttığı (Aktaran Haskel, 1994: 77) çalışanlar açısından ise durum hiç de iç açıcı olmamıştır. Özelleştirmenin başladığı 1979 yılından başlayarak devlet işletmelerinde çalışanların sayısında önemli düşüşler yaşanmıştır. Jones'ın raporuna göre (Aktaran Haskel 1994: 77) 1980 de Shotton demir çelik işletmelerinin kapanması ile açıkta kalan 6500 işçinin yarısı ancak 5 yıl sonra yeni bir işe girebilmişlerdir. Diğer bir deyişle, İngiltere gibi bir ülkede bile işden çıkarılanların yeni bir işe girebilmeleri hiç de ileri sürüldüğü gibi kendiliğinden geçkeleşmemektedir. İşlerinden çıkarılmayan kesimin ücret düzeylerinde özelleştirme sonrasında hiç bir iyileşme sağlanamadığı gibi ücretlerin düşürüldüğü örnekler de olmuş ve her durumda çalışma koşulları ağırlaşmış ve iş yoğunluğu artırılmıştır. Verimlilikle ilgili bulgular özelleştirilen firmalarda verimliliğin ekonominin genel ortalamasına göre arttığını göstermektedir. Ancak daha ayrıntılı çalışmalar verimlilik artışının büyük ölçüde işçi sayısının azaltılması ya da iş yoğunluğunun artışından kaynaklandığını göstermektedir. Verimlilik artışının fiyat indirimleri biçiminde tüketicilere yansması ise otomatik bir süreç olmamıştır. Özelleştirilen işletmelerin içinde yer aldıkları sektör yarışmacı koşulların hakim olduğu bir sektör ise fiyat düşüşleri gerçekleşmiş ancak tekel veya oligopol pazarlarda üretim yapan işletmelerde verimlilik artışları fiyat düzeyini etkilememiş ve bu nedenle de tüketiciler anılan sektörlerde yapılan özelleştirmelerden hiç bir şekilde yararlanamamışlardır. Hizmet kalitesi, güvenlik standartları ve çevresel etkilerin gözetilmesi gibi, fiyatların düşük olmasından daha da önemli konuların tümüyle piyasalara bırakılmayaacağı işe açıktır (Ayrıca bkz. Wolfe, 1994; Bishop ve Kay, 1989)

İngiltere örneğinin de gösterdiği gibi, ulus devletler açısından özelleştirme girişimlerinin ardındaki temel gerekçe kısa vadeli fiskal sorunların kısa vadeli çözümüdür. Sermaye açısından ise yeni yatırımlara dönüşememiş milyarlarca doların riski görece düşük tekelci işletmelerde daha da hızlı büyümesinin güvence altına alınmasıdır.

IMF nin istikrar paketleri içinde yer alan taleplerin başında gelen ve ekonomik buhran içindeki çevre ülkelere yoğun bir biçimde önerilen ve kredi akışı için koşul olarak öne sürülen özelleştirme ile, kamu kesimi açıklarının kapatılacağı ve bir süre için bile olsa dış borçların düzenli olarak ödenebileceği beklenmektedir. Bu bakımdan özelleştirme uluslararası kurumlar tarafından tümüyle teknik bir olgu olarak ele alınmakta özelleştirmenin bu ülkelerde beraberinde getireceği toplumsal ve politik yitkilere ise modelde yer verilmektedir (Bkz. Heald, 1990; Cook ve Minogue, 1990; Bienen ve Waterbury, 1989; UNCTAD, 1993)

Bugün dünyamızda üretici güçlerin ulaşmış olduğu büyük gelişme, halk denetiminde kapsamlı planlamaya her zamankinden daha olanaklı ve acil bir konuma getirmektedir. Geleceğimizin çokuluşlu az sayıdaki şirketin denetimine bırakılması durumunda, dünya ölçeğinde yaşanan kutuplaşma daha da hızlanacak ve insanlık bugün gördüklerinden çok daha vahşi sahneleri yaşamak zorunda olacaktır. Çözüm, planlama alanının genişletilmesidir; bunun için de özelleştirme politikaları yeniden gözden geçirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Bellheim, C (1967), *Studies in the Theory of Planning* Asia Publishing House, Bombay
- Bienen, H. ve Waterbury, J. (1989) "The Political Economy of Privatization in Developing Countries", *World Development* 17 (5), ss. 617-632
- Bishop, M. ve Kay J (1989), "Privatization in the UK: Lessons From Experience" *World Development* 17(5), ss.643-657
- Cook, P. ve Minogue, M. (1990), "Waiting for Privatization in Developing Countries" *Public Administration and Development* 10, ss. 389-403
- Haskel, D. (1994) "Privatization: Profit and Loss" *The New Economy* 1 (2)
- Heald, D. (1990), "The Relevance of Privatization to Developing Countries" *Public Administration and Development* 10, ss3-18
- Savas, E. S. (1994), *Özelleştirme: Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarları*, MPM Yayınları, Ankara,
- UNDP, (1993) *Human Development. Report* U.N. New York.
- UNCTAD, (1993), *Privatization in the Transition Process Recent Experiences in Eastern Europe*, U.N. Switzerland
- Watts, M. (1994) "Development II: The Privatisation of Everything?" *Progress in Human Geography* 18(3) ss. 371-384.
- Wolfe, J. (1991), "State Power and Ideology in Britain: Mrs Thatcher's Privatization Programme" *Political Studies* 39, ss 237-252.

Dergilerden Seçmeler

Ömür TÜRKSOY

Ömür Türksoy, 1978 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 1993 yılında aynı bölümden yüksek lisans derecesi aldı. Halen TÜBİTAK Yer Deniz Atmosfer Bilimleri ve Çevre Araştırmaları Grubunda çalışmaktadır.

Yüzyılın Bitiminde Bir Araştırma Gündemi
(A Research Agenda for the Close of the Century)
ANDREW KIRBY
Cities, Vol. 12, No. 1, s.5-11

2000 yılında dünya nüfusunun çoğunluğunun şehirlerde yaşayacağı ve kırsal bölgelerde yaşayanların birçoğunun da ekonomik olarak çevrelerindeki kentlere bağımlı olacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda kentsel araştırmalardan hemen vazgeçilmesi gerektiği öne sürülebilir, çünkü artık kentsel veya kırsal nitelikli sorunlar olmayacak, herkesi ilgilendiren sorunlar olacaktır. Öte yandan, aynı nedenlerle, daha fazla sayıda kentsel analize ihtiyacımız olacağını da düşünebiliriz.

Bu makale, yüzyılın kalan bölümünde dikkatimizi yöneltmemiz gereken başlıca konuları tanımlamaya çalışmaktadır. Bu gündem, olaylar yaşandıkça yeni eklemelerle geliştirilebilir veya gözden geçirilebilir. Makalede, kent araştırmacılarının ilgisini çeken on dört temel konu tartışılmakta, mevcut çalışmalar ve verilen referanslar çerçevesinde çarpıcı sorular sorulmaktadır.

1. Kentler, sermaye ve inşaat
2. Büyük kentler
3. Yoksulların barındırılması
4. Kentler ve planlama süreci
5. Özelleştirme ve büyüme
6. İşletme ve politik süreç
7. Ölçek ve kentsel politika
8. Sağlık ve AIDS
9. Askeri harcamalar ve değişim
10. Belediyelerin dış politikaları ve yeni sosyal eylemler
11. Kentler ve kamusal/özel mekanlar

12. Kent çevreleri
13. Yaşam kalitesi
14. Kent kuramı

Bunlar, bizi hem araştırmacı hem de bir kentli olarak ilgilendiren önemli konulardır. Bu konuların ne ölçüde kentsel araştırmaya dönüştürülebileceği veya ne ölçüde somut bir analize tabi tutulabileceği belli değildir. Ancak yapılacak çok şey olduğu ve kentsel nüfus arttıkça bu konuların daha da karmaşıklaşığı ortadadır.

Sürdürülebilirlik, Tarım ve Tarım Politikası
(Sustainability Agriculture and Agricultural Policy)

J. BOWERS

Environment and Planning 1995 Vol. 27 s. 1231-1243

Bu makalede, genel tarım politikası ve diğer politika önerileri kapsamında sürdürülebilirlik kavramı problemi incelenmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı, gelecek nesiller için gerekli biyolojik, kültürel ve estetik sermayeyi koruma taahhüdü olarak tanımlanmıştır. Bu, bedelsiz bir süreç değildir. Eğer sürdürülebilirliğin gerekleri yerine getirilecekse, mevcut ekonomik etkinliklerde kısıtlamalara ve bunun sonucunda şimdiki nesillerin özverisine ihtiyaç vardır. Tarımsal alanlar içinde yer alan ve özellikle taşıyan doğal yaşam alanları sürdürülebilirlik programı açısından çok önemlidir. Bu alanların korunması, çok özel ve teknik olarak eskimiş tarım uygulamalarının da devam etmesi sonucunu getirecektir.

Bu alanların korunması, bazı yazarların savunduğu gibi, "sürdürülebilir etkin tarım" uygulaması

PLANLAMA
95 / 3 - 4

ile garanti altına alınamaz. Bu yazarlar ayrıca, sübvansiyona devam edilmeden de bu tarımın karlı olacağı fikrinde de yanılmaktadırlar. Genel tarım politikası içinde, bu alanları korumak üzere, gerekli uygulamaları para ödeyerek gerçekleştirme anlayışı vardır. Ancak, bu durumda genel tarım politikasının ekonomik sürdürülebilirliği tartışma konusu olmaktadır. Çünkü maliyetler aşırı artmaktadır ve bu aşırı mali yük ve kaynak maliyetleri, reformlarla hafifletilememektedir. Karşılıklı rızaya dayalı koruma yöntemini içeren alternatif reform paketlerinin kaynak maliyetleri daha da yüksek olmaktadır. Bu nedenle, uzun vadede bu özel alanları koruyabilmek problemlidir. Bu ise, kültürel ve biyolojik çeşitliliği sürdürülebilirliğin gereklerinin yeniden düşünülmesine ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma ve İnşaat Sanayi
(*Sustainable Development and the Construction Industry*)

ROBIN SPENCE, HELEN MULLIGAN
Habitat International, Vol. 19, No. 3, 1995 s.279-292

Bu makalenin iki amacı vardır: Birincisi, inşaat sanayinin çevre sorunlarına başlıca katkıda bulunma yollarını saptamaya çalışmak ve mümkün olduğunca bu katkının niceliksel boyutlarını ortaya koymaktır. İkinci amaç ise, ileri teknoloji tasarım veya değişen uygulamalarla bu çevresel etkileri azaltacak araçları gündeme getirmek ve hükümetlere bu değişiklikleri gerçekleştireceği eylem biçimlerini önermektir.

Erozyon nedeniyle tarım topraklarının azalması, ormanların yokolmasıyla biyolojik çeşitliliğin azalması, atmosferde kirleticilerin birikmesi ve sera etkisi gibi çevresel sorunlar birbirinden bağımsız değildirler, tersine birbirleriyle ve kalkınma kavramıyla ilişkili süreçlerdir. Birçok yayında dünyanın sürdürülebilir bir geleceğe doğru gitmediği, tersine birçok çevresel felaketin yaşanabileceği bir geleceğe yöneldiği ileri sürmektedir. Böyle olunca, bütün kalkınma faaliyetlerinin, sürdürülebilir olmayan mevcut kalkınma yaklaşımı içinde nasıl bir rol oynadığını belirlemek ve bu faaliyetler kapsamında sürdürülebilirliğin nasıl sağlanacağını tartışmak önemli olmaktadır.

İnşaat sanayii, bir yandan kalkınmanın her yönünün temelini oluşturan fiziki çevrenin yaratılmasına katkıda bulunup, dünyadaki insan yapısı sermayeyi oluştururken, öte yandan da onu besleyen malzeme endüstrileri ile birlikte, doğal kaynakları yokeden en önemli etmenlerden birini oluşturur, böylece küresel ekonominin mevcut sürdürülebilir olmayan kalkınma biçimine önemli ölçüde katkıda

bulunur. İnşaat-sanayii kapsamında yer alan faaliyetler nedeniyle, doğal çevre geri dönülmez şekilde değiştirilir, tarım toprakları, ormanlar yokolur, hava kirliliği oluşur.

İnşaat faaliyetlerinin sürdürülebilir olmayanlarının azaltılabilmesi için, daha azla daha fazla inşa edebilmenin yolları bulunmalıdır, bunun için girdiler azaltılmalı kaynaklar daha etkin kullanılmalı, çevreye daha az zarar veren malzemeler bulunmalı ve mevcut yapıların ömrü arttırılmalıdır. Bu amaçlara erişmek için inşaat sanayinin kendi içinde yapılması gereken değişikliklerin bazıları şunlardır: Madenlerin ve tarımsal atıkların kullanımı için araştırmaların yoğunlaştırılması; yakma süreçlerinde yakıt etkinliğinin geliştirilmesi; tasarım ve inşaat malzeme kullanımının azaltılması; yapıların kullanım sürecinde enerji kullanımının azaltılması taşınımının azaltılması.

Makalede, inşaat sanayii içinde gerekli bu değişiklikleri yapmak ve çevresel etkileri kontrol etmek için tüm dünyada hükümetler düzeyinde girişimlere ihtiyaç olduğu vurgulanmakta; ayrıca, uzun vadede hukuki düzenlemelerden çok karbon vergisi, atık giderme ücreti, hammadde eldesinin artan fiyatı gibi çevreyi korumaya yönelik parasal önlemlerin etkili olacağı öne sürülmektedir.

Kentsel Gelişimin Yönetimi mi Yoksa Kent Yönetiminin Gelişmesi mi? Anlaşılması Zor Bir Kavramın Sorunları ve Terimleri

(*The Management of Urban Development, or the Development of Urban Management? Problems and Premises of an Exclusive Concept*)

EDMUNDO WERNA

Cities, Vol. 12, No. 5, 1995, s. 353-359

"Kent yönetimi" artık kentsel gelişimin başlıca konularından biridir. Kentler, şöyle ya da böyle ama daima yönetilmişlerdir. Ama kent yönetimi, şimdilerde kentsel gelişimin anahtar karamlarından biri olarak ele alınmakta, uluslararası kuruluşlardan da resmi destek görmektedir. Bu kavram üzerinde neden bu kadar yoğun bir ilgi vardır ve mevcut kullanımı ile ilgili sorunlar nelerdir? Bu makalede, sözkonusu kavram üzerindeki bu uluslararası ilginin nedenleri incelenmekte ve toplumun siyasal-ekonomik yapılanmasında görülen son değişimlerle bu kavramın bağlantıları gösterilmektedir.

Gelişen ülkeler hakkındaki uluslararası kuramlar ve kentsel gelişme politikaları son otuz yılda birkaç kez değişti. 1960'larda ve 1970'lerin ortalarına kadar, modernist planlama ilkelerine dayalı olarak, büyük ölçekli, standartlaşmış kentsel servis arzını içeren kapsamlı planlar ve programlar vurgulanıy-

ordu. 1970'lerin ortalarından 1980'lerin ortalarına kadar, gelişme politikalarında proje temelli yaklaşımlar etkin oldu. Her yerde tekrarlanabilen, küçük ölçekli pilot projelerin katkıları önemsendi. Uluslararası olgulardan çok, spesifik, özgün koşullara daha fazla ilgi gösterildi. 1980'lerin ortalarından başlayarak günümüze kadar olan dönemde ise, pilot projeler veya spesifik projelerden çok, uzun vadeli ve kent ölçeğindeki süreçlere ilgi duyuluyor. Artık, kentsel gelişme sürecinin yönetimi için, yerel kapasite oluşturma ve kurumların güçlendirilmesi gibi konular vurgulanmaktadır. "Kent Yönetimi"ne, bugünü tanımlayan temel bir kavram olarak yaklaşılmamakla birlikte, yeni eğilimleri kapsayan ve kentsel gelişme düşüncesinin merkezinde yer alan bir ifade olduğu da kabul edilmektedir.

Bu yaklaşım değişiklikleri, kentsel sorunların artışının önlenememesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Kent yönetimi kavramının ortaya çıkışına paralel olarak başlıca sorunlar, yoksulluk, marjinal sektör, kentsel hizmetlere erişememe, yasadışı yerleşimler ve çevre bozulması olarak ifade edilmektedir. Bu sorunların yanısıra, toplumların politik ve ekonomik yapısındaki değişiklikler de kent yönetimi kavramının öne çıkmasını etkilemiştir. Bu kapsamda, makalede, bütün dünyada yaygın olan mevcut üretim biçiminin -yani kapitalizmin- yeniden yapılanması, bununla bağlantılı olarak birikim rejimlerindeki değişiklik yerellik kavramı ve toplumdaki artan karmaşıklık ve parçalanma vurgulanmaktadır. Bu çerçevede yerel kurumların büyük önemi olduğu varsayılmaktadır. Bu kurumların, esneklikleri nedeniyle küresel değişimlere uyum gösterecekleri ve her yörenin spesifik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dönüştürülecekleri kabul edilmektedir. Ama bu kurumlar, aynı zamanda üretim biçiminin yeniden yapılmasına da uyum yapmak durumundadırlar. Bu değişim yeni bir birikim süreci oluşturmakta, böylece yerel kurumların beklenen uyumu kent yönetimi yaklaşımının ortaya çıkışıyla bağlantılı olmaktadır.

Makalede ayrıca, anlaşılması güç bir kavram olan kent yönetiminin sorunları da incelenmekte ve Birleşmiş Milletler'in Kentsel Yönetim Programı'ndan kanıtlar sunulmaktadır. Makale, kent yönetiminin geleceğini irdeleyerek son bulmaktadır. Makalede, politika üzerinde yoğunlaşma gereksinimi ve kent yönetiminin gelişmesi hakkındaki fikirlerin, kent yönetimi kavramının kendisinden ayrılmasının gereği vurgulanmaktadır. Çünkü, kent yönetimi veya işletmeciliği kavramını, gelişme paradigmalarındaki değişikliklere göre -bir başka deyişle neo-liberal paradigmanın geçersiz olması halindeki değişikliklere göre- uyarlamak gerekmektedir.

Yerel Planlamada Halk Katılımının Marjinalleşmesi: Bir Etnografik Açıklama

(*Marginalizing Public Participation In Local Planning: An Ethnographic Account*)

CAROLINE S. TAUXE

Journal of the American Planning Association,
Vol. 61, No.4, Autumn 1995, s. 471-480.

Birleşik Devletler'deki planlama anlayışına göre, yerel planlamada halk katılımı ve halk danışmanlığının önemi büyüktür. Bu konu, hem demokrasiyi ekonomik anlamda gerçekleştirmek, hem de yerel gereksinimlerin karşılandığından emin olmak için önemsenmektedir. Gerçekten de Birleşik Devletler'deki yerel planlama kurumları ve resmi prosedürleri yerel halkı sürece katıcı pek çok mekanizmaya sahiptir. Fakat 1980'lerde Kuzey Dakota'da planlama pratiği üzerine yapılan antropolojik araştırmalar, günlük planlama pratiği içinde bu kurumsal yapı ve resmi prosedürlerin, zaten daha etkin durumda olan bazı örgütlenme biçimlerini, ideolojik yaklaşımları ve bürokratik biçimleri daha da etkinleştirdiğini, diğerlerini ise marjinalleştirdiğini göstermiştir.

Planlama ve toplum kalkınması özellikle Birleşik Devletler'in kırsal bölgelerinde etnografik araştırmalar için pek tercih edilen konular değildir. Ancak, sosyal değişim ve politika alanındaki bir antropolojik araştırma kapsamında, on yıllık bir süre ile Mercer bölgesinde kent ve bölge planlama ile ilgili toplantılar izlendi. Bu halk toplantılarının ilginç bir yönü, arazi kullanımına ilişkin karar süreçlerinde yerel söylem ve tavır alışlarla ulusal kurumların ve planlama mesleğinin daha bürokratik, akılcı tutumları arasındaki biçim farklılığıydı. Hangi biçimin daha "iyi" veya daha "uygun" olduğuna ilişkin değerlendirmeler bir yana, ikinci tutumun empoze edildiği ve bu üstünlüğün Amerikan kitle toplumu normlarının yerel kültürü asimilasyonunun bir parçası olduğu açıkça gözleniyordu.

İki düşünce biçimi arasındaki çelişki, bütün yerel planlama sürecini etkiliyordu ve bu iki biçim, eşit prestije sahip olmadıklarından, uzlaşma ve anlaşma prosedürlerinde yerel söylemi kullananlar dezavantajlı oluyorlardı. Bir diğer ilginç durum da, bölgedeki gelişmelerin çıkarlarını en fazla tehdit ettiği grupların yerel söylem biçimlerini tercih etmeleriydi, bu nedenle de resmi planlama sürecinde sistematik olarak güçsüzleşip dışlanıyorlardı. Böylece alınan kararlarda onların sesi daha az etkin oluyordu. Araştırma ortaya koydu ki, bu durum ne tekindir, ne de tesadüfidir, fakat Birleşik Devletler'deki girişimciler, hükümet kurumları ve yerel topluluklar arasındaki güç ilişkilerinin doğal bir sonucudur. Resmi süreçler üzerinde bir şekilde denetim oluşturabilmek, mutlaka bürokratik biçimi ve söylemi kullanmayı ge-

rektirmektedir. Bu durumda, planlamanın gerçekten katılımcı bir süreç olmasının mümkün olup olmadığı sorusu yanıtız kalyordu. Yoksa planlama yalnızca, ortamı girişimciler yararına organize eden ve yasallaştıran proje merkezli bir çaba mıydı? Böyle olmaması için, planlama kapsamında yalnızca resmi kurumları ve süreçleri demokratikleşmele kalınmamalı, fakat bürokratik olmayan tartışma ve örgütlenme biçimlerine de süreç içinde yer verilmelidir.

Birleşik Devletler'de planlama mesleği, yerel kalkınmanın politik boyutları ve planlama pratiği içinde iletişime merkezli bir önem verilmesi konularında çok gelişmiştir. Ancak, kültürel farklılıklar nedeniyle, politik konuların ve iletişimin ifade edi-

liş tarzını anlama konusunda daha çok araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu "anlama"nın başarılabilmesi için, yalnızca profesyonel planıcının rolü üzerinde durmak veya iletişimin içeriğinin kültürel olarak "nötr.bilgi" olduğunu varsaymak yeterli olmayacaktır.

Her ne kadar Birleşik Devletler'de, yaşayanları planlamaya katacak çabalar ve mekanizmalar var ve önemseniyorsa da, yerel seslerin -eğer yerel yaklaşımlar ve yerel uzlaşma biçimleri kullanıyorlarsa- etkinliği daha azdır. Bu nedenle makale, planlama pratiğinde iletişim ve güç meseleleriyle ilgili olarak daha fazla kültürel duyarlılığın gereğini tartışmaktadır.

TÜRKÇE DERGİLERDEN SEÇMELER

* Ada Kentliyim (95/1)

- Popülist Politikalar
- Kentsel Rant Ekonomisi ve Vatandaş Oluşturmayan Kentleşme Deneyi,

İlhan TEKELİ

* Ada Kentliyim (95/2)

- Habitat II Yerleşimlerin Doğru ve Sağlıklı Yönetimi Ön Koşulu,

Gürel TÜZÜN

- Sapanca Gölü ve Kentleşme

Hale ERTAN

- İstanbul Suyu Arayan Kent

Bırol ERTAN

- Her Toplumsal Oluşumun Amacı Önce Kenti Ele Geçirmek, Sonra Kendine Özgü Kenti Kurmaktır.

Kübra ÇIĞANGIR

* Ada Kentliyim (95/3)

- Habitat II ve Yerel Yönetimlerin Gündemi

Sadun EMREALP

- Ankara Katlı Kavşaklara Yenik Düşüyor

Erhan ÖNCÜ

* Ada (95/4)

- Mogan ve Eymir Göllerinde Hüzün

Zerrin YENER

- Yerel Yönetimler Habitat II'ye Oysuz Katılıyor

Ali TÜREL

- Ortak Kentleşme Ortak Örgütlenmeleri Doğurmuştur

Mahmut YILBAŞ

- İstanbul Bir Kat Müzesi ve Toplumsal Tarih Merkezine Kavuşuyor

Orhan SİLİER

- Koruma Kanunundan Gölbaşına Plan

Ergün ERGANİ

- Amme İdaresi Dergisi (Cilt 28, Sayı:2)

- Türk Kentleşmesinde Saat: 2000'e 5 kala Habitat

Özer BOSTANOĞLU

* Bilim ve Ütopya

- Kent Planlaması ve Kadın

* Cumhuriyet Bilim Teknik (11 Kasım 95 / 451)

- Kentsel Gelişme Senaryosu İçinde İstanbul Yarımadası

Mehmet ÇUBUK

* Mimarlık (95/263)

- Savaşlar, Yaşam ve Planlama,

Rauf BEYRU

- Stockholm'den Vancouver'e.. Rio'dan İstanbul'a III,

Aydan ERİM

* Mimarlık (95/264)

- Stockholm'den Vancouver'e.. Rio'dan İstanbul'a 3,

Aydan ERİM

* Mimarlık (95/265)

- Kentsel Formun Belirlenmesinde Bir Yöntem: 'Esnekliğe Açık Üç Boyut İmar Yönetmeliği,

Mustafa DİKEÇ

* Mimarlık (95/266)

- BM Konferanslarının Yapısal Sınırları İç Gerillimleri Konferanslar Arası İş Bölümü ve Habitat II

İlhan TEKELİ

- Güneş Enerjili Kentler

Çetin GÖKSU

- Planlama Tasarım ve Mimarlık

Levent GEDİZOĞLU

* Toplum ve Bilim

- Mikro-mekan Paradigmasına Giriş,

Fethi AÇIKEL

* Yapı (95/158)

- Mimari ve Kentsel Kimlik

- Venedik Örneği,

İşıl HACİHASANOĞLU

Orhan HACİHASANOĞLU

* Yapı (95/164)

- Post Modernizm ve Sidney'de Şehir Planlama,

Vedîa DÖKMECİ - Özlem GÖNGÖR

* Yapı (95/165)

- Zeynek Koruma Modeli Önerisi

Nazlı Ferah ÖZYURTLU

* Yapı (95/166)

- Üretim Yapısındaki Değişmelerin, Metropoliten Alan Üretim Hizmetlerinin Yer Seçimine Etkileri

Hale ÇIRACI

